

ئالى مەكتەپلەر، ئۆزلۈكىدىن ئۆگەنگۈچىلەر ۋە
كەسپى مەكتەپلەر ئۈچۈن دەرسلىك

ئىنگلىز تىلى

(ئۇنىۋېرسال ئىنگلىز تىلى)

ENGLISH

(2 - قىسىم)

شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى

ئىنگىلىز تىلى

2-قىسىم

تۈزگۈچىلەر: ئەنۋەر رەجەپ
ئابدۇرېھىم راخمان

شىنجاڭ ئونۋېرسىتېتى نەشرىياتى

شىنجاڭ ئونۋېرسىتېتى
چەت ئەل تىللىرى فاكولتېتى
ئىنگىلىز تىلى كافېدراسىنىڭ
مۇنەۋۋەر ئوقۇتقۇچىسى ئەنۋەر
رەجەپ 1959 - يىلى 2 -
ئاينىڭ 5 - كۈنى ئۈرۈمچى
شەھىرىدە دۇنياغا كەلگەن.
1978 - يىلى شىنجاڭ
ئونۋېرسىتېتىنىڭ چەت ئەل
تىللىرى فاكولتېتى ئىنگىلىز
تىلى كەسپىگە قوبۇل
قىلىنغان. ئۆگىنىش
نەتىجىسىنىڭ ئىزچىل
ياخشىلىقىدىن فاكولتېت
ئەنۋەرنى ئىنگىلىز تىلى
ئوقۇتقۇچىلىقىغا ئېلىپ قېلىش
ئۈچۈن ئۇنىڭ ئوقۇشىنىڭ
تۈگىشىنى كۈتمەيلا 1981 -
يىلى سىنجاڭ خەتتە تىللىرى،

كىرىش سۆز

ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم مۆھتىرەم كىتابخان:

ئېھتىمال سىز خېلىدىن بېرى ئىنگلىز تىلىنى ئۆگىنىش ئارزۇسىدا بولۇۋاتقان، ئۆز ئانا تىلىڭىزدا تۈزۈلگەن، مۇكەممەل، سىستېمىلىق بىر ئىنگلىز تىلى دەرسلىك كىتابىنى ئىزدەپ يۈرگەن بولسىڭىز كېرەك. مانا بۈگۈن شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى چەت ئەل تىللىرى فاكولتېتى ئىنگلىز تىلى ئوقۇتقۇچىسى ئەنۋەر رەجەپ بىلەن تىل فاكولتېتى ئوقۇتقۇچىسى ئابدۇرېھىم راخمان بىرلىكتە تۈزگەن «ئىنگلىز تىلى» ناملىق كىتاب دۇنياغا كەلدى.

بۇ كىتاب بىر يۈرۈش تۆت قىسىم بولۇپ، قوللىنىدىكى كىتاب سىزنىڭ 1-قىسىم كىتابتا ئۆگەنگەنلىرىڭىز ئاساسىدا تېخىمۇ كۆپ بىلىم ئىگىلىشىڭىزگە ئاساس يارىتىدىغان 2-قىسىم كىتابتۇر.

بۇ كىتاب ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئالاھىدىلىكىگە ماسلاشتۇرۇپ تۈزۈلگەن. مۇكەممەل، قىزىقارلىق تېكىستلەر، ئوقۇغۇچىلار ئىشلىيەلەيدىغان مەشىقلەر، ئوقۇشلۇق، مۇھىم گرامماتىكىلىق بىلىملەر ئارقىلىق ئوقۇغۇچىلارنىڭ قەدەممۇ قەدەم ئىلگىرىلىشىگە، ئۆگەنگەنلىرىنى جانلىق ئىشلىتەلەيدىغان بولۇشىغا، ھەم ئاڭلىيالايدىغان ھەم سۆزلىيەلەيدىغان بولۇشىغا ئاساس يارىتىلدى.

بۇ بىر يۈرۈش تۆت قىسىم كىتاب جەمئىي 3500 دىن ئوشۇق سۆزنى، ئاساسلىق گرامماتىكىلىق بىلىملەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئوقۇغۇچىلار بۇ بىر يۈرۈش كىتابنى ئۆگىنىپ بولغاندىن كېيىن كىتاب-ماتېرىياللاردىن نورمال پايدىلىنالايدىغان، ئىنگلىزچە ئالاقە قىلالايدىغان سەۋىيىگە ئىگە بولالايدۇ.

图书在版编目(CIP)数据

基础英语/安尼瓦尔编—乌鲁木齐:新疆大学出版社,2002,10

ISBN-7-5631-1262-6

I. 基… II. 安… III. 英语—教材 IV. H31

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2000)第 45328 号

责任编辑:艾力·马木提

审 定:阿布都热西提·卡德尔

校 对:阿达来提·牙克甫

封面设计:阿克拜尔·萨里

英 语

第二册

编者:安尼瓦尔·热杰甫,阿不都依木·热合曼

* * *

新疆大学出版社发行

(乌鲁木齐市胜利路14号830046)

新华书店发行

新疆畜牧印刷厂印刷

开本 850×1168 1/32 10.75 印张

2001年2月第1版 2002年10月第二次印刷

刷数:5001—8,000册

* * *

ISBN7-5631-1262-6

G. 720 定价:16.80元

CONTENTS

Lesson One.....

Text: Is Learning English Easy or Not?

Dialogue: A Telephone Call

Grammar: ئاددىي جۈملە، تەڭداش جۈملە ۋە قوشما جۈملە
ئىسىم خاراكتېرلىك ئىگىلىك ئالماش

Word Study: Get, Find

Reading Material: Aesop and the Traveller

Lesson Two.....

Text: Tom Meets With the Prince

Dialogue: Taking a Vacation

Grammar: ھالەت بېقىندى جۈملە
ئۆزلۈك ئالماش

Word Study: Have, Make

Reading Material: The Stolen Horse

Lesson Three.....

Text: How to Miss a Train

Dialogue: Small Talk at a Party

Grammar: پېئىلنىڭ تۇراقسىز شەكلى
ئىزچىل ئۆتكەن زامان

Word Study: Say, Tell

Reading Material: Mercury and the Woodcutter

زامانىمىزدىكى رەھىمسىز رىقابەت، كومپيۇتېر، سودا-ئالاقە،
چەت ئەلگە چىقىش قاتارلىق خىلمۇ-خىل قىزىقىش، ئېھتىياجىلار
سىزگە بۇ يولنى - ئىنگىلىز تىلى ئۆگىنىشنى تاللاشقا قوزغىغان بولۇشى
ئېھتىمال. ئەلۋەتتە، سىز بۇ يولنى تاللاپ توغرا قىلىدىڭىز. بۇ
كىتاب ئەنە شۇ يولدا مېڭىپ توغرا قىلغانلىقىڭىزنى ئىسپاتلاشقا
ياردەم بېرەلەيدۇ.

قېنى سىناپ كۆرۈڭ!

سىزگە مۇۋەپپەقىيەت تىلەيمىز.

تۈزگۈچىلەردىن

2002-يىلى 10-ئاي

Grammar: (I) كۆچۈرمە جۈملە ۋە ئۆزلەشتۈرمە جۈملە (I) پۈتكەن ئۆتكەن زامان	Lesson Four..... 70
Word Study: Go, Come	Text: Everything Included
Reading Material: A Tale From India	Dialogue: Running into a Friend in the Park
Lesson Eight.....170	Grammar: پۈتكەن ھازىرقى زامان I كېسىم خەۋەر بېقىندى جۈملە II
Text: The Old Man and the Sea	Word Study: Talk, Speak
Dialogue: Feeling Sick	Reading Material: Table Manners
Grammar: (II) كۆچۈرمە جۈملە ۋە ئۆزلەشتۈرمە جۈملە (II) ئۈندەش جۈملە	Lesson Five..... 97
Word Study: Turn, Leave	Text: The Largest and Most Populous
Reading Material: Sir Isaac Newton Dines Off Nothing	Dialogue: Expecting a Phone Call
Lesson Nine.....192	Grammar: سۈپەت ۋە رەۋىشنىڭ سېلىشتۇرما ۋە ئاشۇرما دەرىجىسى
Text: Robert Bruce, King of Scotland	Word Study: Look, See
Dialogue: At the Airport	Reading Material: The Donkey Who Sinned
Grammar: پېئىل دەرىجىلىرى مەجھۇل دەرىجە (I) ئۆتكەن كەلگۈسى زامان	Lesson Six.....124
Word Study: Meet, Know	Text: The Golden Touch
Reading Material: Food from the Sea	Dialogue: Hobbies
Lesson Ten.....213	Grammar: ئېنىقلىغۇچى بېقىندى جۈملە
Text: Fortune and the Beggar	Word Study: Take, Bring
Dialogue: Is There Anything I Can Do?	Reading Material: "Mr. Fox is Dead"
Grammar: (II)	Lesson Seven.....146
	Text: At Railway Station
	Dialogue: Looking for a Flat

Lesson One

TEXT

IS LEARNING ENGLISH EASY OR NOT?

There are about fifteen hundred languages in the world. But only a few of them are very important. English is one of these. Many, many people use it, not only in England and the U. S. A. , but also in other parts of the world. About 200, 000, 000 speak it as their own language. It is difficult to say how many people are learning it as a foreign language. Many millions are trying to do so.

Is it easy or difficult to learn English? Different people may have different answers. Have you ever noticed ads of this kind in the newspapers or magazines? "Learn English in six weeks, or your money back ..." "Easy and fun! Our records and tapes help you master your English in a month. From the first day your pronunciation will be excellent. Just send. ..." Of course, it never happens quite like that.

The only language that seems easy to learn is the

تولدۇرغۇچىنىڭ تولۇقلىغۇچىسى ۋە ئىگىنىڭ تولۇقلىغۇچىسى II

Word Study: Keep, Begin

Reading Material: James Watt

Lesson Eleven.....237

Text: The Last Lesson

Dialogue: At the Restaurant

Grammar: بۆلەك سۆز (I)

Word Study: Ask, Grow

Reading Material: Jackson Frank, Not Frank Jackson

Lesson Twelve.....260

Text: The Last Lesson (Continued)

Dialogue: Shopping

Grammar: بۆلەك سۆز (II) I

سۆز ياساش ئۇسۇلى II

Word Study: Hope, Feel

Reading Material: Salt

Appendix قائىدىسىز پېئىللار جەدۋىلى I

Appendix ئىنگىلىزچە-ئۇيغۇرچە گرامماتىكا ئاتالغۇلىرى II

VOCABULARY.....296

- C: Star Wars.
 B: I'd like to see that. What time does it start?
 C: 8 sharp. I'll pick you up around 7:40, okay?
 B: I'm sorry I have a date this evening.
 C: Never mind. I haven't got the tickets yet. What about tomorrow evening?
 B: That will be fine.
 C: I'll call back to let you know if I get the tickets.
 Good-bye.
 B: Thank you. Good-bye.

WORDS AND EXPRESSIONS TO THE TEXT

easy	/'i:zi/ a.	ئاسان
not only ... but (also)		... بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ...
speak	/spi:k/ (spoke/spəuk/ v.	سۆزلىمەك
own	/əʊn/ a.	ئۆزىنىڭ
try	/traɪ/ vt.	سېنىماق
million	/'mɪljən/ num.	مىليون
ever	/'evə/ ad.	مەڭگۈ، دائىم
notice	/'nəʊtɪs/ v., n.	دېققەت قىلماق، تونۇتماق
		ئۇقتۇرۇش
ad	/æd/ n.	ئېلان (=advertisement)

mother tongue. We should remember that we all learned our own language well when we were children. If we could learn English in the same way, it would not seem so difficult. Think of what a small child does. He listens to what people say. He tries what he hears. When he wants something, he has to ask for it. He is using the language, talking in it, thinking in it all the time. Just imagine how much practice that gets.

So it is hard to say that learning English is easy, because a good command of English depends upon a lot of practice. And practice needs great effort and takes much time. Good teachers, records, tapes, books, and dictionaries will help. But they cannot do the student's work for him.

DIALOGUE

A TELEPHONE CALL

- A: John, you're wanted on the phone.
 B: Thank you. Hello.
 C: Hello. This is Peter speaking. Would you like to go to a movie with me?
 B: Thanks, I'd love to. I haven't been to a movie for ages because of the mid-term exams. What's showing?

depend on (upon) ... گە تايانماق
 upon /ə'pɒn/ prep. ... ئۈستىدە
 effort //efət/ n. تىرىشچانلىق
 dictionary //dikʃənəri/ n. لۇغەت

WORDS AND EXPRESSIONS TO THE DIALOGUE

call /kɔ:l/ n., vt. تېلېفون؛ تېلېفون بەرمەك
 John /dʒɒn/ n. جون (ئەرلەر ئىسمى)
 Peter //pi:tə/ n. پېتىر (ئەرلەر ئىسمى)
 movie //mu:vi/ n. كىنو
 age /eidʒ/ n. ياش، دەۋر
 for ages ئۇزۇن ۋاقىت
 because of چۈنكى
 mid-term //mid'tə:m/ a. چارەكلىك
 exam /ig'zæm/ n. (= examination) ئىمتىھان
 show //ʃəu/ (showed/ʃəud/) vt. قويماق، كۆرسەتمەك
 star /stɑ:/ n. يۇلتۇز، پلانىتا، چولپان
 war /wɔ:/ n. ئۇرۇش، جەڭ
 Star Wars پلانىتلار ئۇرۇشى
 start /stɑ:t/ v., n. باشلىماق؛ باشلانما
 sharp //ʃɑ:p/ ad. دەل (ۋاقىتقا قارىتىلىدۇ)

money //mʌni/ n. پۇل، بايلىق
 fun /fʌn/ n. قىزىقچىلىق، چاقچاق
 record /ri'kɔ:d/ vt. خاتىرىلىمەك، ئالماق
 //rekɔ:d/ n. ئۇندان، پلاستىنكا
 tape /teip/ n. لېنتا، ئۇنئالغۇ لېنتىسى
 master //mɑ:stə/ n., vt. ئىگە، خوجايىن
 ئىگىلىمەك، پىششىق بىلمەك

pronunciation /prə'nʌnsi'eɪʃən/ n. تەلەپپۇز، تاۋۇش
 excellent //eksələnt/ a. ئىلا، ئېسىل
 just /dʒʌst/ a., ad. ئادىل، توغرا؛ دەل
 course /kɔ:s/ n. جەريان، يۆنىلىشى
 of course ئەلۋەتتە
 happen //hæpən/ vi. يۈز بەرمەك
 seem /si:m/ vi. ... غا ئوخشماق
 tongue /tʌŋ/ n. تىل
 think //θɪŋk/ (thought/θɔ:t/) vt. ئويلىماق، دەپ قارماق
 think of ئويلىماق
 small /smɔ:l/ a. كىچىك
 ask for سورىماق
 imagine /i'mædʒɪn/ vt. تەسەۋۋۇر قىلماق
 because /bi'kɔz/ conj., ad. چۈنكى
 command /kə'mɑ:nd/ vt., n. ئىگىلىمەك، ئۆگىنىۋالماق (ext)

to say how many people are learning it as a foreign language
كەينىدىكى ئەگەر بۇ جۈملىنى
ئەسلىگە ياندۇرساق مۇنداق بولىدۇ:

To say how many people are learning it as a foreign
language is difficult.

ئەمما كۆپىنچە «پېئىلنىڭ تۇراقسىز شەكلى ياكى بېقىندى
جۈملە + (n.) + to be + adj. (n.) + شەكلى قوللىنىلىدۇ.
مەسلەن:

It's a pity to waste your time like this.

ۋاقتىڭىزنى مۇنداق ئىسراپ قىلىشىڭىز ئىچىنىشلىق.

It's clear that he was wrong.

ئېنىقكى ئۇنىڭ خاتا.

3. The only language that seems easy to learn is the
mother tongue.

ئۆگىنىشكە ئاسان تۇيۇلىدىغان تىل پەقەت ئانا تىل.
بۇ جۈملىدىكى that باشلاپ كەلگەن جۈملە ئېنىقلىغۇچى
بېقىندى جۈملە بولۇپ، ئالدىدىكى the only language نى ئېنىقلاپ
كېلىدۇ.

4. If we could learn English in the same way, it would
not seem so difficult.

ئەگەر ئوخشاش ئۇسۇل بىلەن ئىنگلىز تىلىنى ئۆگەنسەك،
ئىنگلىز تىلى ئۈنچىلىك تەس تۇيۇلمايتتى.

5. Think of what a small child does.

بىر كىچىك بالىنىڭ (ئانا تىل ئۆگىنىش جەريانىدا) نېمىلەر

around	/əraund/ prep., ad.	... ئەتراپىدا
okay = Ok		ماقۇل، بولىدۇ
date	/deit/ n.	ئۇچرىشىش
have a date		ئۇچراشماق
mind	/maind/ n.	ئوي، خىيال، پىكىر
Never mind.		ھېچقىسى يوق
ticket	/'tikit/ n.	بېلەت
yet	/jet/ ad.	يەنە، تېخى

NOTES TO THE TEXT

1. Many, many people use it, not only in England and
the U. S. A., but also in other parts of the world.
نۇرغۇن، نۇرغۇن كىشىلەر ئۇنى ئىشلىتىدۇ، ئەنگلىيە ۋە
ئامېرىكىدىلا ئەمەس، دۇنيانىڭ باشقا جايلىرىدىمۇ قوللىنىلىدۇ.
... بولۇپلا قالماي ... بەلكى ... but (also) ...
Learning English is not only easy but fun.
ئىنگلىز تىلىنى ئۆگىنىش ئاسان بولۇپلا قالماي، بەلكى
قىزىقارلىق.

2. It is difficult to say how many people are learning it
as a foreign language.
قانچىلىغان كىشىلەرنىڭ ئىنگلىز تىلىنى چەت ئەل تىلى
قاتارىدا ئۆگىنىۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ بېرىش تەس.

GRAMMAR

I ئاددىي جۈملە، تەڭداش جۈملە ۋە قوشما جۈملە
1. ئاددىي جۈملە

پەقەت بىرلا ئىگە - خەۋەرلىك قۇرۇلمىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان
جۈملە ئاددىي جۈملە دېيىلىدۇ. مەسىلەن:

The sun sets in the west.

قۇياش غەربكە ئولتۇرىدۇ.

They decided to hold a class meeting.

ئۇلار سىنىپ يىغىنى ئېچىشنى قارار قىلدى.

Does the English teacher often ask you to read the
text in class?

ئىنگلىز تىلى مۇئەللىمى سىزنى دائىم سىنىپتا تېكىست
ئوقۇتامدۇ؟

بەزىدە بىر جۈملىدە ئىككى ياكى ئۇنىڭدىن ئارتۇق ئىگە بىرلا
خەۋەر بولىدۇ (a)؛ بەزىدە بىر جۈملىدە بىرلا ئىگە، ئىككى ياكى
ئىككىدىن ئارتۇق خەۋەر بولىدۇ (b)؛ ھەتتا بەزىدە بىر جۈملىدە
ئىككى ياكى ئىككىدىن ئارتۇق ئىگە، ئىككى ياكى ئىككىدىن ئارتۇق
خەۋەر بولىدۇ (c)؛ بۇنداق جۈملىلەرمۇ ئاددىي جۈملە دېيىلىدۇ.
مەسىلەن:

a. His father and he went to town yesterday.

ئۇ ۋە ئۇنىڭ دادىسى تۈنۈگۈن بازارغا باردى.

b. They are singing and dancing.

ئۇلار ھەم ناخشا ئېيتىۋاتىدۇ ھەم ئۇسسۇل ئوينىۋاتىدۇ.

بۇ جۈملىدىكى what بىلەن باشلىنىپ كەلگەن جۈملە
مۇكەممەل بىر جۈملە بولۇپ، think of نىڭ تولدۇرغۇچىسى
بولىدۇ.

NOTES TO THE DIALOGUE

1. John, you're wanted on the phone.

جون، سىزنىڭ تېلېفونىڭىز.

2. This is Peter speaking.

مەن پېتىر.

بۇ ئىنگلىز تىلىدا تېلېفوندا قوللىنىلىدىغان ئادەت سۆزى.

3. Would you like to go to a movie with me?

مەن بىلەن بىللە كىنوغا بېرىشنى خالامسىز؟

«...? Would you like...» نى خالامسىز؟ دېگەن مەنىنى

بىلدۈرىدۇ. like نىڭ كەينىدىكى تولدۇرغۇچى ئىسىم ياكى

پېئىلنىڭ تۇراقسىز شەكلى بولىدۇ. مەسىلەن:

Would you like something to drink?

بىر نېمە ئىچەمسىز؟

Would you like to dance with me?

مەن بىلەن تانسا ئويناشنى خالامسىز؟

4. I'd love to.

بۇ خىل جۈملىدە to نىڭ كەينىدىكى پېئىل قىسقارتىلىدۇ.

Do you know where he lives?

ئۇنىڭ نەدە تۇرىدىغانلىقىنى بىلەمسىز؟
ئىزاھات: تەڭداش جۈملىنىڭ بىر ياكى بىردىن ئارتۇق تارماق جۈملىسى ئىچىدە بېقىندى جۈملە بولسا، بۇ جۈملىنى تەڭداش قوشما جۈملە دەپ ئاتايمىز. مەسىلەن:

He was very busy but he said that he could come.
ئۇ ناھايىتى ئالدىراش ئەمما ئۇ كېلەلەيدىغانلىقىنى ئېيتتى.

II ئىسىم خاراكتېرلىك ئىگىلىك ئالماش
1. جۈملىدە ئىسىم ئورنىدا قوللىنىلىدىغان ئىگىلىك ئالماشنى ئىسىم خاراكتېرلىك ئىگىلىك ئالماش دەپ ئاتايمىز.

سۈپەت خاراكتېرلىك ئىگىلىك ئالماش	ئىسىم خاراكتېرلىك ئىگىلىك ئالماش
my	mine
your	yours
his	his
her	hers
its	its
our	ours
your	yours
their	theirs

تۇرسۇن بىلەن مەن بىللە ئۆگىنىمىز ھەم ئۆز ئارا ياردەملىشىمىز.

2. تەڭداش جۈملە

ئىككى ياكى ئىككىدىن ئارتۇق بىر-بىرىگە بېقىنمايدىغان ئىگە-خەۋەرلىك قۇرۇلمىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان جۈملە تەڭداش جۈملە دەپ ئاتىلىدۇ. تەڭداش جۈملىدىكى تارماق جۈملىلەر ئادەتتە بىر باغلىغۇچى بىلەن باغلىنىپ كېلىدۇ. مەسىلەن:

I have a cup of tea and he has a cup of coffee.

مەن بىر ئىستاكان چاي ئىچمەن، ئۇ بىر ئىستاكان قەھۋە ئىچىدۇ.

I haven't any paper, but I have a pen.

مەندە قەغەز يوق، ئەمما بىر قەلەم بار.
بەزىدە باغلىغۇچى ئىشلىتىلمەيدۇ، ئەمما پەش ياكى چېكىتلىك پەش ئىشلىتىلىدۇ. مەسىلەن:

Hurry up, it's getting late.

تېز بولۇڭ، كېچىكىپ قېلىۋاتىمىز.
Some will go to the park; others will stay at home.
بەزىلەر باغچىغا بارىدۇ، بەزىلەر ئۆيدە قالىدۇ.

3. قوشما جۈملە

بىر ياكى بىردىن ئارتۇق بېقىندى جۈملىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان جۈملىنى قوشما جۈملە دەپ ئاتايمىز. ئەگەر جۈملىدىكى مەلۇم بىر تەركىپتە ئىگە خەۋەرلىك قۇرۇلمىسى بولسا ئۇ تەركىپنى بېقىندى جۈملە دەپ ئاتايمىز. مەسىلەن:

She was going over her lessons when I came in.

Get

1. vt. ئالماق، تاپماق، ئېرىشمەك

Where did you get the money?

پۇلنى نەدىن تاپتىڭىز؟

You can get the bicycle at the deparment store.

تۈرلۈك ماللار ماگىزىنىدىن بۇ ۋېلىسىپىتنى ئالالايسىز.

2. vi. بارماق، يەتمەك، بارماق

Can we get there by boat?

ئۇ يەرگە كېمە بىلەن بارالايمىزمۇ؟

Mr. Snow got to Urumqi in Octaober 1985.

سىنىڭ 1985-يىلى ئۆكتەبىردە يېتىپ

كەلدى.

I get home at six every day.

ھەر كۈنى سائەت ئالتىدە ئۆيگە بارىمەن.

3. link verb بولماق ...

Let's go home. It's getting dark.

ئۆيگە قايتايلى، قاراڭغۇ چۈشۈۋاتىدۇ.

Your cold may get worse if you don't go to the

doctot at once.

ئەگەر دەرھال دوختۇرغا كۆرۈنمىسىڭىز زۇكىمىڭىز

ئېغىرلىشىپ كېتىدۇ.

He caught cold. But he soon got well after a good

rest.

ئۇ زۇكام بولۇپ قالدى، بىراق ياخشى دەم ئالغاندىن كېيىن

رولى

(1) ئىگە بولىدۇ. مەسىلەن:

Our room is on the first floor, and theirs is on the

second.

بىزنىڭ ئۆيىمىز بىرىنچى قەۋەتتە، ئۇلارنىڭ ئىككىنچى

قەۋەتتە.

(2) تولدۇرغۇچى بولىدۇ. مەسىلەن:

I didn't borrow your dictionary. I borrowed hers.

مەن سېنىڭ لۇغىتىڭنى ئارىيەت ئالدىم، ئۇنىڭكىنى

ئالدىم.

He is a friend of mine.

ئۇ مېنىڭ دوستۇم.

(3) كېسىم خەۋەر بولىدۇ. مەسىلەن:

These clothes are his and those are yours.

بۇ كىيىملەر ئۇنىڭكى، ئاۋۇ كىيىملەر سېنىڭكى.

WORD STUDY

بۇ كىتابتىن باشلاپ ھەر بىر دەرس تە Word Study تۈرى

قوشۇلىدۇ. بەزى كۆپ قوللىنىلغان سۆزلەر، بولۇپمۇ كۆپ

قوللىنىلىدىغان پېئىللارنىڭ ئادەتتىكى قوللىنىلىشى

تونۇشتۇرۇلىدۇ. بۇ سۆزلەر ئىنگلىز تىلىدىكى ئاساسىي لۇغەت

تەركىبىگە كىرىدىغان سۆزلەر بولۇپ، ئىشلىتىش چاستوتىسى

يۇقىرى، مەنىسى كەڭ سۆزلەردۇر. ئۆگىنىش جەريانىدا دىققەت

They found Tom sitting alone in the office.
ئۇلار تومنىڭ ئىشخانىدا يالغۇز ئولتۇرغانلىقىنى بايقىدى.
She found she had made a mistake.

ئۇ ئۆزىنىڭ خاتالاشقانلىقىنى ھېس قىلدى.

3. vt. تاپماق، چىقارماق

Where will they find money for the journey?
ئۇلار ساياھەت قىلىشقا پۇلنى نەدىن تاپىدۇ؟

I can't find time to do this.
مەن بۇ ئىشقا ۋاقىت چىقىرالمايمەن.

4. vt. ھېس قىلماق

We found it difficult to understand him.
بىز ئۇنى چۈشىنىشنىڭ تەسلىكىنى ھېس قىلدۇق.

When he woke up, he found himself in prison.
ئۇ ئويغانغاندا ئۆزىنى تۈرمىدە كۆردى.

They found him (to be) dishonest.
ئۇلار ئۇنىڭ سەمىمى ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدى.

We found that he could not swim.
بىز ئۇنىڭ سۇ ئۈزلەلمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلدۇق.

5. find out، بايقالماق، ئېنىقلىماق

He stole a bike and was found out.
ئۇ بىر ۋېلېسىپىت ئوغرىلاپ سېزىلىپ قالدى.

The police station has found out who the woman was.

ساقچى ئىدارىسى بۇ ئايالنىڭ كىملىكىنى ئېنىقلىدى.

4. get off چۈشمەك

I'm getting off at the next stop.
مەن كېيىنكى بېكەتتە چۈشمەن.

5. get on چىقماق

I get on the train at 7:30 every morning.
مەن ھەر كۈنى ئەتەن سائەت 7:30 دا پويىزغا چىقىمەن.

6. get out ئايرىلماق، چىقماق

The beggar was afraid and got out quickly.
بۇ قەلەندەر قورقۇپ كېتىپ تېزلا چىقىپ كەتتى.

7. get up تۇرماق

What time does your brother usually get up?
ئىنىڭىز ئادەتتە سائەت نەچچىدە ئورنىدىن تۇرىدۇ؟

8. get somebody something

مەلۇم كىشىگە مەلۇم نەرسىنى ئېلىپ كەلمەك
He got me an English-Uighur dictionary.

ئۇ ماڭا ئىنگلىزچە - ئۇيغۇرچە لۇغەت ئېلىپ كەپتۇ.

Find

1. vt. تاپماق

Have you found the book you were looking for?
سىز ئىزدەۋاتقان كىتابنى تاپتىڭىزمۇ؟
Will you find me the key to the room?

ئۆيىنىڭ ئاچقۇچىنى ماڭا تېپىپ بېرەمسىز؟

2. vt. ھېس قىلماق، بايقماق

I found the story very interesting.

2. Many of them are very important, aren't they?
3. How many people use English as their own language?
4. Some people say English is easy to learn. Do you think so?
5. Do you think you can learn English well in six weeks?
6. Do you think it is fun to learn English?
7. What is your mother tongue?
8. Do you think Uighur is easy to learn?
9. How does a child learn his own language?
10. Why is learning English not easy?

I Complete the following sentences:

1. English is _____ in the world.
(مۇھىم تىللارنىڭ بىرى)
2. It happens not only in America, but also _____.
(دۇنيانىڭ باشقا جايلىرىدا)
3. Do you like reading _____ ?
(بۇنداق ماقالىلار)
4. I have to finish the work _____.
(ئىككى ھەپتە ئىچىدە)
5. You can learn English _____.
(ئوخشاش ئۇسۇل بىلەن)
6. Try your best to _____ all the time.
(ئىنگلىزچە پاراخلىشىش)
7. Things are _____ changing.

- She often finds herself in trouble.
ئۇ دائىم ئۆزىنىڭ قىيىنچىلىقتا قالغانلىقىنى ھېس قىلىدۇ.
How did you find yourself this afternoon?
بۈگۈن چۈشتىن كېيىن ئۆزىڭزنى قانداق ھېس قىلدىڭىز؟
7. find one's way to يەتمەك
Rivers find their way to the sea.
دەريالار دېڭىزغا قويۇلىدۇ.
Reports of this kind soon found their way to the general.
بۇنداق خەۋەرلەر تېزلا گېنېرالنىڭ قولىغا يەتتى.

PROVERBS

- Judge not of men and things at first sight.
بىر قاراپلا ئادەم ۋە نەرسىلەرگە باھا بەرمەڭ.
Never judge from appearance.
بىراۋنىڭ چىرايىغا قاراپ باھا بەرمەڭ.
It is not the coat that makes the gentleman.
ئادەمنىڭ تېشىغا باقما، ئىچىگە باق.

EXERCISES

I Answer the following questions:

1. How many languages are there in the world?

calls.

V Fill in the blanks with words from the given lists:

1.   can borrow a bike from a friend of   .

I	we	George	mine	ours
he	you	Mary	his	yours
she	they	the girls	hers	theirs

2. That (Those)   is (are) not   .

It is (They are)   .

cap	newspaper	mine	ours
kite	car	his	yours
book	box	hers	theirs

VI Rewrite the following sentences using the absolute forms of possessive pronouns:

1. This is your textbook and that is my textbook.
2. Let's clean their room first and then our room.
3. This is Mr. Halik's bag, not my bag.
4. Our classroom is on the first floor and their classroom is on the second.
5. This black bicycle is his bicycle, and that red one is her bicycle.

VII Turn the following into Uighur:

(ھەر دائىم)

8.   that he is a good student.

(دېيىش تەس)

9. The job   .

(نۇرغۇن ۋاقتىنى ئالدى)

10. You must work hard   .

(بىرىنچى كۈندىن تارتىپ)

III Give the three forms of the following verbs after the example:

Model: go goes went going

meet write read sing make say speal
worry kint sweep put give live run

IV Say what type of sentence each is.

1. He was ill, but he came to be with us.
2. There are a great number of beautiful flowers in the park and they draw a lot of people.
3. Go and meet him at the bus-stop, or he cannot find his way to the school.
4. For the old worker, all work was importat.
5. John, Bill and Peter are the best students in the class
6. He came in and asked the teacher some questions in English.
7. After he finished his work, he made a few telephone

she _____ (come) in.

— Thank you very much.

— Don't mention it.

IX Put the following sentences into English:

1. سىلەر ئۇ يەرگە ئاپتوبۇس بىلەن بارامسىلەر؟

2. ئىنگلىز تىلىنى ئۆگىنىش تەس ئەمەس.

3. دۇنيادا نۇرغۇن كىشىلەر خەنزۇ تىلىنى ئىشلىتىدۇ.

4. دۇنيادا نۇرغۇن-نۇرغۇن كىشىلەر ئىنگلىز تىلىنى ئىككىنچى

تىل قىلىپ ئىشلىتىدۇ.

5. جون ماڭا پەقەت ئۆگىنىش جەھەتتە ياردەم بېرىپ قالماي،

بەلكى باشقا جەھەتتە ياردەم قىلىدۇ.

6. چەت ئەل تىلىنى ياخشى ئىگىلەش زور تىرىشچانلىققا باغلىق

ۋە كۆپ ۋاقىت سەرپ قىلىشقا توغرا كېلىدۇ.

X Reading Material:

AESOP AND THE TRAVELLER

In ancient Greece there once lived a clever man. His name was Aesop. One day, when Aesop was taking a walk in the country, a traveller stopped him and said, "Kind sir can you tell me how soon I can get to town?"

"Go", Aesop answered.

"I know I must go", said the traveller. "But I want

1. in other parts of the world   2. many millions

3. try to do something   4. this kind

5. in the same way   6. all the time

7. how much practice   8. great effort

VIII Fill in the blanks with verbs in the proper tenses:

(A)

— You _____ (go) to the film last night?

— Yes, I _____ (do). And you?

— I _____ (not, go). I _____ (not, feel) very well yesterday. What _____ (be) the film about?

— I _____ (be) sorry I _____ (miss) it. I _____ (hope) I _____ (can see) it some day.

(B)

— _____ (be) Jane in?

— No, she _____ (not, be). She _____ (be) in the reading-room. She _____ (read) newspapers.

— There _____ (be) an English talk tonight. She _____ (can go) if she _____ (like). Please tell her about it when you _____ (see) her.

— All right. I'll _____ (let) her know as soon as

14. surprise /'səpraiz/ vt. ھەيران قالماق
15. turn back بۇرۇلماق
16. why /wai/ ad. نېمە ئۈچۈن
17. How could I have told you that before?
بۇنىڭ ئالدىدا مەن سىزگە قانداق ئېيتىپ بېرەلەيمەن؟
18. fast /fa:st/ a., ad. تېز
19. Shout /ʃaʊt/ vi. ۋاقىرماق

to know how soon I can get to town".

"Go", Aesop shouted to him.

The traveller was very angry, "This man must be mad", he thought. And he walked away.

Suddenly he heard Aesop shouting to him, "You will get to town in two hours".

The traveller was greatly surprised. He turned back and asked, "Why didn't you tell me that before?"

"How could I have told you that before?" answered Aesop. "I didn't know how fast you could walk".

1. Aesop /'i:soʊp/ n. (يۇنانلىق مەسەلچى)
2. traveller /'trævlə/ n. ساياھەتچى
3. ancient /'eɪnfənt/ a. قەدىمكى
4. Greece /gri:s/ n. گرېتسىيە
5. once /wʌns/ ad. بىر قېتىم، ئىلگىرى
6. clever /'kleɪvə/ a. ئەقىللىق
7. countr /'kʌntri/ n. يېزا
8. kind /kaɪnd/ a. ئاق كۆڭۈل
9. know /nu/ vt. بىلمەك
10. angry /'æŋgri/ a. ئاچچىقلانماق
11. mad /mæd/ a. ساراڭ
12. hear /hiə/ (heard /hɜ:d/) vt. ئاڭلىماق
13. greatly /greɪtli/ ad. ئىنتايىن

"Have you parents?"

"Yes, sir, I have parents and a grandmother and two sisters. We are a large family. We have no money. We often go without food."

The prince thought a little and then said: "Is your life very hard in Offal Court?"

"No, not very. Only when I am hungry. But we have fun too. We play together and we fight each other. In the summer we swim in the river, and we push each other under the water ..."

"Oh, how wonderful!" cried the prince. "I'd like to do it, too. Boy, take off your clothes and put on mine, and I shall put on yours. Let me have the fun of your life just for a few minutes."

Five minutes later the two boys, the pauper and the prince, stood side by side before a great mirror. They looked very much alike.

The prince in Tom's clothes walked up to the guard and shouted to him: "Open the gates!"

The guard opened the gates and threw the ragged boy out of the palace. "Get out of here, you little beggar!"

Lesson Two

TEXT

TOM MEETS WITH THE PRINCE

One day Tom got up and left home without eating anything. There was no food in the house.

He walked about. Suddenly he found himself near the king's palace. There was a good-looking boy in beautiful clothes inside.

Oh, that was a prince, a real prince!

Tom was wild with joy and, in his rags, came up to the gates. He had his face against the bars. The next moment one of the guards pushed him away and he fell down. But the young prince ran up and cried out, "Open the gates and let him in!" He took Tom to a beautiful room.

"What's your name, boy?" asked the prince.

"Tom Canty, sir."

"And where do you live?"

"In Offal Court, sir."

king	/kiŋ/ n.	شاه، پادشاه
palace	/'pælɪs/ n.	ئوردا
good-looking	/'gʊd'lu:kɪŋ/ a.	كۆرۈملۈك، چىرايلىق
clothes	/kləʊðz/ n. (pl.)	كىيىملەر
inside	/'ɪn'saɪd/ prep., ad.	... ئىچىدە
real	/riəl/ a.	ھەقىقى
joy	/dʒɔɪ/ n.	خۇشاللىق
be wild with (joy)		ئەسەبىيلەرچە خۇشال بولۇپ كەتمەك
rag	/ræg/ n.	جۈل-جۈل كىيىم
in rags		جۈل-جۈل كىيىم بىلەن
gate	/geɪt/ n.	دەرۋازا
face	/feɪs/ n.	يۈز، چىراي
against	/ə'genst/ prep.	قارشى
bar	/bɑː/ n.	خادا، رىشاتكا
moment	/'məʊmənt/ n.	قىسقا ۋاقىت
guard	/gɑ:d/ n., vt.	قوغدىغۇچى ئەسكەر، نەۋكەر؛ قاراۋۇل
push	/puʃ/ v., n.	ئىتتىرىمەك؛ ئىتتىرىش
fall	/fɔ:l/ (fell/fel/) vi.	يىقىلماق
young	/jʌŋ/ a.	ياش، گۆدەك
run	/rʌn/ (ran/ræn/) vi.	يۈگۈرمەك
cry	/kraɪ/ vi.	يىغلىماق
sir	/səː/ n.	ئەپەندىم
parents	/'peərənts/ n.	ئاتا-ئانا
offal	/'ɒfəl/ n.	ئەخلەت، كېرەكسىز نەرسە
court	/kɔ:t/ n.	ھويلا، سوت

DIALOGUE

TAKING A VACATION

A: Did you say you're going to take a vacation next month?

B: Yes, my family and I are going to New Yourk for a week. We want to visit the museum and see some plays.

A: I envy you. I haven't had a vacation for a long time. I wish I could get away for a while.

B: You can take a vacation sometime soo, can't you?

A: No, there's too much work to do. Maybe next year, though.

WORDS AND EXPRESSIONS TO THE TEXT

meet with		... بىلەن كۆرۈشمەك، ئۇچراشماق
Prince	/prɪns/ n.	شاھزادە
leave	/li:v/ (left/left/) vt.	ئايىرلىماق
without	/wi'daʊt/ prep.	... سىز
eat	/i:t/ (ate/et/) v.	يېمەك، ئوزۇقلانماق
anything	/'eniθɪŋ/ pron.	ھەر قانداق نەرسە
food	/fu:d/ n.	يېمەكلىك
find	/faɪnd/ (found/faund/) vt.	تاپماق، بايقىماق

see	/si:/ (saw/sɔ:/) vt.	كۆرمەك، قارماق، تىكىلمەك
Play	/plei/ n.	ئۇيۇن، داراما
envy	/'envi/ vt., n.	ھەۋەس قىلماق، ھەسەت قىلماق؛ ھەۋەس، ھەسەت
for a while		بىر دەم، بىر مەزگىل
soon	/su:n/ ad.	دەرھال
some time	/'sʌm'taim/ ad.	مەلۇم بىر ۋاقىتتا
maybe	/'meibi:/ ad.	بەلكىم، ئېھتىمال
though	/ðəu/ ad., conj.	بىراق، گەرچە

NOTES TO THE TEXT

1. بۇ تېكىست ئامېرىكىنىڭ داڭلىق يازغۇچىسى مارك تۋېن (Mark Twain 1835-1910) نىڭ «The Prince and Pauper» («شاھزادە بىلەن نامرات بالا») ناملىق ھېكايىسىنىڭ 3-بابى ئاساسىدا ئۆزگەرتىپ يېزىلغان.

2. Suddenly he found himself near the king's palace.
ئۇ تۇتاشتىن ئۆزىنىڭ ئوردىنىڭ يېنىغا كېلىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى. [find oneself ...] «ئۆزىنىڭ ... نى ھېس قىلماق» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. مەسلەن:

When he opened his eyes, he found himself in a hospital bed.
ئۇ كۆزىنى ئاچقاندا، ئۆزىنى دوختۇرخانىنىڭ كارۋىتىدا ياتقانلىقىنى كۆردى.

3. There was a good-looking boy in beautiful clothes inside

large	/la:dʒ/ a.	چوڭ
hungry	/'hʌŋgri/ a.	ئاج
fight	/fait/ (fought/fɔ:t/) v.	ئۇرۇشماق، جەڭ قىلماق
take off		(كىيىمنى) سالماق
Put on		(كىيىمنى) كىيمەك
Pauper	/'pɔ:pə/ n.	قەلەندەر، دىۋانە
side	/said/ n.	يان تەرەپ
side by side		مۇرىدەپ
mirror	/'mirə/ n.	ئەينەك
alike	/ə'laik/ a.	ئوخشايدىغان
shout	/ʃaut/ vi.	ۋارقىرماق
throw	/θrəu/ (threw/θru:/) vt.	ئاتماق
ragged	/'rægid/ a.	جۈل-جۈل، رەپ-رەپ
beggar	/'begə/ n.	قەلەندەر، دىۋانە

WORDS AND EXPRESSIONS TO THE DIALOGUE

vacation	/və'keɪʃən/ n.	دەم ئېلىش
take a vacation		دەم ئالماق
New York	/'nju:'jɔ:k/ n.	نيو-يورك
visit	/'vɪzɪt/ vt.	زىيارەت قىلماق، ئېكىكۈرسىيە قىلماق
museum	/mju:'ziəm/ n.	مۇزېي

NOTES TO THE DIALOGUE

1. take a vacation = to be on vacation. دەم ئالماق
2. There's too much work to do.
too ... to
«بەك ... لىكتىن ... قىلالماسلىق» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.
work سانغىلى بولمايدىغان ئىسىم بولۇپ، ئۇنى much ئېنىقلاپ كېلىدۇ. ئوخشاشلا a lot of work, very little work دېگىلىمۇ بولىدۇ.

GRAMMAR

I ھالەت بېقىندى جۈملە

ھالەت بېقىندى جۈملە، جۈملىدە ھالەت بولۇپ كېلىپ باش جۈملىدىكى پېئىل، سۈپەت ۋە رەۋىشلەرنى سۈپەتلەپ كېلىدۇ. ھالەت بېقىندى جۈملە بېقىندۇرغۇچى باغلىغۇچىغا ئەگىشىپ كېلىدۇ. ئەگەر ھالەت بېقىندى جۈملە باش جۈملىنىڭ ئالدىدا كەلسە، ھەمىشە پەش ئارقىلىق ئايرىلىدۇ. ئەگەر ھالەت بېقىندى جۈملە باش جۈملىنىڭ ئاخىرىدا كەلسە ئادەتتە پەش ئارقىلىق ئايرىلمايدۇ. ھالەت بېقىندى جۈملە ئۆزىنىڭ جۈملىدە ئىپادىلىگەن مەنىسىگە قاراپ ۋاقىت، شەرت، ئورۇن، سەۋەب، مەقسەت بېقىندى جۈملە قاتارلىق توققۇز تۈرگە بۆلۈنىدۇ.

1. ۋاقىت ھالەت بېقىندى جۈملە

ۋاقىت بېقىندى جۈملە ئادەتتە تۆۋەندىكىدەك بېقىندۇرغۇچى

ئىچىدە چىرايلىق كىيىنگەن ئوماق بىر بالا بار ئىدى.
in beautiful clothes دېگەن سۆز بىرىكمىسىدە، ئالدى قوشۇلغۇچى «كىيىگەن» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. مەسلەن:
in each other's clothes ھەر بىرى قارشى تەرەپنىڭ كىيىمىنى كىيىپ.

4. Only when I am hungry. = My life is very hard only when I am hungry.
پەقەت قورسىقىم ئاچقاندا، كۈنلىرىم تەسلىشىپ كېتىدۇ.
5. Let me have the fun of your life just for a few minutes.

سز مېنىڭ ئاشۇ تۇرمۇشىڭىزنىڭ لەززىتىنى بىر نەچچە مىنۇت تېتىشىمغا رۇخسەت قىلىڭ.
a few بىلەن a little ئىككىسىلا «بىر ئاز» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. ئەمما a few سانغىلى بولىدىغان ئىسىمدا قوللىنىلىدۇ. a little سانغىلى بولمايدىغان ئىسىمدا قوللىنىلىدۇ. مەسلەن:

He stayed there for a few weeks.

ئۇ ئۇ يەردە بىر نەچچە ھەپتە تۇردى.

There is only a little water in the glass.

ئىستاكاندا ئازراقلا سۇ بار.

a little يەنە پېئىلنى سۈپەتلەپ كېلىپ «سەل، ئازراق» دېگەن مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ. تېكىستتىكى مۇنۇ جۈملىگە قاراڭ:

The prince thought a little and then said, ...

شاھزادە سەل ئويلىنىپ ئاندىن ... دېدى.

باغلىغۇچى بىلەن باشلىنىپ كېلىدۇ: as, when (... چاغدا) ،
since ، before, after, while, (... بىلەنلا) ،
whenever (... غىچە) ، / until (قانداق)
قاتارلىقلار . مەسىلەن :

It was raining when we went home.

بىز ئۆيگە قايتقاندا يامغۇر يېغىۋاتاتتى .

I went home after the film was over.

كىنو تۈگىگەندىن كېيىن مەن ئۆيگە قايتتىم .

She did not leave until I came back.

مەن قايتىپ كەلگىچە ئۇ قايتمىدى .

Before I leave the room, I'll turn off the light.

مەن ئۆيدىن ئايرىلىشتىن بۇرۇن چىراغنى ئۆچۈرۈپتىمەن .

I'll write to you as soon as I get to Germany.

گېرمانىيىگە بېرىپلا سىزگە خەت يازمەن .

2. شەرت ھالەت بېقىندى جۈملە

شەرت ھالەت بېقىندى جۈملە (... ماي تۇرۇپ)
، long as (so ياكى) as (پەقەت) قاتارلىق بېقىندۇرغۇچى
باغلىغۇچىلار بىلەن باشلىنىپ كېلىدۇ . مەسىلەن :

If we have time, we will come to see you.

ۋاقتىمىز بولسا ، بىز سىزنى كۆرگىلى كېلىمىز .

I shan't go unless he asks me.

ئۇ مېنى تەكلىپ قىلماي تۇرۇپ مەن بارمايمەن .

You may be ill if you eat too much.

بەك جېق يەۋالسىڭىز ئاغرىپ قېلىشىڭىز مۇمكىن .

We should study hard as (so) long as we live.

ھاياتلا بولساق ، تىرىشىپ ئۆگىنىشىمىز كېرەك .

3. ئورۇن ھالەت بېقىندى جۈملە

ئورۇن ھالەت بېقىندى جۈملە بېقىندۇرغۇچى باغلىغۇچى
where ياكى wherever (ھەر قانداق جاي) بىلەن باشلىنىپ
كېلىدۇ . مەسىلەن :

Just stay where you are.

ئەسلىدىكى ئورنىڭىزدا قېلىڭ .

Wherever you go, you can see new factories, stores
new schools and hospitals.

مەيلى نەگىلا بېرىڭ ، سىز يېڭى زاۋۇت ، ماگىزىن ، يېڭى
مەكتەپ ، دوختۇرخانىلارنى كۆرەلەيسىز .

4. سەۋەب ھالەت بېقىندى جۈملە

سەۋەب ھالەت بېقىندى جۈملە because (چۈنكى) ،
(چۈنكى) ، as (سەۋەبتىن) ، now that (- غاچقا) ، for (چۈنكى)
قاتارلىق بېقىندۇرغۇچى سۆزلەر بىلەن باشلىنىپ كېلىدۇ .
مەسىلەن :

The prince was thrown out of palace because the
guard couldn't recognize him.

شاھزادە ئوردىدىن قوغلاپ چىقىرىلدى ، چۈنكى نەۋكەر ئۇنى
تونۇمىدى .

As my mother is away at present, I have to look after
my younger sister.

ھازىر ئانام بولمىغاچقا ، كىچىك سىڭلىمغا قارىماي ئامالم
يوق .

ئىزاھات: ۋاقىت ۋە شەرت ھالەت بېقىندى جۈملىنىڭ مەنىسى
 كەلگۈسى زامانى بىلدۈرسىمۇ، ئادەتتىكى كەلگۈسى زامانىنىڭ
 ئورنىغا ئادەتتىكى ھازىرقى زامان قوللىنىلىدۇ. مەسىلەن:

I'll tell her about that when I see her.

ئۇنى كۆرگەندە ئۇنىڭغا بۇ ئىشنى دەپ قوياي.

Take the medicine before you go to bed.

ئۇخلاشتىن بۇرۇن دورىنى ئىچىۋېلىڭ.

We'll go to the park if it doesn't rain.

يامغۇر ياغمىسا باغچىغا بارىمىز.

I ئۆزلۈك ئالماش

ئۆزىنى بىلدۈرىدىغان ئالماشنى ئۆزلۈك ئالماش دەپ ئاتايمىز.
 ئۇنىڭ شەكلى تۆۋەندىكى جەدۋەلدىكىدەك بولىدۇ.

myself	ئۆزۈم	ourselves	ئۆزىمىز
yourself	ئۆزىڭىز	yourselves	ئۆزۈڭلار
himself herself itself	} ئۆزى	themselves	ئۆزلىرى

ئىزاھات: 1. شەخستە ئىگىلىك ئالماشنىڭ
 كەينىگە self ياكى selves قوشۇلىدۇ. 3-شەخستە كىشىلىك
 ئالماشنىڭ چۈشۈم كېلىش شەكلىنىڭ كەينىگە self ياكى selves
 قوشۇلىدۇ.

ئۆزلۈك ئالماشنىڭ سىنتاكسىسلىق رولى

1. تولدۇرغۇچى بولىدۇ. مەسىلەن:

Since you won't help me, I must do the job myself.
 سىز ماڭا ياردەم بەرمىگەچكە، بۇ خىزمەتنى ئۆزۈم قىلىشىم
 كېرەك.

Now that everybody is here, we may begin our meetin;
 ھەممە كىشى بۇ يەردە بولغاچقا، يىغىنىمىزنى باشلىساق
 بولىدۇ.

5. مەقسەت ھالەت بېقىندى جۈملە

مەقسەت ھالەت بېقىندى جۈملە دائىم that, so that, in order
 that (ئۈچۈن), lest (بولمىسۇن دەپ) قاتارلىق
 بېقىندۇرغۇچى سۆز بىلەن باغلىنىپ كېلىدۇ. بېقىندى جۈملىدە
 may (might), can (could), should
 دائىم پېئىلنىڭ ئەسلى شەكلى بىلەن قوشۇلۇپ خەۋەر بولۇپ
 كېلىدۇ. مەسىلەن:

They set out early (so) that they could arrive in time.
 ئۇلار دەل ۋاقتىدا يېتىپ بېرىش ئۈچۈن بالدۇرراق يولغا
 چىقتى.

Let's work harder so that we may catch up with them
 ئۇلارغا يېتىشىۋېلىش ئۈچۈن قاتتىقراق ئىشلەيلى.

he teacher spoke slowly in order that the students
 might understand her.
 ئوقۇغۇچىلارنى چۈشىنىۋالسۇن دەپ، ئوقۇتقۇچى ئاستىراق
 سۆزلىدى.

Jim didn't answer back lest his mother should be angry
 with him.

ئانىسىنى ئۆزىدىن خاپا بولۇپ قالمىسۇن دەپ جىم گەپ
 قايتۇرمىدى.

Do you often have dreams?

دائىم چۈش كۆرەمسىز؟

Tom had a lot of fun with his friends.

توم بىلەن دوستلىرى ناھايىتى كۆڭۈللۈك ئوينىدى.

3. vt. قىلدۇرماق

He had his head against the wall.

ئۇ بېشىنى تامغا قويدى.

Please have the boy bring these things to my house.

بۇ بالغا بۇ نەرسىلەرنى ئۆيۈمگە ئەكەلگۈزۈڭ.

We'll have everything ready for you.

سەز ئۈچۈن ھەممە نەرسىنى تەييارلاپ قويمىز.

4. to have nothing to do with

... ئالاقىسى يوق

This has nothing to do with you.

بۇنىڭ سەز بىلەن ئالاقىسى يوق.

Make

1. vt. ياسىماق

We make paper into many things.

بىز قەغەزدىن نۇرغۇن نەرسىلەرنى ياسايمىز.

This wine is made from grapes.

بۇ ھاراق ئۇزۇمدىن ئىشلەنگەن.

Our factory makes radios and TV sets.

زاۋۇتىمىز رادىئو ۋە تېلېۋىزور ياسايدۇ.

This small house is made of stone.

بۇ كىچىك ئۆي تاشتىن ياسالغان.

2. vt.

He found himself near the king's palace.

ئۇ ئۆزىنىڭ پادىشاھ ئوردىسىنىڭ يېنىغا كېلىپ قالغانلىقىنى بايقىدى.

Make yourself at home.

ئۆزىڭىزنىڭ ئۆيىدەك بىلىڭ.

I'm old enough to take care of myself.

مەن چوڭ بولدۇم، ئۆزۈمنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالالايمەن.

2. كېسىم خەۋەر بولىدۇ. مەسىلەن:

I am not quite myself these days.

مۇشۇ كۈنلەردە ئۆزۈمنىڭ سالامەتلىكى ئانچە ياخشى ئەمەس.

3. ئىگە ياكى تولدۇرغۇچىنىڭ ئىزاھلىغۇچىسى بولۇپ،

ئىنتوناتسىيىنى كۈچەيتىشتە ئىشلىتىلىدۇ. مەسىلەن:

We ourselves did the work.

بىز ئۆزىمىز بۇ ئىشنى قىلدۇق.

Joe wrote these songs himself.

بۇ ناخشىلارنى جو ئۆزى يازدى.

You may go and ask the teacher herself.

سەز بېرىپ ئوقۇتقۇچىڭىزنىڭ ئۆزىدىن سورىشىڭىز بولىدۇ.

WORD STUDY

Have

1. vt. بار

I have a house in the country.

يېزىدا بىر ئۆيۈم بار.

2. vt. شۇغۇللانماق

ئون ئىككى ئاي بىر يىلنى ھاسىل قىلىدۇ.

Two and three make five.

ئىككىگە ئۈچنى قوشسا بەش بولىدۇ.

One hundred cents make one dollar.

يۈز سېنت بىر دوللارغا تەڭ.

6. vt. قىلماق

They made her head of their department.

ئۇلار ئۇنى فاكولتېت مۇدىرى قىلدى.

The beautiful building was made a hotel two years ago.

بۇ چىرايلىق بىنا ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا مېھمانخانىغا ئۆزگەرتىلدى.

7. make up

(1) تەشكىللىمەك

The committee is made up to seven members.

بۇ كومىتېت يەتتە ئەزادىن تەشكىللىنىدۇ.

(2) توقۇماق

Not having a good excuse for being late, he made up one.

كېچىكىپ قالغانلىقىغا ياخشى باھانە بولمىغانلىقىدىن، ئۇ بىرنى توقۇدى.

8. make up one's mind قارار قىلماق

He has made up his mind to go to Mexico for his vacation.

ئۇ دەم ئېلىش كۈنلىرى مېكسىكىغا بېرىشنى قارار قىلدى.

قىلماق، كەينىگە ئىسىم كېلىدۇ، مەنىسى شۇ ئىسىمغا مۇناسىپ توغرا كېلىدۇ.

They have made the decision that everyone should go to the meeting.

(to make a decision = to decide)

ئۇلار ھەممە كىشىنىڭ يىغىنغا قاتنىشىشى كېرەكلىكى توغرىسىدا قارار چىقاردى.

Many scientists are now making a study of animals and plant life in the sea.

(to make a study = to study)

نۇرغۇن ئالىملار دېڭىزدىكى ھايۋانلار ۋە ئۆسۈملۈكلەرنى تەتقىق قىلىۋاتىدۇ.

3. vt. بولماق، ئايلانماق

If you work hard, you'll make a good student.

تىرىشىپ ئۆگەنسەڭىز ياخشى ئوقۇغۇچى بولىسىز.

She will make him a good wife.

ئۇ ئۇنىڭ ياخشى ئايالى بولىدۇ.

4. vt. قىلدۇرماق

The news made us sad.

بۇ خەۋەر بىزنى بىئارام قىلدى.

The sunshine helps to make the plants grow.

قۇياش نۇرى زىرائەتلەرنىڭ ئۆسۈشىگە ياردەم بېرىدۇ.

That makes me feel better.

ئۇ مېنى ياخشىراق ھېس قىلدۇرىدۇ.

5. vt. ھاسىل قىلماق، تەڭ بولماق

Twelve months make a year.

3. I'd like to go with you, but I am afraid I shan't be free this afternoon.
4. If she isn't in, you can leave her a note.
5. He asked me to stay where I was.
6. Let's take the front seats that we may see more clearly.

III Fill in the blanks with proper personal, reflexive or possessive Pronouns:

1. This cap is very nice. Whose is _____?
2. He is a very good student. We like _____ very much.
3. This isn't my bike. _____ is new. It is _____.
4. We made the kite all by _____.
5. You must go and ask the teacher _____.
6. That is my house. _____ bought _____ yesterday.
7. They told us about _____ school and we told them about _____.
8. She will look after _____ while her mother is away.

IV Fill in the blanks with the proper prepositions:

1. I'll meet you there _____ six o'clock.
2. He studied _____ London _____ three years.
3. She usually reads _____ two _____ five _____ the afternoon.
4. Kadir waited half an hour _____ the corner _____ the street.
5. What's the name of that man _____ a big nose

PROVERBS

Manners make the man. ئەخلاق ئادەم زىننىتى.

Knowledge is power. بىلىم - كۈچ.

All are not friends that speak us fair.

دوست يىغلىتىپ ئېيتار.

EXERCISES

I Answer the following questions:

1. Did Tom eat anything before he left home? Why?
2. What did he do after he left home?
3. What did he see inside the palace?
4. How did Tom feel?
5. What did Tom feel?
6. What did the prince do then?
7. What do you know about Tom's life?
8. Why did the prince want to change into Tom's clothes?
9. What happened to the prince after he put on Tom's clothes?
10. Why couldn't the guard recognize the prince?

I Analyze the following sentences:

1. I'll bring you the book when I come next time.
2. He was in the army before he came to this university.

3. بىز ئادەتتە 5:30 دا كەچلىك تاماق يەيمىز، ئەمما تۈنۈگۈن 7:30 دا يېدۇق.
4. ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى ناھايىتى بەختلىك.
5. سىنىپىمىزدا چىرايلىق كىيىنگەن بىر قىز بار، ھەممىمىز ئۇنىڭغا ھەۋەس قىلىمىز.
6. پېتىر قېرىپ كەتكەچكە خىزمەت قىلالمايدۇ.
7. تالا بەكمۇ سوغۇق، بۇ كىيىمنى كىيىۋېلىڭ.
8. دادىسى ئۆيگە قايتىپ كەلگەچكە، بالىلار ناھايىتى خوشال بولۇپ كەتتى.

VII Reading Material :

THE STOLEN HORSE

Once a peasant lost his horse and he went to town to buy another. Among the horses on sale he saw his own horse.

"This horse is mine", he said to the man standing by the horse. "Someone stole it from me three days ago".

"How can that be?" the man said. "It has been mine for three years".

"Three years?" said the peasant. "Are you sure?"

Then he quickly covered both eyes of the horse with his hands and asked: "Which eye is he blind in?"

"The left eye", said the man.

The peasant uncovered the horse's left eye and

6. He was a prince _____ rags.
7. We'll have a meeting _____ 2:30 _____ Thursday.
8. A school boy _____ black eyes is standing by the garden.
9. He left _____ eating anything.

V Translate the following sentences into English:

1. مەن ئۇنىڭ ئىنىسىنى كۆرمەيمەن، تومنىڭ ئۆزىنى كۆرمەن.
2. سىز ئۇ يىغىنغا ئۆزىڭىز قاتنىشامسىز؟
3. بىل (Bill) ئۆزى ماڭا بۇ خەتنى يازدى.
4. ئۇ ئۆز-ئۆزىگە «مەن قانداق قىلارمەن؟» دېدى.

VI Make dialogues after the model:

Model: — What are you going to do this afternoon?

— We're going to see the film.

— I'd like to go with you.

— Very good. Let's go together.

1. watch football, go with you
2. meet an American friend, meet him too
3. clean the classroom, do it too
4. Play in the forest, join you

VII Put the following sentences into English:

1. تۈنۈگۈن كەچتە مەن جوندىن بۇ كىتابنى قايتۇرۇپ ئەكەلدىم.
2. ئۇلار بۇ قېتىمقى يىغىننىڭ تەييارلىقلىرى بىلەن ئالدىراش.

15. shine /ʃaɪn/ (shone/ʃɒn/) vi. پارقرىماق، چاقنىماق
16. mean /mi:n/ (meant/ment/) vt. دېمەك
17. either /'aɪðə/ pron. ئىككى (نىڭ بىرسى)
18. thief /θi:f/ n. ئوغرى
19. catch /kæt/ (caught/kɔ:t/) vt. تۇتماق
20. judge /dʒʌdʒ/ n. سوتچى

people saw it was clear and shining.

"Oh, I made a mistake", said the man. "I meant to say the right eye".

"It's not blind in either eye", said the peasant, uncovering the other eye. Then he said to the people around: "It's clear this man is a thief".

The thief tried to run away, but the people caught him. They took him to the judge, and the peasant got his horse back.

1. horse /hɔ:s/ n. ئات
2. buy /baɪ/ (bought/bɔ:t/) vt. سېتىۋالماق
3. on sale سېتىلىدىغان
4. steal /sti:l/ (stole/stəʊl/) vt. ئوغرىلىماق
5. ago /ə'gəʊ/ ad. ئىلگىرى
6. It has been mine for three years. ئۇ مېنىڭ بولغىلى ئۈچ يىل بولدى.
7. sure /ʃʊə/ ad. چوقۇم
8. cover /'kʌvə/ vt. ياپماق
9. both /bəʊθ/ a. ھەر ئىككى
10. which /wɪtʃ/ pron. قايسى
11. blind /blaɪnd/ a. قارىغۇ
12. left /left/ a. سول
13. uncover /ʌn'kʌvə/ vt. ئاچماق
14. clear /kliə/ a. روشەن

television set.

"Yes, I don't usually forget that. Oh dear! It's getting a bit late. I don't want to miss that train."

So she goes back to the front door and opens it. She is going through the doorway when she stops suddenly.

"My key! If I forget that, I can't get in tonight. It's somewhere in my handbag, I think. No. It's not in my purse; not in the front pocket; not loose with my powder compact and handkerchief. Ah, I know! Yes, It's in my coat pocket. Thank goodness!"

"Oh, but the cellar light. Is that off? I must go and see."

She closes the front door again and goes to the cellar door. She opens it and looks downstairs. The cellar is in darkness.

"Can I possibly catch that train now? I still have to buy a ticket. Oh dear! I must run all the way."

But her troubles aren't over. They are really only just starting. Halfway down the garden path she looks at the sky, which is covered with grey clouds. She looks back at the house.

"I know it's going to rain. And that bedroom window is wide open. I must close it. I suppose I can catch the next train."

She opens the door again, putting the key back in her handbag. She throws her handbag on the hall table,

Lesson Three

TEXT

HOW TO MISS A TRAIN

Iris is very forgetful and so she worries a great deal; she worries a great deal and so she becomes even more forgetful. She also talks to herself a lot. Here is an example of what can happen when she is going out.

She has her hat and coat on and is just about to open the front door. She stops a moment.

"Is the electric cooker off?"

Iris never forgets to turn the cooker off but she goes back to the kitchen to make sure. Yes, the cooker is off.

"Good. That's all right. Now I must hurry."

She goes back to the front door and opens it. Then she closes it again.

"Is the television off in the sitting-room? Yes, of course it must be. I can't hear it. But perhaps there's no programme on just now. I must go and see if it's off."

She goes to the sitting-room and feels a knob on the

A: Well, let me get you a drink and then you must meet our new neighbours the Greenaways. They're Americans, and very nice. He's just been transferred to London for two years. What'll you have, John?

B: A whisky would be fine.

WORDS AND EXPRESSIONS TO THE DIALOGUE

miss	/mis/ vt.	قېلىپ قالماق، قۇرۇق قالماق
train	/trein/ n.	پويىز
Iris	/'aiəris/ n.	ئايرىس (قىزلار ئىسمى)
forgetful	/fə'gtful/ a.	ئۇنتۇغاق
deal	/di:l/ n.	سان، مىقدار
a great deal (of)		نۇرغۇن
hat	/hæt/ n.	قالپاق، بۆك
coat	/kəut/ n.	پەلتۇ
be about to (do sth.)		...ماقچى / مەكچى
moment	/'məʊmənt/ n.	پەيت
electric	/'i'lektrik/ a.	توكلۇق؛ توكنىڭ
cooker	/'kukə/ n.	قازان-قوמוچ
kitchen	/'kitʃən/ n.	ئاشخانا
sure	/ʃuə/ ad.	ھەقىقەتەن، چوقۇم
make sure		ئېنىقلىماق

rushes upstairs and closes the window.

"I must fly. I may catch it with a bit of luck."

She runs downstairs and straight out of the house, closing the door behind her noisily.

But she doesn't catch either the first or the second train.

And it doesn't rain all day.

Poor Iris!

DIALOGUE

SMALL TALK AT A PARTY

A: Hello, John. You're looking well. Don't tell me you've just had another trip to the Greek islands. Some people have all the luck. Anyhow, how's it going?

B: Greek. We're rushed off our feet but they say that's a good sign.

A: Isn't Mary here? I don't think I've seen her.

B: No, I'm afraid she couldn't come. Her mother's been ill so she's gone rushing up to Leicester to sort things out.

Pity, too, she always looks forward to your dos.

A: Nothing serious. I hope.

B: I shouldn't think so. You know what mother-in-laws are like, and Mary's is no exception.

catch	/kætʃ/ (caught / kɔ:t/)	vt.	يەتمەك، تۇتماق
buy	/bai/ (bought/bɔ:t/)	vt.	سېتىۋالماق
over	/'əʊvə/	ad.	تۈگىمەك، ئاخىرلاشماق
halfway	/'hɑ:f'wei/	adv.	يېرىم يولدا
path	/pɑ:θ/ (pl. paths/pɑ:ðz/)	n.	يول
sky	/skai/	n.	ئاسمان
which	/witʃ/	pron.	قايسى
cover	/'kʌvə/	vt.	قاپلىماق
grey	/grei/	a.	كۆلرەڭ
cloud	/klaud/	n.	بۇلۇت
know	/nəʊ/ (knew/nju: /)	vt.	بىلمەك
bedroom	/'bedrum/	n.	ياتاق ئۆي
wide	/waid/	a.	كەڭرى، كەڭ
suppose	/sə'pəʊz/	vt.	... دەپ ئويلىماق، ... دەپ قارىماق
ruch	/rʌʃ/	vi.	ئېتىلىماق
upstairs	/'ʌp'steɪz/	ad.	ئۈستۈنكى قەۋەت
fly	/flai/ (flew/flu: /)	vi.	ئۇچماق، ئۇچۇرماق
straight	/streit/	ad.	بىۋاستە، ئۈدۈل
out	/aut/	ad.	سىرتقا
out of			ئىچىدىن سىرتىغا، ... دىن سىرتقا
behind	/bi'haind/	prep.	... كەينىدە، ... ئارقىدا
noisily	/'noizili/	ad.	ۋاراڭ-چۈرۈڭ ھالدا
either	/'aiðə/	pron.	ئىككىدىن بىرى

hurry	/'hʌri/	n., vt.	ئالدىرىش، ئالدىرىماق
television	/'teli.viʒən/	n.	تېلېۋىزىيە
television set			تېلېۋىزور
sitting-room	/'sitiŋrum/	n.	مېھمانخانا ئۆي
perhaps	/pə'hæps/	ad.	بەلكىم، ئېھتىمال
programme	/'prəʊgræm/	n.	پروگرامما
feel	/fi:l/	vt. (felt)	ھېس قالىماق، بىلمەك
knob	/nɒb/	n.	تۇتقۇچ، كۈنۈپكا
Oh dear!			ۋاي خۇدايىم، ئاپلا
a bit			ئاز، سەل
late	/leit/	a.	كېچىككەن
through	/θru:/	prep.	... ئارقىلىق
doorway	/'dɔ:wei/	n.	ئىشىك بوسۇغى
somewhere	/'sʌmeə/	ad.	مەلۇم يەردە
handbag	/'hændbæg/	n.	قول سومكا (ئاياللارنىڭ)
purse	/pɜ:s/	n.	قاچچۇق
pocket	/'pɒkit/	n.	يانچۇق
loose	/lu:s/	a.	بوش، چېچىلغان
powder	/'paʊdə/	n.	ئۇپا
compact	/'kɒmpækt/	n.	ئۇپا قۇتىسى
handkerchief	/'hæŋkətʃif/	n.	قولياغلىق
Thank goodness	/'gʊdnɪs/		خۇداغا شۈكۈرى
cellar	/'selə/	n.	يەر ئاستى ئۆيى
downstairs	/'daʊn'steɪz/	ad.	ئاستىنقى قەۋەتتە
darkness	/'dɑ:kni:s/	n.	قاراڭغۇلۇق
possibly	/'pɒsəbli/	ad.	مۇمكىن

NOTES TO THE TEXT

1. ... and so ... «شۇڭا» دېگەن مەنىدە. so and
ئالدىدىكى سەۋەب كەلتۈرۈپ چىقارغان كېيىنكى نەتىجىنى
بىلدۈرىدۇ. so بۇ جۈملىدە رەۋىش بولىدۇ.

She forgot her key and so she could not get in.
ئۇ ئاچقۇچنى ئۇنتۇپ قالدى، شۇڭلاشقا كىرەلمىدى.
so يەنە باغلىغۇچى بولۇپمۇ كېلىپ، ئوخشاشلا كېيىنكى
ئەھۋال ئالدىنقى ئەھۋالنىڭ نەتىجىسى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.
مەسلەن:

It was getting late, so she could not get in.
بارغانسېرى قاراڭغۇ چۈشۈۋاتاتتى، شۇڭا ئالدىراپ چىقىپ
كەتتى.

2. ... it must be must: بۇ يەردە سۆزلىگۈچىنىڭ مەلۇم
ئەھۋالغا قارىتا قارىشىنى ئىپادىلەيدۇ.

She must be back. The lights are on.

ئۇ چوقۇم قايتىپ كەلدى، چىراغلار يۇرۇقكەن.

3. She is going through the doorway when she stops
suddenly.

ئۇ ئىشىكتىن چىقىۋېتىپ تۇيۇقسىز توختاپ قالدى.

when باشلاپ كەلگەن بۇ خىل بېقىندى جۈملە ھەمىشە باش
جۈملىنىڭ كەينىدە كېلىدۇ. ئاساسىي جۈملىدىكى پېئىل ھەمىشە
ئىزچىل ھازىرقى زامان ياكى "be about + to do" شەكلىدە
كېلىدۇ.

She was opening (was about to open) the door when

WORDS AND EXPRESSIONS TO THE DIALOGUE

trip	/trip/ n.	سەپەر، ساياھەت
Greek	/gri:k/ a.	گرېتسىيەنىڭ، گرېتسىيە
island	/'aɪlənd/ n.	لىك، گرېك تىلىنىڭ ئارال
anyhow	/'enihaʊ/ ad.	قانداقلا بولمىسۇن خالىغانچە
sign	/sain/ n.	ئىز، بەلگە
here	/hiə/ ad.	بۇ يەردە
ill	/il/ a.	ئاغرىق
Leicester	/'lestə/ n.	لېستەر (يەر نامى)
pity	/'piti/ n.	بىچارە، بايقۇش، ئىچ ئاغرىتماق
dos. = Disk Operating System		دېسكا مەشغۇلات سىستېمىسى
serious	/'siəriəs/ a.	قاتتىق، مۇھىم، خەتەرلىك
mother-in-law	/'mʌðərɪnlə:/ n.	قېينانا
exception	/ik'sepʃən/ n.	بۇنىڭ سىرتىدا، مۇستەسنا
drink	/driŋk/ (drank/dræŋk/) v., n.	ئىچمەك؛ ئىچىملىك
neighbour	/'neib/ n.	قوشنا
Greenaway	/'gri:nəwei/ n.	گرېناۋاي (ئادەم ئىسمى)
transfer	/træns'fə:/ vi.	كۆچۈپ كەلمەك، يەتكۈز- مەك
whisky	/'wiski/ n. (= whiskey)	ۋىسكى

تەركىب تاپقان دۇنياغا داڭلىق ساياھەت ئورنى. بۇ يەردىكى Greek Islands گىرېتسىيەنى كۆرسىتىدۇ. 3. (be) rushed off one's feet : توختىماي ھەر تەرەپكە چېپىشقا مەجبۇر قىلىنغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. 4. ... rushing up to: She has gone rushing up to ... 4. يەردە تەڭداش ھالەت بولىدۇ. بۇ ھەرىكەت خەۋەر پېئىل [has gone] بىلەن بىر ۋاقىتتا يۈز بەرگەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

He came running

ئۇ يۈگرەپ كەلدى.

They entered the room talking and laughing.

ئۇلار سۆزلىشىپ، كۈلۈشۈپ ئۆيگە كىردى.

5. sort things out : (ئەنگلىيەدە) «بىر تەرەپ قىلىش»،

«مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش» دېگەن مەنىدە.

6. mother - in - law : ئىنگىلىز تىلىدا قېينانا، ئەر-ئايال

ئىككى تەرەپ بىر-بىرىنىڭ بىۋاسىتە قانداشلىق تۇغقانلىرىنى - in law دەپ ئاتايدۇ. مەسىلەن:

brother - in - law / ئۇكا

sister - in - law / قېينىسىڭىل

GRAMMAR

I پېئىلنىڭ تۇراقسىز شەكلى

پېئىلنىڭ تۇراقسىز شەكلى پېئىلنىڭ خەۋەرسىز شەكلى بولۇپ، جۈملىدە خەۋەردىن باشقا ھەر خىل جۈملە بۆلىكى بولۇپ كېلەلەيدۇ. ئەمما پېئىلنىڭ بەزى خاراكتېرلىرىنى ساقلاپ قالىدۇ.

she remembered her bag.

ئۇ ئىشكىنى ئېچىۋېتىپ تۇيۇقسىز سومكىسىنى ئېسىگە ئالدى.

4. I still have to buy a ticket.

"Have to" «چوقۇم»، «... ماي بولمايدۇ» دېگەن مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ. بەزىدە ئۇنىڭ ئورنىغا must نى قوللانسىمۇ بولىدۇ. ئەمما have to ئويىپىكتىپ ئامىلىنى تەكىتلەيدۇ. ئۆتكەن مەلۇم بىر ۋاقىتتا قىلمىغان، ئەمما قىلىشقا تېگىشلىك بولغان ئىشلارنى بىلدۈرگەندە must ياكى have to قوللىنىلسا بولىدۇ. ئۆتكەن مەلۇم بىر ۋاقىتتا قىلغان ئىشنى بىلدۈرگەندە پەقەت had to قوللىنىلىدۇ.

He told me that I must (had to) get up at five to catch the train the next day.

ئۇ ماڭا ئەتىسى سائەت بەشتە تۇرۇپ پويىزغا ئۆلگۈرۈشۈم كېرەكلىكىنى ئېيتتى.

I had to get up at five to catch the train yesterday.

تۈنۈگۈن مەن سائەت بەشتە تۇرۇپ پويىزغا ئۆلگۈرمىسەك بولمايتتى.

NOTES TO THE DIALOGUE

1. Don't tell me ... : ھىران قالغانلىقىنى بىلدۈرۈپ «يەنە ... سەن - دە!» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

Don't tell me you've made the same mistake.

يەنە شۇنداق خاتالىق ئۆتكۈزۈپسەن - دە.

2. the Greek Islands : گىرېتسىيە بالقان يېرىم ئارىلىغا جايلاشقان بولۇپ، ئۈچ تەرىپى دېڭىزغا تۇتىشىدۇ. كۆپ ئاراللاردىن

(پېئىلنىڭ تۇراقسىز شەكىللىك سۆز بىرىكمىسى + ئىسىم ياكى سۈپەت + It is) بولىدۇ. مەسىلەن: (2)

It is a great pleasure to talk with him.

ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشىش تولىمۇ كۆڭۈللۈك.

It is good to do morning exercises every day.

ھەر كۈنى ئەتىگىنى بەدەن چېنىقتۇرۇش ياخشى ئىش.

(2) تولدۇرغۇچى بولىدۇ.

بەزى پېئىللاردا (مەسىلەن، continue, care, begin, try, learn, wish, want, decide, like, hope, forget قاتارلىقلار) نىڭ

كەينىدە پېئىلنىڭ تۇراقسىز شەكلى تولدۇرغۇچى بولىدۇ.

مەسىلەن: I want to know the answer.

مەن بۇ جاۋابنى بىلىشنى خالايمەن. He likes to work in that factory.

ئۇ ئۇ زاۋۇتتا ئىشلەشنى ياخشى كۆرىدۇ. Don't forget to turn off the light before you go.

مېڭىشتىن بۇرۇن چىراغنى ئۆچۈرۈپتىشىنى ئۇنتۇپ قالماڭ. teach, know, show, tell قاتارلىق بەزى پېئىللارنىڭ

كەينىدە پېئىلنىڭ تۇراقسىز شەكلى (سۆز بىرىكمىسى) + (قاتارلىقلار how, what, when, where) سوراق سۆزدىن ئىبارەت

قۇرۇلما تولدۇرغۇچى بولۇپ كېلىدۇ. مەسىلەن: I'll show you how to do it.

بۇ ئىشنى قانداق قىلىشنى سىزگە كۆرسىتىپ قوياي. She didn't know where to get the book.

ئۇ بۇ كىتابنى قەيەردىن ئېلىشنى بىلمەيتتى. I can't decide when to start.

شۇڭا ئۆزىنىڭ تولدۇرغۇچى، ھالەت قاتارلىق بۆلەكلىرى بىلەن بىللە كېلەلەيدۇ. پېئىلنىڭ تۇراقسىز شەكلى ئۆزىنىڭ تولدۇرغۇچى، ھالەت قاتارلىق بۆلەكلىرى بىلەن بىللە سۆز بىرىكمىسى تەشكىل قىلىدۇ. بۇنداق سۆز بىرىكمىسى تۇراقسىز شەكىللىك سۆز بىرىكمىسى دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن:

He wants to study mathematics.

ئۇ ماتېماتىكا ئۆگەنمەكچى.

to study mathematics پېئىلنىڭ تۇراقسىز شەكلى نىڭ

تولدۇرغۇچىسى بولىدۇ. to study mathematics پېئىلنىڭ تۇراقسىز شەكىللىك سۆز بىرىكمىسى بولىدۇ).

He'd like to go there.

ئۇ ئۇ يەرگە بېرىشنى خالايدۇ.

(there) پېئىلنىڭ تۇراقسىز شەكلى to go نىڭ ھالىتى

بولىدۇ. to go there پېئىلنىڭ تۇراقسىز شەكىللىك سۆز بىرىكمىسى بولىدۇ).

1. شەكلى

پېئىلنىڭ تۇراقسىز شەكلى پېئىلنىڭ ئەسلى شەكلىنىڭ ئالدىغا to قوشۇلۇش ئارقىلىق ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

to do it, to read, to come, to do

2. سىنتاكسىسلىق رولى

(1) ئىگە بولىدۇ.

To talk with him is a great pleasure.

ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشىش تولىمۇ كۆڭۈللۈك.

پېئىلنىڭ تۇراقسىز شەكلى ئىگە بولغاندا، ئادەتتە جۈملىنىڭ ئاخىرىغا كېلىدۇ، جۈملە شەكلى ئىگە it بىلەن باشلىنىدۇ. it

نىڭ كونكرېت مەنىسى بولمايدۇ. ئۇنىڭ قۇرۇلمىسى

It's time to go home.

ئۆيگە قايتىدىغان ۋاقىت بولدى.

I'll have something to say to you after class.

دەرىستىن كېيىن سىزگە دەيدىغان ئازراق گېپىم بار.

Have you any questions to ask?

سورايدىغان سوئاللىرىڭلار بارمۇ؟

(5) ھالەت بولىدۇ.

She will come to see you this evening.

بۈگۈن كەچتە ئۇ سىزنى كۆرگىلى كېلىدۇ.

She was glad to find the gold ring in the box.

ئۇ قۇتىسىدىن ئالتۇن ئۈزۈكنى تاپقانلىقىدىن خوشال بولدى.

What did he do to make you so happy?

ئۇ نېمە قىلىپ سىزنى ئۇنچىۋالا خوشال قىلىۋەتتى؟

(6) كىسىم خەۋەر بولىدۇ.

My idea is to do the work in small groups.

مېنىڭ پىكرىم بۇ ئىشنى كىچىك گۇرۇپپىلارغا بۆلۈنۈپ

قىلىش.

I ئىزچىل ئۆتكەن زامان

ئىزچىل ئۆتكەن زامان (ھازىرقى بۆلەك سۆزى + ياردەمچى

پېئىل ياكى were) شەكىلدە تۈزۈلىدۇ. مەسىلەن:

It was raining hard when we left.

بىز ماڭغان چاغدا قاتتىق يامغۇر يېغىۋاتاتتى.

What were you doing at that time?

ئۇ چاغدا نېمە ئىش قىلىۋاتاتتىڭىز؟

ئىزچىل ئۆتكەن زامان تۆۋەندىكى ئەھۋاللاردا قوللىنىلىدۇ:

قاچان باشلاشنى قارار قىلالمايمەن.

(3) تولدۇرغۇچىنىڭ تولۇقلىغۇچىسى بولىدۇ.

help, want, tell, ask قاتارلىق بەزى پېئىللارنىڭ كەينىدە

پېئىلنىڭ تۇراقسىز شەكىللىك سۆز بىرىكىمىسى ياكى پېئىلنىڭ

تۇراقسىز شەكلى + ئىسىم (ئالماش) قۇرۇلمىسى تولدۇرغۇچىنىڭ

تولۇقلىغۇچىسى بولىدۇ. مەسىلەن:

The teacher told us not to look at the books first.

مۇئەللىم بىزگە ئاۋۋال كىتابنى كۆرمەسلىكىمىزنى ئېيتتى.

She asked him to help her.

ئۇ ئۇنىڭدىن ئۆزىگە ياردەم قىلىشنى سورىدى.

I'll take you to see the doctor.

مەن سىزنى دوختۇرغا ئېلىپ باراي.

have, hear, watch, see, let, make قاتارلىق بەزى پېئىللار

to نى ئېلىۋەتكەن ئەھۋالدىكى پېئىلنىڭ تۇراقسىز شەكىلىنىڭ

تولدۇرغۇچىنىڭ تولۇقلىغۇچىسى بولۇشنى تەلەپ قىلىدۇ.

مەسىلەن:

The sun makes everything grow.

قۇياش ھەممە نەرسىنى ئۆستۈرىدۇ.

I didn't hear him say it.

مەن ئۇنىڭ ئۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىمىدىم.

The parents have their child go to school.

ئاتا-ئانىسى بۇ بالىنى مەكتەپكە بېرىشقا مەجبۇرلايدۇ.

(4) ئېنىقلىغۇچى بولىدۇ.

پېئىلنىڭ تۇراقسىز شەكلى ئېنىقلىغۇچى بولۇپ كەلگەندە،

ئادەتتە ئۆزى ئېنىقلاپ كەلگەن سۆزنىڭ ئارقىسىدا كېلىدۇ.

مەسىلەن:

1) ئۆتكەن مەلۇم بىر ۋاقىت ياكى مەلۇم مەزگىلدە يۈز بېرىۋاتقان ھەرىكەتنى بىلدۈرگەندە قوللىنىلىدۇ. بۇ زاماننى قوللانغاندا ئادەتتە ئۆتكەن مەلۇم ۋاقىتنى بىلدۈرىدىغان ۋاقىت ھالىتى قوللىنىلىدۇ. مەسىلەن:

From 10 to 12 this morning they were attending a lecture.

بۈگۈن ئەتكەن سائەت 10 دىن 12 گىچە ئۇلار لېكسىيە ئاڭلاۋاتاتتى.

We were talking about him a moment ago.

ئابايا بىز ئۇ توغرىلۇق سۆزلىشىۋاتاتتۇق.

I was playing basketball all this afternoon.

پۈتۈن چۈشتىن كېيىن ۋاسكىتبول ئوينىۋاتاتتىم.

They were working in the factory those days.

ئۇ كۈنلەردە ئۇلار زاۋۇتتا ئىشلەۋاتاتتى.

Dolkun came in when I was watching TV.

دولقۇن كەلگەندە مەن تېلېۋىزور كۆرۈۋاتاتتىم.

While he was listening to the music, I got to his home.

مەن ئۇنىڭ ئۆيگە يېتىپ بارغاندا، ئۇ مۇزىكا ئاڭلاۋاتاتتى.

2) بىرەر ھېكايىنى باشلىغاندا، ھېكايىدە يۈز بەرگەن ئارقا كۆرۈنۈشنى تەسۋىرلىگەندە بۇ زامان قوللىنىلىدۇ. مەسىلەن:

One Saturday afternoon I was taking a walk with a friend of mine. Suddenly we heard a woman crying for help.

بىر شەنبە كۈنى چۈشتىن كېيىن مەن بىر دوستۇم بىلەن سەيلە قىلىۋاتاتتىم. توساتتىن بىر ئايالنىڭ «قۇتقۇزۇڭلار» دەپ

ۋارقىرىغان ئاۋازىنى ئاڭلىدۇق.

3) ئىزچىل ئۆتكەن زامان very often, all the time, always قاتارلىقلار بىلەن بىللە كېلىپ، سۆزلىگۈچىنىڭ خۇشاللىق، نارازىلىق قاتارلىق ھېسسىياتىنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

He was smiling all the time.

ئۇ ھەر ۋاقىت كۈلۈپلا تۇراتتى. (خۇشاللىقنى بىلدۈرىدۇ)

She was always asking me these stupid questions.

ئۇ دائىم مەندىن مۇشۇنداق ئەخمىقانە سوئاللارنى سورايتتى. (نارازىلىقنى بىلدۈرىدۇ.)

WORD STUDY

Say

1. v. ئېيتماق، دەپمەك

They wanted me to say hello to you.

ئۇلار مەندىن سىلەرگە سالام ئېيتىپ قويۇشۇمنى سورىدى.

How do you say it in French?

بۇنى فرانسۇزچىدا نېمە دەيدۇ؟

I will say something about him.

مەن ئۇ توغرىلۇق بىر نېمە دەيمەن.

She said that she would come.

ئۇ كېلىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

I'll say a few words about our life at college.

مەن ئىنستىتۇتتىكى تۇرمۇشىمىز توغرىسىدا بىر نەچچە ئېغىز گەپ قىلىمەن.

It is hard to say.

Tell me where he is.

ئۇنىڭ نەدىلىكىنى ماڭا ئېيتىپ بېرىڭ.

Excuse me, can you tell me how to get to the People's Theatre?

كەچۈرۈڭ، خەلق تياترخانىسىغا قانداق بارىدىغانلىقىنى ئېيتىپ بېرەلەمسىز؟

Mrs. Clinton told her friends that she was leaving for Japan the next day.

كلنتون خانىم دوستلىرىغا ئەتسى ياپونىيىگە بارىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

I will tell you the story of my family.

مەن سىزگە ئائىلەم توغرىسىدىكى ئىشلارنى ئېيتىپ بېرىمەن.

2. vt. بۇيرۇماق، دەپ قويماق

Tell your daughter to come here early next time.

قىزىڭىزغا كېلەر قېتىم بۇ يەرگە بالدۇرراق كېلىشىنى ئېيتىپ قىيۇڭ.

The soldiers were told to march on.

ئەسكەرلەر ئالغا چامداشقا بۇيرۇلدى.

Tell her not to wait for us for lunch.

ئۇنىڭغا چۈشلۈك تاماقتا بىزنى كۈتمەسلىكىنى ئېيتىپ قويۇڭ.

3. vt. پەرقلەندۈرمەك

We can tell friends from enemies.

بىز دوست بىلەن دۈشمەننى پەرقلەندۈرەلەيمىز.

Can you tell Tom from his elder brother? How alike they look!

تومنى ئاكىسىدىن پەرقلەندۈرەلەمسىز؟ ئۇلار نېمە دېگەن

بۇنى دېيىش تەس.

I am sorry I can't say.

كەچۈرۈڭ، مەن دېيەلمەيمەن.

2. vt. ئېيتىلىشچە

The newspaper says that there will be three new films this week.

گېزىتتە ئېيتىلىشچە، بۇ ھەپتىدە ئۈچ يېڭى كىنو قويۇلىدىكەن.

The radio says heavy rain in the evening.

رادىئودا ئېيتىلىشچە، بۈگۈن كەچتە قاتتىق يامغۇر ياغىدىكەن.

3. vt. چۈشەندۈرمەك، بىلدۈرمەك

What do these examples say?

بۇ مىساللار نېمىنى چۈشەندۈرىدۇ؟

His smile says a lot.

ئۇنىڭ كۈلۈمسىرىشى چوڭقۇر مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

4. It is said (or They say) ... ئېيتىشلارغا قارىغاندا...

It is said that we're going to have a cold winter this year.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بۇ يىل قىشتا قاتتىق سوغۇق بولىدىكەن.

Tell

1. vt. ئېيتماق

Aygul went home and told her husband about it.

ئايگۈل ئۆيىگە كېلىپ بۇ ئىشنى ئېرىغا ئېيتتى.

(ئۆز ئۆيۈمنىڭ خوشلۇقى، پۈت-قولۇمنىڭ بوشلۇقى.)

EXERCISES

I Answer the following questions:

1. Why does Iris worry a great deal?
2. Who does she talk to when she worries?
3. What does Iris do before she opens the front door?
4. How does she know the television is off?
5. What will happen if she forgets the key?
6. Where does she find the key?
7. Will she walk to catch the train?
8. What does she do halfway down the path?
9. Can she still catch the train?
10. What is this story about?

I Point out the infinitive or infinitive phrase in each of the following sentences and then tell its function.

1. One day I went into a restaurant to have something to eat.
2. It is time to have supper.
3. The boy's wish is to become a doctor.
4. People like to visit the oldest part of London.
5. It's interesting to watch a football game.
6. My mother told my sister to sing an English song.
7. To take books out of the reading-room is not

ئوخشايدۇ - ھە!

4. vt. دەپ بەرمەك

I can't tell which dictionary is better.

مەن قايسى لۇغەتنىڭ ياخشىراق ئىكەنلىكىنى دەپ بېرەلمەيمەن.

The little boy can already tell the time.

بۇ كىچىك بالا ۋاقتنى دەپ بېرەلەيدىغان بولدى.

5. vi. سۆزلىمەك

Did he tell about his stay abroad?

ئۇ سىزگە چەت ئەلدە تۇرغانلىقى توغرىسىدىكى ئىشلارنى سۆزلەپ بەردىمۇ؟

6. vi. گەپ قىلماق

He is always telling, never doing.

ئۇ دائىم گەپلا قىلىدۇ، ئىش قىلمايدۇ.

7. there's no telling ... دەپمەك تەس ...

There's no telling what may happen.

نېمە ئىش يۈز بېرىدىغانلىقىنى دەپمەك تەس.

PROVERBS

Where there is a will, there is a way.

قىيىن ئىش يوق ئالەمدە، كۆڭۈل قويغان ئادەمگە.

When in Rome, do as the Romans do.

يەككە شەھىرنىڭ شەھرىگە بارساڭ بىر كۆزۈڭنى قىس.

East or west, home is best.

مەيلى شەرق، مەيلى غەرب، ئۆز ئۆيۈڭ ئەڭ ياخشىدۇر.

2. I am sorry that I _____ (not, come) to your party.

I _____ (have) a talk with Bill.

3. What _____ they _____ (do) from 7:30 to 8:30 yesterday morning?

4. When I got home last night, my mother _____ (talk) with my teacher.

5. While we _____ (work), he _____ (sleep).

6. She _____ (always, get) into trouble when she _____ (be) a little girl.

VI Fill in the blanks with "a, an or the" where necessary

1. We have four English classes _____ day.

2. They usually go to _____ school by _____ bike every day.

3. Her father often goes for _____ walk after _____ supper.

4. Give each child _____ apple.

5. He told me that he was going to Beijing for _____ meeting at _____ end of this month.

6. He was thinking about _____ problem when he heard _____ knock at _____ door.

7. They often play _____ volleyball after _____ school.

VII Make dialogues after the model:

Model: — Did you go to see the boys?

— Yes, I went this morning.

allowed.

8. I am glad to see you.

EXERCISES

III Rewrite the following sentences, using "it" as the formal subject:

1. To find the lost child in such a big city was impossible.

2. To study English is important.

3. To write the book took him years.

4. To see things in such a dark room is hard.

5. To meet her is a pleasure.

6. To build a house does not take years now.

IV Put the following into English, using the infinitives or the infinitive Phrases:

1. ئۇنىڭ ئارزۇسى شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇش.

2. بۇ ئىشنى قانداق قىلىش مۇھىم.

3. سىزگە ياردەم بېرىش مېنىڭ خۇشاللىقىم.

4. نەگە بېرىشىمنى بىلمەيمەن.

5. ئۇ مەندىن ئۇنىڭغا دەرس جەھەتتە ياردەم بېرىشىمنى سورىدى.

6. بۈگۈن كەچتە مېنىڭ قىلىدىغان نۇرغۇن ئىشىم بار.

V Fill in each blank with the given verb in its proper tense.

1. Where _____ (be) you this morning? What _____

you _____ (do)?

IX Reading Material:

MERCURY AND THE WOODCUTTER

Once there was a poor woodcutter. Every day he went out into the forest to cut wood. He sold the wood he had cut to the villagers, but he got very little money for it.

One day as he was cutting wood his axe fell into the river. He could not get it out. He called out, "Help! Help!" But no one heard him and no one came.

Suddenly a boy with wings appeared before him. It was Mercury. God had sent him to help the poor woodcutter. When he heard what had happened to the axe, he jumped into the river and came out with a silver axe in his hand. "Is this your axe?" he asked. "No," said the woodcutter.

Then Mercury jumped into the river again. This time he took out a gold axe. "Is this your axe?" he asked. "No," said the woodcutter. "My axe is not made of gold or silver. It is made of iron." So Mercury jumped into the river a third time. This time he took out an iron axe. The woodcutter was very glad. It was his axe.

Then Mercury said, "I see you are an honest man. Here is your iron axe. And I will give you the other two axes, too."

— What were they doing?

— They were doing their homework.

— Are they going to clean the classroom?

— Yes, they are going to do it this afternoon.

1. the girls, make paper flowers, learn an English song at 9 o'clock.

2. their room, sweep the floor, clean the windows, a little later.

3. the factory, make cars, watch the football match, in the evening.

4. the students, write something for the wall newspaper go to the concert, tomorrow afternoon.

VIII Put the following sentences into English:

1. ئەگەر تېز يۈگۈرمسەم پويىزغا ئۆلگۈرەلمەيمەن.

2. مەن پەلتۇيۇمنى مېھمانخانا ئۆيۈڭلارنىڭ بىر يېرىدە ئۈنتۈپ قاپتىمەن.

3. تۈنۈگۈن چۈشتىن كېيىن 5-سېنىپتىكى ئوقۇغۇچىلار نېمە ئىش قىلۋاتاتتى؟

4. مەن ئۆيگە كىرگەندە بالىلار تېلېۋىزور كۆرۈۋاتاتتى.

5. ئېيتىشلارغا قارىغاندا بۇرۇن بۇ يەر زاۋۇت ئىكەن.

6. ئوقۇتقۇچىمىز بىزگە تاپشۇرۇقلىرىمىزنى جۈمە كۈنىدىن بۇرۇن تاپشۇرۇقىمىزنى ئېيتتى.

7. تېزراق بولايلى، يىغىن ئون مىنۇت ئىچىدە باشلىنىدۇ.

8. ئۇ ئالدى ئىشىكتە، بېرىپ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ كېلىڭ.

Lesson Four

TEXT

EVERYTHING INCLUDED

Ann started work last summer, so she didn't have a holiday. She saved as she could and, in January, she booked a package trip to Rosas, in Spain. She left London airport early on the morning of the first Saturday in August. She was very excited, as this was her first Saturday in August. She the flight they had a snack, and when they arrived at Barcelona airport, a special bus was ready to take them to their hotel in Rosas. The weather was beautiful and Ann enjoyed the bus trip.

At the hotel, she checked in, and went to her room to change before dinner. She was just ready to go downstairs, when she found that her Spanish money wasn't in her handbag. She carefully looked in all her luggage, but she couldn't find it. All she had was a small purse with ten English pound notes in it!

Ann found a place to change her English money. She

1. Mercury /'mɜ:kjuri/ n.

مېركۇرىي (رېم ئەپسانىلىرىدىكى خۇدانىڭ ئەلچىسى)

2. woodcutter /'wud,kʌtə/ n. ئوتۇنچى

3. once /wʌns/ ad. بىر قېتىم

4. cut /kʌt/ vt. كەسمەك

5. sell /sel/ (sold, sold /səʊld) v. ساتماق

6. wood /wud/ n. ياغاچ

7. village /'vɪlɪdʒ/ n. كەنت، يېزا، مەھەللە

8. axe /æks/ n. پالتا

9. river /'rɪvə/ n. ئېقىن، دەريا

10. wing /wɪŋ/ n. قانات

11. appear /ə'piə/ vi. پەيدا بولماق

12. God /gɒd/ n. خۇدا

13. jump /dʒʌmp/ vi. سەكرىمەك

14. silver /'sɪlvə/ n. كۈمۈش

15. iron /'aɪən/ n. تۆمۈر

16. honest /'ɒnɪst/ a. سەمىمىي

DIALOGUE

RUNNING INTO A FRIEND IN THE PARK

A: Hello Jane! I'm surprised to see you here. Fantastic day, isn't it? Do you like it here? I mean, there are so many people.

B: Yes, I do. And I don't mind the people really. What are you doing here?

A: Well, a friend of Michael's phoned me last night and I ... Oh, look at those deer. Aren't they pretty?

B: Yes, that's why I like this park. But what's this about Michael? I thought he was employed by some oil company in Xinjiang.

A: Yes, he was. But he's back here now. Anyway, this friend of his phoned me and asked me to meet Michael by the pond, here, today.

B: Why?

A: I don't know. He didn't tell me why Michael wanted to meet me.

B: I bet you were surprised. Look, there's someone on a horse.

A: Yes, I was. I haven't heard from him for almost a year.

B: Oh, that's funny. He was back here for a holiday in the

had very few pesetas, and she would be here for two weeks. On her way back to the hotel, Ann bought some cheese, some bread and some oranges. When she got back, she told the manager that her doctor had told her not to eat Spanish food; she'd just have breakfast each day. This was all right, as she knew the price of hotels included breakfast.

For the rest of her holiday, Ann swam in the hotel swimming-pool, or lay on the beach and got a suntan. She also went for long walks with one of the other tourists, a Scottish girl called Jane. However, when the others went to interesting places, she always said she wasn't well. In fact, her holiday wasn't bad, except that she was always hungry. After all, a piece of fruit for lunch, and bread and cheese for supper isn't very much ... especially not for two weeks!

Late in the afternoon of their last day, Ann and Jane were on the beach. Jane asked her why she never ate with them in the hotel restaurant. The food was excellent. Ann told her all about her money problems. Jane looked at her for a minute, and then said, "But didn't you know? The price of this holiday includes absolutely everything!"

flight /flait/ n. ئۇچۇش
 snack /snæk/ n., vi. پارچە پۇرات يېمەكلىك
 تاتلىق-تۇرۇم؛ /eksələnt/ a.
 پارچە پۇرات نەرسە يېمەك،
 تاتلىق-تۇرۇم يېمەك
 arrive /ə'raiv/ vi. يېتىپ بارماق، يېتىپ
 كەلمەك
 Barcelona //ba:si'ləunə/ n. بارسېلونا
 special //speʃəl/ a. ئالاھىدە، مەخسۇس
 ready //redi/ a. تەييار، تەييارلانغان
 hotel /həu'tel/ n. مېھمانخانا
 enjoy /in'dʒɔi/ vt. ھۈزۈرلانماق، خوشال بول-
 ماق، زوق ئالماق
 check in تىزىملىتىش رەسمىيىتىنى
 بېجىرىش
 change /tʃeindʒ/ vt. ئالماشتۇرماق
 dinner //dinə/ n. ئاساسىي تاماق، كەچلىك
 تاماق
 Spanish //spæniʃ/ a., n. ئىسپانىيەنىڭ؛
 ئىسپانىيەلىك
 luggage //lʌɡidʒ/ n. يۈك-تاق
 pound /paund/ n. پوند
 English pound ئەنگىلىيە فوندىسېرلىڭى
 note /nəut/ n. بەلگە، ئىزاھ، قەغەز پۇل
 a pound note بىر فوندىسېرلىڭلىق قەغەز
 پۇل

spring. Didn't you know?
 A: No, I didn't. And I'm not very pleased to hear that.
 Wait till I see him. I'll tell him.
 B: Oh, Look he comes now. Enjoy the afternoon; it's a
 nice day for a walk in the park.

WORDS AND EXPRESSIONS TO THE TEXT

include /in'klud/ vt. ئۆز ئىچىگە ئالماق
 Ann /æn/ n. ئان (قىزىلار ئىسمى)
 holiday //hələdi/ n., vi. دەم ئېلىش، دەم ئالماق
 save /seiv/ vt. ساقلىماق، قۇتقۇزماق،
 ئىقتىساد قىلماق
 book /buk/ vt. زاكاز قىلماق (بېلەتنى)
 package //pækidʒ/ n. پولات، خالتا
 package trip ساياھەت شىركىتى،
 رەسمىيەتنى ئۈستىگە
 ئالدىغان ساياھەت
 Rosas //rəusəs/ n. روساس شەھىرى
 Spain /spein/ n. ئىسپانىيە
 airport //eəpɔ:t/ n. ئايرودوروم
 early //ə:li/ ad., a. بالدۇر
 excited /ik'saitid/ a. ھاياجانلانغان، خوشاللانغان
 abroad /ə'brɔ:d/ ad. چەت ئەلدە

piece /pi:s/ n. پارچە، بۆلەك
 restaurant /'restərɒnt/ n. رېستوران، ئاشخانا
 excellent /'eksələnt/ a. ئەلا، ئالىي، مەشھۇر
 ئېسىل
 problem /'prɒbləm/ n. مەسىلە
 absolutely /'æbsəlu:tli/ ad. مۇتلەق، پۈتۈنلەي

WORDS AND EXPRESSIONS TO THE DIALOGUE

run into ئۇچراتماق، ئۇچراشماق، يەت-
 مەك
 fantastic /fæn'tæstik/ a. خىيالدىكى، ھىيران قالارلىق
 mean /mi:n/ (meant, meant/ment/) vi. مەنىنى بىلدۈرمەك
 Michael /'maɪkl/ n. مايكىل (ئەرلەر ئىسمى)
 deer /diə/ n. بۇغا
 pretty /'prɪti/ a. چىرايلىق، گۈزەل
 employ /ɪm'plɔɪ/ vt. , n. ئىشلەتمەك، كەسىپ
 oil /ɔɪl/ n. نېفىت، ماي، بېنزىن
 company /'kʌmpəni/ n. شىركەت
 anyway /'eniwei/ ad. قانداقلا بولمىسۇن
 pond /pɒnd/ n. كۆلچەك
 bet /bet/(bet, bet) vt. (قىماردا) تىكىمەك،

place /pleɪs/ n. ئورۇن، مەيدان
 peseta /pə'seɪtə/n. پېست (ئىسپانىيە پۇل بىرلىكى)
 cheese /tʃi:z/ n. پىشلاق
 bread /bred/ n. بولكا، يېمەكلىك
 orange /'ɒrɪndʒ/ n. ئاپىلسىن
 manager /'mænɪdʒə/ n. دىرېكتور، باشقۇرغۇچى
 breakfast /'brekfəst/ n. , vt. ناشتا، ناشتىلىق؛
 ناشتا قىلماق
 all right ماقۇل، بولىدۇ
 price /praɪs/ n. باھا
 the rest قالغانلار
 swim /swɪm/(swam/swæm/, swum/swʌm/) vi. سۈ ئۈزمەك
 swimmingpool /'swɪmɪŋpu:l/ n. سۈ ئۈزۈش كۆلچىكى
 lie /lai/ (lay/lei/, lain /lein/) vi. ياتماق
 beach /bi:tʃ/ n. ساھىل، قىرغاق (كۆل) بويى
 suntan /'sʌntæn/n. ئاپتاپتا كۆيمەك
 Scottish /'skɒtɪʃ/a. , n. شوتلاندىيەلىك؛ شوتلاندىيە تىلى
 however /haʊ'evə/ conj. , ad. بىراق؛ قانداقلا بولمىسۇن
 in fact ئەمەلىيەتتە
 bad /bæd/ a. يامان، ناچار
 after all زادى

ئۇ بۇ كەچلىك تاماققا ھېچقانداق پۇل تۆلمەيتتى.

3. a piece of fruit.

سانغىلى بولمايدىغان ئىسىملار ئەگەر كونكرېت سان-مىقدارنى بىلدۈرسە، ئۇنىڭ ئالدىدا مىقدارنى بىلدۈرىدىغان ئىسىملار قوللىنىلىدۇ. مەسىلەن:

two pieces of paper ئىككى ۋاراق قەغەز

a ton of coal بىر توننا كۆمۈر

4. a piece of fruit for lunch, and bread and cheese for supper isn't very much.

جۈملىنىڭ ئىگىسى بىلەن خەۋىرى سان، شەخس جەھەتتە بىردەك بولۇشى كېرەك. ئەمما بۇنداق بىردەكلىك پەقەت شەكىلنىلا ئاساس قىلماي، بەزىدە مەنىسىمۇ ئاساس قىلىدۇ. بۇ جۈملىدە bread, fruit ۋە cheese دىن ئىبارەت ئۈچ خىل شەيى بولسىمۇ، بىللە كېلىپ ئىككى ۋاق تاماق مەنىسىنى، بىرلا ئۇقۇمنى بىلدۈرىدۇ. شۇڭا خەۋەر be نىڭ بىرلىك شەكلى is بولىدۇ. مەسىلەن:

Ten English pound notes was all the money she had.

ئون فوندىستېرلىك ئۇنىڭ بار-يوق پۇلىدۇر.

NOTES TO THE DIALOGUE

1. Fantastic day, isn't it?

ھاۋا توغرىسىدا پاراخلىشىش ياۋروپالىقلارنىڭ ئۆزئارا ئۇچراشقاندا تىلغا ئالماي قالمايدىغان پاراك تېمىسىدۇر.

2. some oil company:

some «مەلۇم بىر» دېگەن مەنىدە، ئۇنىڭ كەينىدە سانغىلى بولىدىغان ئىسىمنىڭ بىرلىك شەكلى كېلىدۇ. مەسىلەن:

He is working at some place in the north.

ئىشەنمەك horse /hɔ:s/ n.

ئات /hɔ:s/ n.

ئانغىلىق hear /hiə/ (heard, heard/ hə:d/) vt.

تاس (قالماق) دېگۈدەك almost //ɔ:lməust/ ad.

قىزىق، غەلىتە funny //fʌni/ a.

خۇشال، قانغاق pleased /pli:zd/ a.

مىنىستور، باشقۇرغۇچى manager /mænɪdʒə/ n.

باشقا، ئاشلىق، ئاشلىق breakfast //brʌkʃt/ n.

ئالدىدا، ئالدىدا THE WORDS TO THE

ماقۇل، بولىدۇ DIALOGUE

1. early on the morning of the first Saturday in August

morning, afternoon, evening لارنىڭ ئالدىدا ئادەتتە ئالدى قوشۇلغۇچى in قوللىنىلىدۇ. ئەگەر ئۇنى ئېنىقلاپ كېلىدىغان ئېنىقلىغۇچى كەلسە، دائىم ئالدى قوشۇلغۇچى on كېلىدۇ.

2. before dinner

ئەگەر سانغىلى بولىدىغان بىرلىك ئىسىمنىڭ ئالدىدا her, every, this, some قاتارلىق چەكلىمىلىك سۆزلەر بولمىسا ئارتىكىل قوللىنىلىدۇ. ئەمما dinner, lunch قاتارلىقلار ئابستراكت ئۇقۇملارنى بىلدۈرگەندە، ئارتىكىل قوللىنىلمايدۇ. مەسىلەن:

have breakfast; for supper

ئەگەر كونكرېت مەلۇم بىر تاماق مەنىنى بىلدۈرگەندە ئارتىكىل قوللىنىلىدۇ. مەسىلەن:

Ann had a good supper on her last day in Rosas.

ئان روساستىكى ئەڭ ئاخىرقى كۈنى ئېسىل بىر ۋاق كەچلىك تاماق يېدى.

She did not have to pay any money for the dinner.

سوراق شەكلى	جاۋاب شەكلى
Have you worked?	Yes, you have. No, you haven't.
you	you
they	they
Has she worked?	Yes, she has. No, she hasn't.
he	he
she	she
it	it

1) ياردەمچى پېئىل I have شەخس، II شەخس بىرلىك كۆپلۈك ۋە III شەخس كۆپلۈكتە قوللىنىلىدۇ. ياردەمچى پېئىل has III شەخس بىرلىكتە قوللىنىلىدۇ.

2) ئۆتكەن بۆلەك سۆزى قائىدىلىك ۋە قائىدىسىز دەپ ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ. ئۆتكەن بۆلەك سۆزىنىڭ قائىدىلىك شەكلى ئۆتكەن زامان شەكلى بىلەن ئوخشاش پېئىلنىڭ ئەسلى شەكلىنىڭ كەينىگە -ed قوشۇلۇش بىلەن تۈزۈلىدۇ. مەسىلەن:

help — helped, stop — stopped
study — studied, want — wanted

ئۆتكەن بۆلەك سۆزىنىڭ قائىدىسىز شەكلى ھەرخىل شەكىلدە كېلىدۇ. بۇ شەكىللەرنى بىردىن-بىردىن يادلىۋېلىش كېرەك. بىز ئۆگىنىپ ئۆتكەن بىر قىسىم پېئىللارنىڭ ئۆتكەن زامان شەكلى ۋە ئۆتكەن بۆلەك سۆزىنىڭ قائىدىسىز ئۆزگىرىشى تۆۋەندىكىدەك بولىدۇ.

ئۇ شىمالدىكى مەلۇم بىر جايدا ئىشلەۋاتىدۇ.

3. hear from somebody

مەلۇم بىر كىشىدىن خەت تاپشۇرۇۋالماق. مەسىلەن:

She heard from her parents yesterday.

تۈنۈگۈن ئۇ ئاتا-ئانىسىدىن خەت تاپشۇرۇۋالدى.

4. enjoy the afternoon

بۇ خوشلىشىدىغان چاغدا قارشى تەرەپكە دەيدىغان تىلەك

سۆزى.

GRAMMAR

I پۈتكەن ھازىرقى زامان

1. پۈتكەن ھازىرقى زاماننىڭ قۇرۇلمىسى

پۈتكەن ھازىرقى زاماننىڭ قۇرۇلمىسى «ئۆتكەن بۆلەك سۆزى

+ ياردەمچى پېئىل (has) have بولىدۇ. تەپسىلىي شەكلى

تۆۋەندىكى جەدۋەلدىكىدەك بولىدۇ.

بولۇشلۇق شەكلى	بولۇشىز شەكلى
I	I
We	We
You	You
You	You
They	They
He	He
She	She
It	It

سوراق شەكلى		جاۋاب شەكلى	
Have	I	I	have. No, you haven't.
	we	we	
	you worked?	you	
	you	you	
Has	they	they	has. No, she hasn't.
	he	he	
	she worked?	she	
	it	it	

(1) ياردەمچى پېئىل I have شەخس، I شەخس بىرلىك كۆپلۈك ۋە III شەخس كۆپلۈكتە قوللىنىلىدۇ. ياردەمچى پېئىل has III شەخس بىرلىكتە قوللىنىلىدۇ.

(2) ئۆتكەن بۆلەك سۆزى قائىدىلىك ۋە قائىدىسىز دەپ ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ. ئۆتكەن بۆلەك سۆزىنىڭ قائىدىلىك شەكلى ئۆتكەن زامان شەكلى بىلەن ئوخشاش پېئىلنىڭ ئەسلى شەكلىنىڭ كەينىگە -ed قوشۇلۇش بىلەن تۈزۈلىدۇ. مەسىلەن:

help — helped, stop — stopped
study — studied, want — wanted

ئۆتكەن بۆلەك سۆزىنىڭ قائىدىسىز شەكلى ھەر خىل شەكىلدە كېلىدۇ. بۇ شەكىللەرنى بىردىن-بىردىن يادلىۋېلىش كېرەك. بىز ئۆگىنىپ ئۆتكەن بىر قىسىم پېئىللارنىڭ ئۆتكەن زامان شەكلى ۋە ئۆتكەن بۆلەك سۆزىنىڭ قائىدىسىز ئۆزگىرىشى تۆۋەندىكىدەك بولىدۇ.

ئۇ شىمالدىكى مەلۇم بىر جايدا ئىشلەۋاتىدۇ.

3. hear from somebody

مەلۇم بىر كىشىدىن خەت تاپشۇرۇۋالماق. مەسىلەن:

She heard from her parents yesterday.

تۈنۈگۈن ئۇ ئاتا-ئانىسىدىن خەت تاپشۇرۇۋالدى.

4. enjoy the afternoon

بۇ خوشلىشىدىغان چاغدا قارشى تەرەپكە دەيدىغان تىلەك سۆزى.

GRAMMAR

I پۈتكەن ھازىرقى زامان

1. پۈتكەن ھازىرقى زاماننىڭ قۇرۇلمىسى

پۈتكەن ھازىرقى زاماننىڭ قۇرۇلمىسى «ئۆتكەن بۆلەك سۆزى

+ ياردەمچى پېئىل (has) have بولىدۇ. تەپسىلىي شەكلى تۆۋەندىكى جەدۋەلدىكىدەك بولىدۇ.

بولۇشلۇق شەكلى		بولۇشىز شەكلى	
I	} have worked.	I	} have not worked.
We		We	
You	} have worked.	You	} have not worked.
You		You	
They	} have worked.	They	} have not worked.
He		He	
She	} has worked.	She	} has not worked.
It		It	

Amurjan

let	let	let
lose	lost	lost
make	made	made
mean	meant	meant
meet	met	met
pay	paid	paid
put	put	put
read	read	read
run	ran	run
say	said	said
see	saw	seen
send	sent	sent
show	showed	shown
sing	sang	sung
sit	sat	sat
speak	spoke	spoken
stand	stood	stood
take	took	taken
teach	taught	taught
tell	told	told
think	thought	thought
throw	threw	thrown
write	wrote	written

گەسلى شەكلى	ئۆتكەن زامان شەكلى	ئۆتكەن بۆلەك سۆزى
be	was, were	been
begin	began	begun
bring	brought	brought
build	built	built
buy	bought	bought
catch	caught	caught
do	did	done
drink	drank	drunk
eat	ate	eaten
fall	fell	fallen
feel	felt	felt
fight	fought	fought
find	found	found
forget	forgot	forgotten
get	got	got
go	went	gone
have	had	had
hear	heard	heard
hide	hid	hidden, hid
knit	knit, knitted	knit, knitted
know	knew	known
learn	learnt, learned	learnt, learned
leave	left	left

let	let	let
lose	lost	lost
make	made	made
mean	meant	meant
meet	met	met
pay	paid	paid
put	put	put
read	read	read
run	ran	run
say	said	said
see	saw	seen
send	sent	sent
show	showed	shown
sing	sang	sung
sit	sat	sat
speak	spoke	spoken
stand	stood	stood
take	took	taken
teach	taught	taught
tell	told	told
think	thought	thought
throw	threw	thrown
write	wrote	written

ئۆتكەن بۆلەك سۆزى	ئۆتكەن زامان شەكلى	ئەسلى شەكلى
been	was, were	be
begun	began	begin
brought	brought	bring
built	built	build
bought	bought	buy
caught	caught	catch
done	did	do
drunk	drank	drink
eaten	ate	eat
fallen	fell	fall
felt	felt	feel
fought	fought	fight
found	found	find
forgotten	forgot	forget
got	got	get
gone	went	go
had	had	have
heard	heard	hear
hidden, hid	hid	hide
knit, knitted	knit, knitted	knit
known	knew	know
learnt, learned	learnt, learned	learn
left	left	leave

ئىزاھات: ... have (has) been to نىڭ مەنىسى «... گە بارغان» بولىدۇ. ... have (has) gone to نىڭ مەنىسى «... گە كەتكەن» بولىدۇ. بۇ ئىككىسىنى ئارىلاشتۇرۇۋېتىشكە بولمايدۇ. مەسىلەن: ...

Where has she been?
ئۇ نەگە بېرىپ كەلدى؟ (ھازىر بۇ يەردە)

Where has she gone?
ئۇ نەگە كەتتى؟ (ھازىر بۇ يەردە يوق)

She has been to Tokyo.
ئۇ توكيوغا بارغان. (ھازىر توكيودا ئەمەس)

She has gone to Tokyo.
ئۇ توكيوغا كەتتى. (ھازىر بۇ يەردە ئەمەس)

3. پۈتكەن ھازىرقى زامان بىلەن ئادەتتىكى ئۆتكەن زاماننىڭ پەرقى

1) پۈتكەن ھازىرقى زامان ئۆتكەن مەلۇم بىر ۋاقىتتا يۈز بەرگەن ھەرىكەتنىڭ تەسىرى ۋە نەتىجىسىنى بىلدۈرىدۇ. شۇ ھەرىكەتنىڭ ھازىر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى تەكىتلەيدۇ. ئەمما ئادەتتىكى ئۆتكەن زامان ئۆتكەن مەلۇم بىر ۋاقىتتا يۈز بەرگەن ھەرىكەت ياكى ھالەتنى تەكىتلەيدۇ، ھازىر بىلەن مۇناسىۋىتى يوقلىقىنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

He has bought a book.
ئۇ بىر كىتاب سېتىۋالدى. (ئۇنىڭ ھازىر بىر كىتابى بار)

He bought a book yesterday.
تۈنۈگۈن ئۇ بىر كىتاب سېتىۋالدى. (ھازىر ئۇنىڭدا بۇ

كىتابنىڭ بار-يوقلۇقى مەلۇم ئەمەس)

3) have not نىڭ قىسقارتىلمىسى haven't بولىدۇ، has not نىڭ قىسقارتىلمىسى hasn't بولىدۇ.

2. پۈتكەن ھازىرقى زاماننىڭ ئاساسىي ئىشلىتىلىشى
1) ئۆتكەن مەلۇم بىر ۋاقىتتا يۈز بەرگەن ھەرىكەتنىڭ ھازىرقى تەسىرى ۋە نەتىجىسىنى ئىپادىلىگەندە قوللىنىلىدۇ. مەسىلەن:

I have just opened the door.
ئىشكىنى ھازىرلا ئاچتىم.

He has never been to that place.
ئۇ ئۇ يەرگە زادى بېرىپ باقمىغان.

Have you finished your work yet?
ئىشىڭىزنى تۈگەتتىڭىزمۇ؟

Yes, I have. I've just finished it.
ھە، شۇنداق، ھازىرلا تۈگەتتىم.

2) ئۆتكەن مەلۇم بىر ۋاقىتتا يۈز بەرگەن ھازىرغىچە داۋاملىشىۋاتقان ھەرىكەت ياكى ھالەتنى ئىپادىلىگەندە قوللىنىلىدۇ. مەسىلەن:

They have lived here since 1996.
ئۇلار بۇ يەردە 1996-يىلدىن بۇيان تۇرۇۋاتىدۇ.

Mr. Smith has taught for three years.
سىمىس ئەپەندى ئوقۇتقۇچىلىق قىلغىلى ئۈچ يىل بولدى.

I haven't seen her these days.
بۇ كۈنلەردە ئۇنى كۆرمىدىم.

She has been in the army for a long time.
ئۇ ئارمىيىدە تۇرۇۋاتقىلى ئۇزۇن بولدى.

She has been in India since 1997.
ئۇ 1997-يىلىدىن بۇيان ھىندىستاندا. (ئۇ ھازىر شۇ يەردە)

She was in India in 1997.
ئۇ 1997-يىلى ھىندىستاندا ئىدى (ئۇنىڭ ھازىر ئۇ يەردە بولۇش-بولماسلىقى نامەلۇم)

ئىزاھات:
پۈتكەن ھازىرقى زاماندا، قىسقا ۋاقىتتا يۈز بېرىدىغان ھەرىكەتنى ئىپادىلەيدىغان پېئىللار. مەسىلەن، go, come, open, arrive, buy, die, take, give قاتارلىقلارنىڭ ئىزچىل ۋاقىتنى بىلدۈرىدىغان ۋاقىت ھالەت بىلەن بىللە ئىشلىتىشكە بولمايدۇ. مەسىلەن:

He has come here for twenty minutes. (خاتا)

He has been here for twenty minutes. (توغرا)

ئۇ بۇ يەرگە كەلگىلى 20 مىنۇت بولدى.

I have bought the bike for two years. (خاتا)

I have had the bike for two years. (توغرا)

مەن بۇ ۋېلسپېتنى سېتىۋالغىلى ئىككى يىل بولدى.

I كېسىم خەۋەر بېقىندى جۈملە

قوشما جۈملىدە كېسىم خەۋەر رول ئوينىيدىغان بېقىندى جۈملىنى كېسىم خەۋەر بېقىندى جۈملە دەيمىز. كېسىم خەۋەر بېقىندى جۈملە باغلىغۇچى as if, whether, that؛ باغلىغۇچى ئالماش whose, whom, who, which, what؛ باغلىغۇچى رەۋىش why, how, where, when قاتارلىقلار بىلەن باشلىنىدۇ. مەسىلەن:

She has been ill.
ئۇ ئاغرىپ قالدى. (ئۇ ھازىرمۇ ئاغرىق)

She was ill two days ago.
ئىككى كۈن بۇرۇن ئۇ ئاغرىپ قالغان. (ھازىرقى ئەھۋال نامەلۇم)

2) پۈتكەن ھازىرقى زاماندا ھازىرقى ۋاقىتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ۋاقىت ھالىتى قوللىنىلىدۇ. ئېنىق ئۆتكەن ۋاقىتنى بىلدۈرىدىغان ۋاقىت ھالەت قوللىنىلمايدۇ.

1) already, (not) yet, just, ever, never قاتارلىقلار ئېنىق بولمىغان ۋاقىت ھالەتنى بىلدۈرىدۇ.

2) ھازىرقى ۋاقىتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ۋاقىت ھالىتى in the past few years, for a long time, for months, since 1995, this morning, today قاتارلىقلار، مەسىلەن:

He has just come back from England.
ئۇ ئەنگلىيىدىن يېقىندا قايتىپ كەلدى. (ئۇ ھازىر ئەنگلىيىدە ئەمەس).
He came back from England last week.

ئۇ ئۆتكەن ھەپتە ئەنگلىيىدىن قايتىپ كەلدى. (ئۇ ھازىر ئەنگلىيىدە بولۇشىمۇ-بولماسلىقىمۇ مۇمكىن)
They have worked here for five years.

ئۇلار بۇ يەردە ئىشلىگىلى بەش يىل بولدى. (ئۇلار ھازىر بۇ يەردە ئىشلەۋاتىدۇ.)
They worked here five years ago.

ئۇلار بەش يىل ئىلگىرى بۇ يەردە ئىشلىگەن. (ئۇلارنىڭ ھازىر بۇ يەردە ئىشلەيدىغان-ئىشلىمەيدىغانلىقى نامەلۇم.)

Stop talking. The meeting will begin in a minute.

سۆزلەشنى توختىتىڭلار، يىغىن ھازىرلا باشلىنىدۇ.

He was talking to a friend.

ئۇ دوستىغا سۆزلەۋاتاتتى.

The child is just learning to talk.

بۇ بالا سۆزلەشنى ئۆگىنىۋاتىدۇ.

What are you going to talk about?

سىلەر نېمە توغرىسىدا سۆزلىمەكچى؟

2. vt. پاراڭ قىلماق، گەپ قىلماق

Now let's talk our business.

ئۆزىمىزنىڭ پارىڭنى قىلايلى.

Don't talk nonsense.

قۇرۇق گەپ قىلماڭلار.

3. vt. نەسەت قىلماق

I will talk my friend out of the foolish plan.

مەن دوستۇمغا بۇ ئەخمىقەنە پىلاندىن ۋاز كېچىش توغرىلىق

نەسەت قىلىمەن.

4. talk one's head (or ear) off.

گېپى تۈگىمەسلىك، توختىماي سۆزلىمەك

They are shy at first, but once they get to know you, they'll talk your head off.

ئۇلار دەسلەپتە تارتىنىدۇ، بىراق سىز بىلەن تونۇشۇپ

قالسىلا، توختىماي سۆزلەيدۇ.

سۆزلىمەك **Speak**

1. vi.

The question is that he is also short of money.

مەسىلە ئۇنىڭدىمۇ پۇل كەم. (The question is that he is also short of money.)

It looks as if it is going to rain.

قارماققا يامغۇر ياغدىغاندەك قىلىدۇ.

What I want to know is whether he will come or not.

مېنىڭ بىلمەكچى بولغىنىم ئۇنىڭ كېلىدىغان-كەلمەيدىغانلىقى.

That is what she wants to tell you.

ئۇ ئۇنىڭ سىزگە دېمەكچى بولغىنى.

The problem is who will be the first to speak.

مەسىلە كىم بىرىنچى بولۇپ سۆزلەيدۇ.

This is how he passed the final exam.

ئۇ مەۋسۇملۇق ئىمتىھاندىن مۇشۇنداق ئۆتكەن.

That is why he decided to buy a mobile phone.

ئۇ ئۇنىڭ يانفون سېتىۋېلىشنى قارار قىلغانلىقىنىڭ سەۋەبى.

WORD STUDY

Talk

1. vi. سۆزلىمەك

What did you talk about?

نېمە توغرىلىق سۆزلەشتىڭلار؟

They often talked about the life in the past.

ئۇلار دائىم ئۆتكەن تۇرمۇشى توغرىلىق سۆزلەيتتى.

EXERCISES

I Answer the following questions.

1. Why didn't Ann have a holiday last summer?
2. Did she save much money?
3. What did she do in January?
4. When did she leave London airport?
5. What happened after they arrived at Barcelona airport?
6. What did she do when she got to the hotel?
7. How much English money did she have?
8. Where did she go?
9. What did she buy on her way back to the hotel?
10. What did she tell the manager?
11. Why would she just have breakfast each day?
12. How did she enjoy herself for the rest of her holiday?
13. Where were Ann and Jane late in the afternoon of their last day?
14. What did Jane ask Ann?
15. What did Jane say?

I Give the four forms of the following verbs:

eat enjoy find get have leave lie say

Speak more clearly, please.

ئېنىقراق سۆزلەڭ.

I'll speak to him about it.

مەن بۇ ئىش توغرىسىدا ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىمەن.

Who is going to speak to us this evening?

بۈگۈن كەچتە كىم بىزگە سۆزلىمەكچى؟

2. vt. سۆزلىمەك

She speaks very good German.

ئۇ نېمىس تىلىنى ناھايىتى ياخشى سۆزلەيدۇ.

Do you speak Russian?

رۇسچە سۆزلەيمسىز؟

How many languages do you speak?

قانچە خىل تىلدا سۆزلىيەلەيسىز؟

PROVERBS

As you sow, so shall you reap.

نېمە تېرىساڭ شۇنى ئالسىمەن.

One good turn deserves another.

ياخشىلىققا ياخشىلىق.

Strike while the iron is hot.

تۆمۈرنى قىزىقىدا سوق.

(ئۇلار بىزنىڭ پىلانىمىزنى ئازراقمۇ بىلمەيدۇ)

5. That is _____.

(نېمىشقا سىزدىن بۇ مەسىلىنى سورىغانلىقىم)

6. The problem is _____.

(ئەڭ قىسقا ۋاقىت ئىچىدە بىز ئىنگلىز تىلىنى ئەڭ ياخشى
ئۆگىنەلەيمىز)

7. What I want to know is _____.

(ئۇلار قاچان كېلىپ بىزگە ياردەم بېرىدۇ)

8. The subject we are taking is _____.

(چەت ئەللىك دوستلارنىڭ قىزىقىدىغىنى)

V Complete the following sentences after the model:

Model: She can't do the exercises ...

Leave her book in the classroom

She can't do the exercises because she has left
her book in the classroom.

1. I can't get in ...

lose my key

2. I know that story very well ...

see the film

3. He can't stand up ...

eat too much

4. We don't know anything about him now ...

swim take tell listen hurry see put stop
sit speak read go worry come run bring

III Analyse the following sentences:

1. The weather was beautiful and Ann enjoyed the bus trip.
2. At the hotel, she checked in, and then went to her room to change before dinner.
3. She had very few pesetas, and she would be here for two weeks.
4. This was all right, as she knew the price of hotels included breakfast.
5. Jane asked her why she never ate with them in the hotel restaurant.

IV Complete the following sentences:

1. The question is _____.

(ئۇ كېلەلمەدۇ - كېلەلمەدۇ)

2. His idea is _____.

(بىز تېخىمۇ كۆپ كىشىلەر بىلەن ئىشلىشىمىز كېرەك)

3. My opinion is _____.

(ئەڭ ياخشى ئۇ يەرگە ئاۋۋال ئۆزىڭىز بېرىڭ)

4. The fact is _____.

— Yes, you ____ (go over) your sentences carefully?

— No, I _____. I ____ (think) of doing it but
_____ (forget) to.

— You had better do it now. There _____ (be)
still twenty minutes left before the bell _____
(go).

— All right. I ____ (do) it now.

7. — Who ____ (get) today's newspaper?

— I ____ (read) it. Come over and let's read it
together.

VI Make dialogues after the model:

(A)

Model: — Have you seen the film "Anarhan"?

— Yes, I have.

— When did you see it? (And where?)

— I saw it two years ago. (in Turpan)

1. read "The Song of Youth" in middle school

2. finish ... homework yesterday afternoon

3. see that film last autumn

(B)

Model: — Where has she been?

not hear from him for a long time

5. I know him ...

meet him before

VI Fill in each blank with the given verb in its proper tense:

1. Mrs. Smith _____ now (work) as a teacher of
English for three years.

2. _____ you just _____ (buy) the new coat?

3. He _____ never _____ (be) to Aksu.

4. She _____ (write) a history book in 1950.

5. — Where _____ (be) the boys of Class
Three?

— They _____ (be) in the washroom. They _____
(come, just) back from the sportsground and
_____ (have) a wash.

— Tell them to come to Room 304 when they
_____ (be) through.

We _____ (have) our singing practice
at seven.

6. — We _____ (hand) in our exercise-books today,
_____ we?

IX Reading Material:

TABLE MANNERS

There is a range of possible table manners in the United States and Canada; that is, many very different actions are polite.

With either lunch or dinner, people choose a variety of drinks. It's very common for people to drink just water, but they might also choose wine, beer, fruit juice, or milk. In formal restaurants people usually have coffee or tea after a meal, but in informal restaurants many people have coffee or tea with the meal.

North Americans talk during a meal with other people because they believe that eating is a social situation. However, they try not to talk when there is food in their mouths. Also, they try to eat quietly; that is, they try not to make any noises as they eat their food, drink something, or have soup.

People in the United States eat some foods with their hands. Most people use their fingers, not a fork and knife, to pick up and eat a chicken leg or wing or meat on a bone. If it is a large piece of meat on a bone—such as half of a chicken—they use fork and knife.

—She has been to town.

—What did she do there?

—She went to a concert.

1. the Urumqi People's Hall see a film
2. the Third Hospital see a friend
3. the Western Hills climb to the top
4. the bookstore buy an English-Uighur dictionary

VIII Put the following sentences into English:

1. مەن ئۆيگە كىرگەندە مۇئەللىم ئاپام بىلەن سۆزلىشىۋاتاتتى.
2. - سىزنى كۆرمىگىلى ئۇزۇن بولپتۇ، بۇ يىللاردا سىز نەلەردە بولدىڭىز؟
- مەن ئاقسۇدا بولدۇم.
3. سىز غۇلجىغا بېرىپ باقتىڭىزمۇ؟
- مەن ئۆتكەن يىلى باردىم، ئۇ ناھايىتى چىرايلىق شەھەر ئىكەن.
4. بىز شەھەرنىڭ مەركىزىدە چوڭ بىر كۈتۈپخانا سالدۇق.
5. ئۇ ناھايىتى ياخشى قىز. ئەمما جىق گەپ قىلمايدۇ.
6. تېزراق بولۇڭ، باشقىلار مېھمانخانىنىڭ ئاشخانىسىغا بېرىپ بولدى.
7. ئۇ پىشلاقتىن ئازراق يېدى. قالغىنىنى سىڭلىسىغا ئېلىپ قويدى.
8. مەكتەپكە بارىدىغان يول ئۈستىدە بىز كىچىك بىر ئاشخانىدا چۈشلۈك تاماق يېدۇق.

28. knife /naif/ n. پىچاق
29. pick up ئالماق
30. chicken /'tʃikin/ n. توخۇ
31. leg /leg/ پاچاق
32. meat /mi:t/ n. گۆش
33. bone /bəʊn/ n. ئۈستىخان، سۆڭەك

1. range /reɪndʒ/ n. دائىرە، رەت
2. possible /'pɒsəbl/ a. مۇمكىن
3. manner /'mænə/ n. ئادەت، ئۇسۇل
4. the united States = U.S.A. ئامېرىكا
5. Canada /'kænədə/ n. كانادا
6. action /'ækʃən/ n. قىلىق، ھەرىكەت
7. polite /pə'lait/ a. ئەدەپلىك، تەربىيە كۆرگەن، قائىدىلىك
8. choose /tʃu:z/ vt. تاللىماق
9. variety /və'raɪəti/ n. تۈر، كۆپ خىللىق
10. common /'kɒmən/ a. ئاممىۋى، ئورتاق
11. wine /wain/ n. قىزىل ھاراق، ئۈزۈم ھارىقى
12. beer /biə/ n. پىۋە
13. juice /dʒu:s/ n. شەربەت، قىيام
14. milk /milk/ n. سۈت
15. formal /'fɔ:məl/ a. رەسمىي
16. coffee /'kɒfi/ n. قەھۋە
17. tea /ti:/ n. چاي
18. meal /mi:l/ n. تاماق
19. informal /in'fɔ:məl/ a. غەيرى رەسمىي
20. north /nɔ:θ/ n. شىمال
21. believe /bi'li:v/ vt. ... دەپ قارىماق، ئىشەنمەك
22. social /'səʊʃəl/ a. ئىجتىمائىي
23. situation /,sɪtʃu'eɪʃən/ n. ئەھۋال، ۋەزىيەت
24. quietly /'kwaɪətli/ ad. تىنچ ھالدا
25. soup /su:p/ n. شورپا
26. finger /'fɪŋgə/ n. بارماق
27. fork /fɔ:k/ n. ۋىلكا، ئارا

The highest point of the earth is in Asia. This is the peak of the Himalaya Mountains. It is over 29,140 feet high. At this altitude the air is very thin and the weather is uncertain. So the climbing is very difficult. People take great pride in getting to that peak.

The world's great religions originated from Asia: Buddhism from India, Christianity from Palestine, Islam from Arabia. Today Buddhism and Islam are the principal religions of much of Asia.

Asia is also the most populous continent. China, the country with the largest population in the world, is in Asia. One half of the world's population are Asians.

A Chinese is an Asian, a Japanese is an Asian, and an Indian is an Asian. So is an Iranian, a Palestinian, an Iraqi, a Filipino, a Singaporean. A meeting of Asians is usually a large gathering. The Asian Games meet every four years, sometimes with as many as 34 nations taking part.

There was a time when Asia led the world in civilization. Today most of the Asian countries are still developing countries. They are working very hard to catch up in science and technology. They must. They have little time to lose.

Lesson Five

TEXT

THE LARGEST AND MOST POPULOUS

Asia is the largest of the continents of the world. It is larger than Africa, larger than either of the two Americas, and four times as large as Europe. Asia and Europe form a huge land mass. Indeed Europe is so much smaller than Asia that some geographers regard Europe as a peninsula of Asia.

Many geographers say that the Ural Mountains form the dividing line between Europe and Asia. Some think differently. But all geographers agree that Asia was once linked to North America. Or, to be more exact, Alaska was at one time connected with the tip of Siberia. The ancestors of American Indians, geographers say, were Asians. 30,000 years ago they went across the land bridge and settled down in new homes.

Only a small canal separated Africa from Asia. But before the Suez Canal was cut in 1869 Asia was also linked to Africa.

Asia	//eɪʃə/ n.	ئاسىيا
continent	//kɒntɪnənt/ n.	قىتئە، چوڭ قۇرۇقلۇق
either	//aɪðə/ pron.	ئىككىدىن بىرى
America	/ə'merɪkə/ n.	ئامېرىكا قىتئەسى
Europe	//juərəp/ n.	ياۋروپا
land	/lænd/ n.	قۇرۇقلۇق، زېمىن، يەر
mass	/mæs/ n.	پارچە
land mass		ماتېرىكا (قۇرۇقلۇق)
geographer	/dʒɪ'ɔgrəfə/ n.	جۇغراپىيىشۇناس
regard	/rɪ'gɑ:d/ vt.	... دەپ قارىماق
regard ... as ...		... نى ... دەپ قاراش
peninsula	/pi'nɪnsjələ/ n.	يېرىم ئارال
mountain	//maʊntɪn/ n.	تاغ، تاغ تىزمىسى
the Ural	//juərəl/	ئۇرال تاغ تىزمىسى
Mountains		
form	/fɔ:m/ vt.	تەشكىل قىلماق
divide	/dɪ'vaɪd/ vt.	ئايرىماق
dividing line		چېگرا سىزىقى
agree	/ə'grɪ:/ vi.	قۇشۇلماق، قوللىماق
once	/wʌns/ ad.	بىر قېتىم، ئىلگىرى
link	/lɪŋk/ v.	تۇتاشتۇرماق، ئۇلماق
be linked to		... بىلەن باغلىماق
North America		شىمالىي ئامېرىكا
or	/ɔ:/ conj.	ياكى
exact	/ɪg'zækt/ a.	توغرا، دەل
to be more exact		تېخىمۇ ئېنىق ئېيتقاندا

DIALOGUE

EXPECTING A PHONE CALL

A: Was the telephone ringing?

B: I didn't hear anything.

A: I thought I heard it ring two or three times.

B: Sometimes when the windows are open, you can hear the neighbors' phone.

A: Well, I'm expecting an important phone call, and I don't want to miss it.

B: Is it anything I should know about?

A: Not really. It has something to do with work and doesn't really affect us here at home.

B: Well, why don't you go ahead and do what you wanted to do outside? I'll call you if the phone rings for you.

A: Thanks. I think I will. I've been waiting so long now. I'm getting nervous. I need to relax outdoors.

WORDS AND EXPRESSIONS TO THE TEXT

Populous //pɒpjələs/ a.

ئاھالە زىچ

thin	/θin/ a.	نېپىز، ئاجىز، شالاڭ
uncertain	/ʌn'sə:tən/ a.	تۇراقسىز، ئۆزگىرىشچان
pride	/praɪd/ n.	غۇرۇر، پەخىر
take pride in		... دىن پەخىرلەنمەك
religion	/ri'lɪdʒən/ n.	دىن
originate	/ə'ridʒɪneɪt/ vi. (from)	كېلىپ چىقماق
originate from		... دىن كېلىپ چىقماق
Buddhism	/'budɪzəm/ n.	بۇددا دىنى
India	/'ɪndjə/ n.	ھىندىستان
Christianity	/'krɪstɪ'æni:ti/ n.	خىرىستىئان دىنى
Palestine	/'pælistaɪn/ n.	پەلەستىن
Islam	/'ɪzlɑ:m/ n.	ئىسلام دىنى
Arabia	/ə'reɪbiə/ n.	ئەرەبىستان
principal	/'prɪnsəpl/ .	پرىنسىپال، مۇھىم
population	/'pɒpjʊ'leɪʃən/ n.	نوپۇس، ئاھالە
Japanese	/'dʒæpə'ni:z/ n.	ياپونىيىلىك
Iranian	/'i'reɪniən/ n.	ئىرانلىق
Palestinian	/'pæləs'tɪniən/ n.	پەلەستىنلىك
Iraqi	/'i:rɑ:ki/ n.	ئىراقلىق
Filipino	/'fɪlɪ'pi:nəu/ n.	فىلىپىنلىق
Singaporean	/'sɪŋgə'pɔ:riən/ n.	سىنگاپورلۇق
gathering	/'gæðərɪŋ/ n.	يىغىلىش
the Asian Games		ئاسىيا تەنھەرىكەت يىغىنى
nation	/'neɪʃən/ n.	دۆلەت، مىللەت
lead	/li:d/ (led, led/led/) v.	باشلىماق
civilization	/'sɪvɪlaɪ'zeɪʃən/ n.	مەدەنىيەت

Alaska	/ə'læskə/ n.	ئالاسكا
connect	/kə'nekt/ vt.	ئۇلىماق، باغلىماق
be connected with		... بىلەن باغلىماق
tip	/tɪp/ n.	ئۇچ
Siberia	/saɪ'biəriə/ n.	سىبىرىيە
ancestor	/'ænsɪstə/ n.	ئەجداد
Indian	/'ɪndjən/ n.	ئىندىئان، ھىندىستانلىق
across	/ə'krɒs/ prep.	كېسىپ ئۆتمەك
bridge	/'brɪdʒ/ n.	كۆۋرۈك
land bridge		يەر بوغۇزى
settle	/'setl/ vi.	ئولتۇراقلاشماق، ئورۇنلاشتۇرماق
settle down in		ئولتۇراقلىشىش، جايلىشىش
canal	/kə'næl/ n.	قانال
the Suez Canal	/sju:iz/	سۇۋەيش قانىلى
separate	/'sepəreɪt/ vt.	ئايرىماق
separate ... from ...		... نى ... دىن ئايرىماق
Africa	/'æfrɪkə/ n.	ئافرىقا
high	/haɪ/ a.	ئېگىز، يۈكسەك
point	/'pɔɪnt/ n.	نۇقتا، چوققا، ئېگىزلىك
earth	/ə:θ/ n.	يەر شارى، دۇنيا
peak	/'pi:k/ n.	تاغ چوققىسى
Himalaya	/'hɪmə'leɪə/ n.	ھىمالايا
foot	/'fʊt/ (pl, feet/fi:t/) n.	فۇت، ئىنگلىز
		چىسى
altitude	/'æltɪtju:d/ n.	ئېگىزلىك (دېڭىز
		يۈزىدىن ئېگىزلىكى)

NOTES TO THE TEXT

1. It is larger than Africa, larger than either of the two Americas.

ئۇ ئافرىقىدىن چوڭ، ھەر ئىككى ئامېرىكىدىنمۇ چوڭ.

The two Americas: North America and South (1)

America نى كۆرسىتىدۇ.

either (2) ئالماش بولۇپ «ئىككى نەرسە ئىچىدىكى ھەر

بىرى» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

Both Erkin and Adil are good men. You can depend on their of them.

ئەرگىن بىلەن ئادىل ئىككىسىلا ياخشى ئادەملەر، سىز

ئۇلارنىڭ قايسىسىغا تايانسىڭىز بولىدۇ.

“Would you like to go to Kashgar by air or by train?”

“Either will do”.

«سىز قەشقەرگە ئايروپىلاندا بېرىشنى خالامسىز ياكى

پويىزىدىمۇ؟» «قايسىسى بولسا بولىدۇ.»

2. Indeed Europe is so much smaller than Asia that some geographers regard Europe as a peninsula of Asia.

ياۋروپا ھەقىقەتەن ئاسىيادىن خېلىلا كىچىك بولغاچقا،

جۇغراپىيىشۇناسلار ياۋروپانى ئاسىيانىڭ يېرىم ئارىلى دەپ قارايدۇ.

so ... that ... «... بولغاچقا ...» دېگەن مەنىنى بىلدۈرۈپ

that نىڭ كەينىدىكى ھالەت بېقىندى جۈملە نەتىجىنى بىلدۈرىدۇ.

(جانلىق تىلىدا that نى قىسقارتىشقا بولىدۇ.)

The water in the pool is so cold (that) nobody wants to swim in it.

still /stil/ ad. يەنىلا

develop /di'veləp/ vt. تەرەققىي قىلماق

catch up يېتىشىۋالماق

science /'saɪəns/ n. ئىلىم-پەن، بىلىم

technology /tek'nɒlədʒi/ n. تېخنىكا، ھۈنەر-سەنئەت

WORDS AND EXPRESSIONS TO THE DIALOGUE

expect /iks'pekt/ vt. ئارزۇ قىلماق

ring /rɪŋ/ (rang/ræŋ/, rung/rʌŋ/) vi. جىرىڭلىماق

affect /ə'fekt/ vt. تەسىرلەندۈرمەك، ياخشى

ahead /ə'hed/ ad. كۆرمەك

nervous /'nɜ:vəs/ a. ئالدىغا

relax /ri'læks/ v. نېرۋا، جىددىيلەشكەن، ئېلىشىپ قالغان

outdoors /'aʊt'dɔ:z/ ad. بوشاشتۇرماق، دەم ئال-ماق

talada, sirtta

كۆلچەكتىكى سۇ شۇنداق سوغۇق بولغاچقا، ھېچكىم ئۇنىڭدا سۇ ئۇزۇشنى خالىمايدۇ.

3. The Ural Mountains ئۇرال تاغ تىزمىسى
تاغ تىزمىسى، دەريا، دېڭىز، ئوكيان ناملىرىنىڭ ئالدىدا ئېنىق ئارتىكل قوللىنىلدى. مەسىلەن:

the Alps ئالىپ تېغى
the Pacific Ocean تىنچ ئوكيان

4. To be more exact تېخىمۇ ئېنىق ئېيتقاندا
بۇ تېكىستتىكى جۈملىدە قىستۇرما تەركىب بولدى.

5. American Indians ئامېرىكا قىتئەسىدىكى ئىندىئانلار
1492- يىلى كولۇمبۇ يېڭى قۇرۇقلۇق - ئامېرىكىنى بايقىغاندا خاتا ھالدا ھىندىستانغا كەلدىم دەپ قاراپ شۇ يەرلىك كىشىلەرنى Indians دەپ ئاتىغان. شۇڭا ئىنگىلىز تىلىدا Indian دېگەن سۆز ھەم «ئىندىئان» دېگەن مەنىنى ھەم «ھىندىستانلىق» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

6. The Asian Games meet every four years.
ئاسىيا تەنھەرىكەت يىغىنى ھەر تۆت يىلدا بىر قېتىم ئۆتكۈزۈلىدۇ.

They have little time to lose.

ئۇلار ۋاقتىنى چىڭ تۇتۇشى كېرەك.
a little «ناھايىتى ئاز، يوق» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.
«ئازراق، بىزار» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. ھەر ئىككىسى سانغىلى بولمايدىغان ئىسىمنى ئېنىقلاپ كېلىدۇ. مەسىلەن:

I know little German.

مەن نېمىسچىنى ھېچقانچە بىلمەيمەن.
There is still a little water in the bottle.

بوتۇلكىدا يەنىلا ئازراق سۇ بار.

NOTES TO THE DIALOGUE

1. I thought I heard it ring two or three times.

مېنىڭچە مەن تېلېفوننىڭ جىرىڭلىغان ئاۋازىنى ئىككى ياكى ئۈچ قېتىم ئاڭلىدىم.

ئىنگىلىز تىلىدا بەزى پېئىللار (مەسىلەن، have, see, hear, let, make قاتارلىقلار) نىڭ كەينىدە ئىسىم ياكى ئالماش تولىدۇرغۇچى بولۇپ، ئۇنىڭ كەينىدىكى پېئىلنىڭ تۇراقسىز شەكلى to قوشۇلمىغان شەكىلدە بولىدۇ. بۇ تۇراقسىز شەكىل تولىدۇرغۇچىنىڭ تولۇقلىغۇچىسى بولىدۇ. مەسىلەن:

I saw the boy go into the room.

مەن بۇ بالىنىڭ ئۆيگە كىرگەنلىكىنى كۆردۈم.

Mother made me get up early.

ئاپام مېنى بالدۇر تۇرغۇزۇۋېتەتتى.

2. Not really = It is not really anything you should know about.

سىز بىلىشكە تېگىشلىك ھېچقانچە ئىش يوق.

3. have something to do with work:

خىزمەت بىلەنمۇ مۇناسىۋەتلىك:

بۇ دائىم قوللىنىلىدىغان بىر خىل جۈملە شەكلى have پېئىلنىڭ كەينىدە anything, something, nothing قاتارلىقلار قوللىنىلىدۇ. مەسىلەن:

My job has something to do with computers.

مېنىڭ خىزمىتىم كومپيۇتېر بىلەن مۇناسىۋەتلىك.

بوتۇلكىدا يەنىلا ئازراق سۇ بار.

NOTES TO THE DIALOGUE

1. I thought I heard it ring two or three times.

مېنىڭچە مەن تېلېفوننىڭ جىرىڭلىغان ئاۋازىنى ئىككى ياكى ئۈچ قېتىم ئاڭلىدىم.

ئىنگلىز تىلىدا بەزى پېئىللار (مەسىلەن، have, see, hear, let, make قاتارلىقلار) نىڭ كەينىدە ئىسىم ياكى ئالماش تولدۇرغۇچى بولۇپ، ئۇنىڭ كەينىدىكى پېئىلنىڭ تۇراقسىز شەكلى to قوشۇلمىغان شەكىلدە بولىدۇ. بۇ تۇراقسىز شەكىل تولدۇرغۇچىنىڭ تولۇقلىغۇچىسى بولىدۇ. مەسىلەن:

I saw the boy go into the room.

مەن بۇ بالىنىڭ ئۆيگە كىرگەنلىكىنى كۆردۈم.

Mother made me get up early.

ئاپام مېنى بالدۇر تۇرغۇزۇۋېتەتتى.

2. Not really = It is not really anything you should know about.

سىز بىلىشكە تېگىشلىك ھېچقانچە ئىش يوق.

3. have something to do with work:

خىزمەت بىلەنمۇ مۇناسىۋەتلىك:

بۇ دائىم قوللىنىلىدىغان بىر خىل جۈملە شەكلى have پېئىلنىڭ كەينىدە anything, something, nothing قاتارلىقلار قوللىنىلىدۇ. مەسىلەن:

My job has something to do with computers.

مېنىڭ خىزمىتىم كومپيۇتېر بىلەن مۇناسىۋەتلىك.

كۆلچەكتىكى سۇ شۇنداق سوغۇق بولغاچقا، ھېچكىم ئۇنىڭدا سۇ ئۇزۇشنى خالىمايدۇ.

3. The Ural Mountains ئۇرال تاغ تىزمىسى
تاغ تىزمىسى، دەريا، دېڭىز، ئوكيان ناملىرىنىڭ ئالدىدا
ئېنىق ئارتىكل قوللىنىلىدۇ. مەسىلەن:

the Alps ئالىپ تېغى

the Pacific Ocean تىنچ ئوكيان

4. To be more exact تېخىمۇ ئېنىق ئېيتقاندا
بۇ تېكىستتىكى جۈملەدە قىستۇرما تەركىب بولىدۇ.

5. American Indians ئامېرىكا قىتئەسىدىكى ئىندىئانلار
1492- يىلى كولۇمبۇ يېڭى قۇرۇقلۇق - ئامېرىكىنى بايقىغاندا
خاتا ھالدا ھىندىستانغا كەلدىم دەپ قاراپ شۇ يەرلىك كىشىلەرنى
Indians دەپ ئاتىغان. شۇڭا ئىنگلىز تىلىدا Indian دېگەن سۆز
ھەم «ئىندىئان» دېگەن مەنىنى ھەم «ھىندىستانلىق» دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

6. The Asian Games meet every four years.

ئاسىيا تەنھەرىكەت يىغىنى ھەر تۆت يىلدا بىر قېتىم
ئۆتكۈزۈلىدۇ.

They have little time to lose.

ئۇلار ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇشى كېرەك.

little «ناھايىتى ئاز، يوق» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. a little
«ئازراق، بىزار» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. ھەر ئىككىسى
سانىغىلى بولمايدىغان ئىسىمنى ئېنىقلاپ كېلىدۇ. مەسىلەن:

I know little German.

مەن نېمىسچىنى ھېچقانچە بىلمەيمەن.

There is still a little water in the bottle.

long	longer	longest
soon	sooner	soonest

b . e - بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەرنىڭ كەينىگە -r ياكى -st قوشۇلىدۇ.

large	larger	largest
nice	nicer	nicest
fine	finer	finest

c . y + بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەردە، ئالدى بىلەن y ھەرىپى i غا ئايلاندۇرۇلۇپ، ئاندىن -er ياكى -est قوشۇلىدۇ.

happy	happier	happiest
early	earlier	earliest
busy	busier	busiest

d . ئۇرغۇلۇق يېپىق بوغۇم بىلەن ئاخىرلاشقان، پەقەت بىرلا ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەردە ئالدى بىلەن شۇ ئۈزۈك تاۋۇش ھەرىپى قايتا يېزىلىپ، ئاندىن -er ياكى -est قوشۇلىدۇ.

big	bigger	biggest
hot	hotter	hottest
red	redder	reddest

(2) كۆپ بوغۇملۇق سۆزلەر ۋە كۆپ ساندىكى قوش بوغۇملۇق سۆزلەرنىڭ ئالدىغا more ياكى most قوشۇلىدۇ.

beautiful	more beautiful	most beautiful
active	more active	most active

GRAMMAR

سۈپەت ۋە رەۋىشنىڭ سېلىشتۇرما ۋە ئاشۇرما دەرىجىسى

ئىنگلىز تىلىدا كۆپ ساندىكى سۈپەت ۋە رەۋىشلەرنىڭ ئوخشىمىغان ئۈچ خىل دەرىجىنى بىلدۈرىدىغان شەكلى بولىدۇ. يەنى ئەسلى دەرىجە، سېلىشتۇرما دەرىجە، ئاشۇرما دەرىجە. ئەسلى دەرىجە سۈپەت ۋە رەۋىشلەرنىڭ ئەسلى شەكلىنى، سېلىشتۇرما دەرىجە «... راق / رەك» دېگەن مەنىنى، ئاشۇرما دەرىجە «ئەڭ...» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

1. تۈزۈلۈشى

سۈپەت ۋە رەۋىشنىڭ سېلىشتۇرما دەرىجىسى ۋە ئاشۇرما دەرىجىسى ئىككى خىل شەكىلدە تۈزۈلىدۇ. بىرى، سۈپەت ۋە رەۋىشنىڭ ئەسلى شەكلىنىڭ كەينىگە -er قوشۇلۇش بىلەن سېلىشتۇرما دەرىجە، -est قوشۇلۇش بىلەن ئاشۇرما دەرىجە تۈزۈلىدۇ. يەنە بىرى، سۈپەت ۋە رەۋىشنىڭ ئالدىغا more قوشۇلۇش بىلەن سېلىشتۇرما دەرىجە، most قوشۇلۇش بىلەن ئاشۇرما دەرىجە تۈزۈلىدۇ.

(1) يەككە بوغۇملۇق سۆزلەر ۋە ئىككى بوغۇملۇق بىر قىسىم سۆزلەرنىڭ كەينىگە -er ۋە -est قوشۇلىدۇ. a . بىۋاسىتە -er ياكى -est قوشۇلىدۇ. -er ئادەتتە [ə] ، -est ئادەتتە [ɪst] ئوقۇلىدۇ.

warm	warmer	warmest
hard	harder	hardest

my elder sister

my eldest brother

ھەدەم

ئەڭ چوڭ ئاكام

further, furthest كۆپ ھاللاردا كۆچمە مەنىنى بىلدۈرۈپ

«بىر قەدەر ئىلگىرلىگەن ھالدا» «ئەڭ زور چەكتە» دېگەن مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ.

2. ئىشلىتىلىشى

(1) سېلىشتۇرما دەرىجىنىڭ ئىشلىتىلىشى

ئىككى ئادەم ياكى شەيئىنى سېلىشتۇرغاندا سېلىشتۇرما دەرىجە ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنىڭ قۇرۇلمىسى « + than + B + سېلىشتۇرما دەرىجە + خەۋەر + A + » بولىدۇ. «A, B دىن ... راق» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

Bob is older than I.

بوب مېنىڭدىن چوڭراق.

This lesson is more difficult than that one.

بۇ دەرس ئۇ دەرسنىڭ قىيىنراق.

It is colder today than (it was) yesterday.

بۈگۈن تۈنۈگۈنكىدىن سوغۇقراق.

She came to school earlier than I.

ئۇ مەكتەپكە مەندىن بۇرۇنراق كەلدى.

Mary did it more carefully than I did.

مارى بۇ ئىشنى مەندىن ئەستايىدىلراق قىلدى.

ئىزاھات: ① than نىڭ كەينىدىكى كىشىلىك ئالماشنىڭ

ئورنىغا جانلىق تىلدا شۇ ئالماشنىڭ چۈشۈم كېلىش شەكلى قوللىنىلسىمۇ بولىدۇ. ئەگەر كىشىلىك ئالماشنىڭ كەينىدە خەۋەر بولسا، پەقەت كىشىلىك ئالماشنىڭ باش كېلىش شەكلى

quickly

more quickly

most quickly

interesting

more interesting

most interesting

(3) ئاز ساندىكى سۈپەت ۋە رەۋىشلەرنىڭ سېلىشتۇرما ۋە

ئاشۇرما دەرىجىسىنىڭ تۈزۈلۈشى قائىدىسىز بولىدۇ:

good }
well }

better

best

bad }
badly }

worse

worst

many }
much }

more

most

little

less

least

old

{ older
elder }

oldest

eldest

far

{ farther
further }

farthest

furthest

ئىزاھات: elder, eldest ئائىلە ئەزالىرى ئارىسىدىكى ياش

جەھەتتىكى مۇناسىۋەتنى بىلدۈرۈپ «يېشى چوڭ»، «يېشى ئەڭ چوڭ» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. مەسلەن:

قوللىنىلىدۇ. مەسلەن:

He is taller than I/ me. }
He is taller than I am. } ئۇ مەندىن ئېگىزرەك.

Dick runs faster than he/ him. }
Dick runs faster than he does. } دىك ئۇنىڭدىن تېزراق يۈگرەيدۇ.

② than نىڭ كەينىدىكى مەنە جەھەتتىن باش جۈملىدىكى خەۋەر بىلەن ئوخشاش بولغان خەۋەر قىسمى دائىم چۈشۈپ قالىدۇ. مەسلەن:

Jim is younger than Tom (is).
جىم تومدىن ياشراق.

My mother got up earlier than I (did).
ئاپام مەندىن بالدۇرراق ئورنىدىن تۇردى.

③ كۆپ ھاللاردا سېلىشتۇرۇۋاتقان ئوبيېكت سۆزلىشىۋاتقان ھەر ئىككى تەرەپكە ئېنىق بولغاندا، than نى ئۆز ئىچىگە ئالمىغان قۇرۇلمىنى قوللانسىمۇ بولىدۇ. مەسلەن:

She did much better today.
بۈگۈن ئۇ خېلىلا ياخشى قىلدى.

Are you feeling better now?
ھازىر ياخشىراق بولۇپ قالدىڭىزمۇ؟

You must be more careful next time.
كېلەر قېتىم تېخىمۇ ئېھتىياتچان بولۇشىڭىز كېرەك.

(2) ئاشۇرما دەرىجىنىڭ ئىشلىتىلىشى
ئۈچ ياكى ئۇنىڭدىن كۆپ ئادەم ياكى نەرسىنى سېلىشتۇرغاندا قوللىنىلىدۇ. سۈپەتنىڭ ئاشۇرما دەرىجىسىنىڭ ئالدىدا ئادەتتە

ئېنىق ئارتىكىل the قوللىنىلىدۇ. رەۋىشنىڭ ئاشۇرما دەرىجىسىنىڭ ئالدىدا ئېنىق ئارتىكىل قوللىنىلىشىمۇ. قوللىنىلىشىمۇ بولىدۇ. مەسلەن:

Spring is the best season in a year.
باھار بىر يىل ئىچىدىكى ئەڭ ياخشى پەسىل.

This question is the most difficult of the three.
ئۈچىنىڭ ئىچىدە بۇ ئەڭ قىيىن سوئال.

Mike runs (the) fastest in the class.
مايك سىنىپ بويىچە ئەڭ تېز يۈگۈرەيدۇ.

Nurnisa writes (the) most carefully of all the students.
نۇرنىسا پۈتۈن ئوقۇغۇچىلار ئىچىدە ئەڭ ئەستايىدىل يازىدۇ.

ئىزاھات: ① سۈپەت ۋە رەۋىشنىڭ ئاشۇرما دەرىجىسىنى by far, far, much قاتارلىق دەرىجە رەۋىشلىرى سۈپەتلەپ كەلسە، ئۇنىڭ ئورنى ئېنىق ئارتىكىل the ئالدىدا بولىدۇ. مەسلەن:

She is much / by far the best of all students in the class.
ئۇ سىنىپىمىزدىكى ئەڭ ياخشى ئوقۇغۇچى.

Of all the texts, the third one is (by) far the most difficult.
بارلىق تېكىستلەر ئىچىدە 3-تېكىست ئەڭ تەس.

She speaks English much the best of all.
ئۇ ئىنگلىز تىلىنى ھەممىسىدىن ياخشى سۆزلەيدۇ.

② «... + سۈپەتنىڭ ئاشۇرما دەرىجىسى + one of the» دېگەن جۈملە شەكلى «... ئىچىدىكى ئەڭ ... لەرنىڭ بىرى» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. مەسلەن:

is poor.

ئۇنىڭ ئائىلىسى نامرات بولغاچقىلا، ئۇ ئۇنى كۆزگە ئىلمايدۇ.

5. look for ئىزدەمەك

I'm looking for my brother; do you know where he is?

مەن ئۇكامنى ئىزدەۋاتىمەن، ئۇنىڭ نەدىلىكىنى بىلەمسىز؟

6. look forward to كۈتمەك، ئارزۇ قىلماق

The children are looking forward to the summer vacation.

بالىلار يازلىق تەتلىنى كۈتۈۋاتىدۇ.

7. n. قىياپەت، كۆرۈش، قاراش

May I have a look at your new dictionary?

مەن سىزنىڭ يېڭى لۇغىتىڭىزنى بىر كۆرۈپ باقايمۇ؟

There was an angry look in his eye.

ئۇنىڭ كۆزىدە غەزەپ ئەكس ئېتەتتى.

I don't like the look of this place.

مەن بۇ يەرنىڭ قىياپىتىنى ياخشى كۆرمەيمەن.

Never judge a man by his looks.

كىشىنىڭ سىرتقى قىياپىتىگە قاراپ باھا بەرمەڭ.

See

1. v. كۆرمەك

Suddenly they saw something dark.

توساتتىن ئۇلار غۇۋا بىر نەرسىنى كۆردى.

It's getting dark. I can't see far.

قاراڭغۇ چۈشۈۋاتىدۇ، يىراقنى كۆرەلمەيمەن.

Beijing is one of the oldest cities in China.

بېيجىڭ جۇڭگودىكى ئەڭ قەدىمكى شەھەرلەرنىڭ بىرى.

China is one of the largest countries in the world.

جۇڭگو دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ دۆلەتلەرنىڭ بىرى.

WORD STUDY

Look

1. vi. قارىماق

We looked but saw nothing.

بىز قارىدۇق، ئەمما ھېچنېمىنى كۆرمىدۇق.

He looked at his watch. It was eleven o'clock already.

ئۇ سائىتىگە قارىدى، سائەت ئاللىقاچان 11 بولغانىدى.

Look, there comes the bus.

قارا، ئاپتوبۇس كېلىۋاتىدۇ.

2. link verb قارىماققا

He looks quite young.

قارىماققا ئۇ ناھايىتى ياش.

It looks like rain.

قارىماققا يامغۇر ياغىدۇ.

3. look after باقماق، قارىماق

Will you look after my dog while I'm away?

مەن سىرتقا چىقىپ كەتكەندە ئىتىمغا قاراپ قويايمسىز؟

4. look down upon ئىلماسلىق كۆزگە

She looks down upon him just because his family

You see, a language is like a musical instrument.

You must practise it every day.

بىلەمسىز، تىل چالغۇ ئەسۋابىغا ئوخشايدۇ، سىز ھەر كۈنى
ئۇنى مەشىق قىلىشىڭىز كېرەك.

5. vi. قارىماق

See, there comes the bus!

قاراڭ، ئاپتوبۇس كېلىۋاتىدۇ.

You see, there is a fruit tree on the other side of
the wall.

قاراڭ، تاغنىڭ ئۇ تەرىپىدە بىر تۈپ مېۋىلىك دەرەخ بار
ئىكەن.

6. see somebody off قويماق

We went to the airport to see him off.

بىز ئۇنى ئۆزىتىپ قويغىلى ئايروپورتقا باردۇق.

PROVERBS

Kill two birds with one stone.

بىر چالمىدا ئىككى پاختەكنى سوقماق.

True friendship lasts forever.

ھەقىقىي دوستلۇق مەڭگۈلۈكتۇر.

Time and tide wait for no man.

ۋاقىت ئاتقان ئوق. (ۋاقىت ئادەمنى ساقلاپ تۇرمايدۇ.)

When I entered the room, I saw him writing
something.

مەن ئۆيگە كىرگەندە ئۇنىڭ بىر نېمە يېزىۋاتقانلىقىنى
كۆردۈم.

I saw that the box was empty.

ساندۇقنىڭ قۇرۇق ئىكەنلىكىنى كۆردۈم.

2. vt. كۆرمەك

They are all eager to see the scenic spots there.

ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇ يەرنىڭ مەنزىرىسىنى كۆرۈشكە تەشنا.

We are going to see the Urumqi Fair.

بىز ئۈرۈمچى يەرمەنكىسىنى كۆرمەكچى.

3. vt. كۆرۈنمەك، كۆرمەك

It's a long time since I saw you last.

ئەڭ ئاخىرقى قېتىم سىزنى كۆرگەن ۋاقىتتىن بېرى ئۇزۇن

ۋاقىت ئۆتۈپتۇ.

I think you ought to see a doctor.

مېنىڭچە دوختۇرغا كۆرۈنۈشىڭىز كېرەك.

May I see Mr. Clinton for a while?

مەن كىلىنتون ئەپەندى بىلەن كۆرۈشسەم بولامدۇ؟

4. v. تونۇماق، بىلمەك، چۈشەنمەك

I don't see the use of doing that.

مەن ئۇنىڭنى قىلىشنىڭ ئەھمىيىتى بارلىقىنى چۈشەنمىدىم.

I see what you mean.

مەقسىتىڭىزنىڭ نېمىلىكىنى بىلىمەن.

She saw that he was not a true friend.

ئۇ ئۇنىڭ ھەقىقىي دوست ئەمەسلىكىنى تونۇپ يەتتى.

III Make sentences after the given patterns:

1. Our classroom is bigger than theirs.
  - 1) The car, that one, beautiful
  - 2) This dictionary, mine, useful
  - 3) Smith, many books, has, Lucy
  - 4) He, young, much, looks, he is
2. She works harder now than last term.
  - 1) It rains often in Shanghai, in Beijing
  - 2) There is little water in this bottle, in that one
  - 3) Nights are short in summer, in winter
  - 4) He did well today, yesterday
3. Jones is the best singer of the group.
  - 1) He, old student, of his class
  - 2) Winter, cold season, of the year
  - 3) The Changjiang River, Long, in China
  - 4) Linda, careful student, of her class
4. This is one of the best films I have ever seen.
  - 1) This, beautiful parks, in Urumqi
  - 2) The Yellow River, long rivers in the world
  - 3) This, interesting stories, I have ever read
  - 4) Our classroom building, tall buildings, in our university.

IV Choose the right word:

1. He used a (beautiful, more beautiful) word today than yesterday.

EXERCISES

I Answer the following questions:

1. How many continents are there in the world? what are they?
2. Which continent is the largest?
3. Some geographers say Europe is only a peninsula of Asia. Do you agree?
4. Where do geographers put the dividing line between Europe and Asia?
5. Where is the Suez canal? When was it dug?
6. What's the name of the highest peak in the world? What is its height? Why do people take great pride in getting to its peak?
7. How large is Asia's population?
8. What would you say is the task facing most of the Asian countries?

I Give the comparative degree and the superlative degree of the following adjectives and adverbs:

deep	close	busy	big	well	important
fine	easy	hot	bad	fast	difficult
happy	low	thin	much	small	wonderful
large	early	little	few	heavy	populous

2. What he   (do) when he   (leave) school?
3. She   (be) here just now, but she   (go).
4. It   (be) 11:30 already. Everybody   (go) to bed. Why you still   (watch) TV, Tom?
5. The postman usually   (come) between 8:00 and 9:00 in the morning. At 8:45 a. m. yesterday Pat   (ask) Ann, "There   (be) any letters for me?" "I   (not know),"   (say) Ann. "The postman   (not come) yet. At 11 a. m. Bill, Pat's husband,   (call) from his office to ask if there   (be) any letters for him." "No,"   (say) Pat. "Nobody   (get) letters today. The postman   (not come)."

VI Fill in the blanks with the words or expressions given below. Change the forms where necessary:

regard ... as, be linked to, settle down, separate ... from, take pride in, catch up

1. He   his success in the work.
2. They   him   the best doctor in town.
3. This village   that one by the new bridge.

2. My younger brother usually gets up (earlier / early) than I.
3. Ours is the (larger, largest) city in Xinjiang.
4. She speaks English (well, better) than anyone else in her class.
5. He swims (well, better, best) of all.
6. There are (many, most, more) new words in Lesson Five than in Lesson Three.
7. This lesson was (easier, easiest) than that one.
8. We are very busy on Fridays, but Saturday is our (busy, busier, busiest) day.

V Make sentences after the model:

Model: Are we leaving today or tomorrow?

1. you, be, first-year student, second-year student
2. you, play, basket-ball, football
3. Henry, want, the red pen, the blue one
4. I, clean the window, sweep the floor
5. George, live on the first floor, on the second floor
6. Salam, go, to the film, to the concert

VI Fill in the blanks with verbs in the proper tenses:

1. If you   (not tell) him the truth now, he   simply   (keep) on asking you until you   (do).

there was no water in the river; the fields were dusty, and there was no food.

The Lion said, "Why is everything so bad? Why is there no rain? Why is there no food? There is no food because one of us has sinned, and God is angry with us.

The Leopard said, "Yes, one of us has sinned."

The Dog said, "One of us has sinned."

Then the Donkey said, "We will each tell our sins.

Then God will not be angry and will send rain."

So the Lion began, "I have sinned a great sin. I found a poor man's cow near a village. I killed it and ate it."

The others were afraid of the Lion, so they said, "No No! That was not a sin."

Then the Leopard said, "I have sinned a great sin. I found an old woman with a goat on the hill. I jumped out, and the old woman ran away, and I killed the old woman's goat."

The others said, "Oh, no, that was not a sin."

The Dog said, "A little girl had a cat. She loved it very much. I quarrelled with the cat and killed it."

The others said, "Oh, no, that was not a sin."

Then the three other beasts looked at the Donkey.

The Donkey said, "The man was going with me to the village. He stood and spoke to a friend. Then I ate little grass from the side of the road."

4. Our dog ran as fast as he could to _____ with our car.

5. We _____ the good apples _____ the bad ones.

6. When I _____ in my new house, I'll let you know my address.

VIII Put the following sentences into English:

1. بۇ مەن ئوقۇغان ئەڭ ياخشى ھېكايەلەرنىڭ بىرى.
2. ئۇ ئارمىزدىكى كۆپ كىشىلەردىن بالدۇر كەلدى.
3. بىز يەنە بىر ئوقۇتۇش بىناسى سېلىشنى پىلانلاۋاتىمىز.
4. بىز ھەر ئىككى ھەپتىدە بىر قېتىم سىنىپ يىغىنى ئاچىمىز.
5. سىنىپمىزدىكى ئۈچتىن بىر قىسىم ئوقۇغۇچى جەنۇبىي شىنجاڭدىن كەلگەن.
6. بۇ ئىككى لۇغەت ناھايىتى ياخشى، قايسىسىنى ئالسام بولىۋېرىدۇ.
7. تېزراق بولۇڭ، ھېچقانچە ۋاقىت قالمىدى.
8. بۇ ھېكايە شۇنداق تەس بولغاچقا، سىنىپمىزدىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ يېرىمىلا ئۇنى چۈشەنەلدى.

IX Reading Material:

THE DONKEY WHO SINNED

Once a Lion and a Leopard and a Dog and a Donkey were sitting in a field. The sun was hot; there was no rain

Lesson Six

TEXT

THE GOLDEN TOUCH

Long, long ago there lived in Greece a king whose name was Midas. He was a greedy man and loved gold better than anything else in the world.

One day he asked the gods to give to him still more gold. The gods decided to punish him and said: "Very well; in the morning everything that you touch will become gold."

Midas was overjoyed when he heard this. "I shall be the richest man in the world," he said to him self.

He got up early next morning. When he touched his bed, it turned to gold. He began to dress, and his clothes became gold. Midas was delighted.

Midas loved flowers and kept a beautiful garden. He went into the garden to look at his flowers. The day was fine, the sun was bright and the roses were lovely. The king picked one of them, but it turned to gold in his hand. He picked another, and the same thing happened. He was

The other beasts said, "Oh! Oh! Oh! That was a sin. That was a great sin. Now we know why God is angry with us and there is no rain." Then they all jump at him and killed him.

1. donkey //dɒŋki/ n. ئېشەك
2. sin /sin/ n., v. گۈناھ، ئۆتكۈزۈمەك، گۈناھ
3. lion //laɪən/ n. شىر
4. leopard //lepəd/ n. قاپلان
5. dog/dɒg/ n. ئىت
6. sun /sʌn/ n. كۈن، قۇياش
7. dusty //dʌsti/ a. تويىلىق
9. cow /kau/ n. ئىنەك
10. kill /kil/ vt. ئۆلتۈرمەك
11. goat /gəʊt/n. ئۆچكە
12. hill /hil/ n. تۆپىلىك، چوققا
13. quarrel //kwɒrəl/ vi. تاكاللاشماق
14. beast /bi:st/ n. يىرتقۇچ
15. road /rəʊd/ n. يول
16. jump /dʒʌmp/vi. ئېتىلماق، سەكرەمەك

gold did not bring happiness.

DIALOGUE

HOBBIES

A: What do you do in your spare time? Do you have any hobbies?

B: Not really. Sometimes I play tennis but I prefer to watch. I like to read, watch TV, and go to the movies. I don't have any hobby. How about you?

A: Rose-growing. It's real pleasure to see my roses grow and come into bloom. I find it most relaxing to look after roses after a long day's work.

B: I love roses, too.

A: Do come and see my roses one of these days. They're so beautiful! Pink, white, red, pale yellow! They smell sweet, also.

B: You're mad about roses, it seems. No wonder you're named Rose.

WORDS AND EXPRESSIONS TO

THE TEXT

touch /tʌtʃ/ vt. , n.

تگمهك، تېگش

Greece /gri:s/n.

گرېتسىيه

sorry that the flowers changed as soon as he touched them, for he loved their rich colours.

The king went to have his breakfast. He took a cup of milk, but it immediately turned to gold. Then he took a piece of bread, and that also changed into gold. Midas now began to feel unhappy. It was good to be the richest man in the world, but he was hungry, and he could not eat or drink gold.

Midas went out into the garden again. His little daughter was there. When she saw her father, she ran up to him. King Midas was very fond of his daughter and he kissed her tenderly. Then and there she turned into a golden statue.

Midas was now very unhappy. He went into his palace. His eyes filled with tears, and he begged the gods to take away the Golden Touch.

"I was very foolish to love gold so much," he said, "Take all my gold and give me back my daughter."

"Go", said the gods, "and wash your hands in the river near your garden, and the water will take away the Golden Touch."

Midas went to the river and washed his hands. Then he ran quickly to the golden statue of his little girl. He kissed her again and she changed back into his pretty little daughter.

Midas never forgot this lesson. He knew now that

kiss	/kis/vt.	سۆيمەك
tenderly	//tendəli/ad.	مېھرى بىلەن، قىزغىن
then and there		دەرھال، دەل شۇ پەيتتە
statue	//stætju/n.	تە، شۇ چاغدا
fill	//fil/vt.	ھەيكەل
tear	//tiə/n.	تولماق
beg	//beg/vt.	ياش
foolish	//fu:liʃ/a.	تېلىمەك، يالۋۇرماق
wash	//wɔʃ/vt.	دۆت، ئەخمەق
pretty	//priti/a.	يۇيماق
happiness	//hæpinis/n.	چىرايلىق
		خۇشاللىق، بەخت

NEW WORDS AND EXPRESSIONS TO THE DIALOGUE

hobby	//hɒbi/n.	قىزىقىش، ھەۋەس
spare	//spɛə/a.	ئارتۇق، بوش
tennis	//tenis/n.	چويلا توپ
prefer	//pri'fə:/ vt.	ياخشى كۆرمەك
movie	//mu:vi/n.	كىنو
grow	//grəu/ (grew/gru:/, grown/grəun/)	باقماق، ئۆستۈرمەك
bloom	//blu:m/n., vi	ئېچىلىش
come into bloom		ئېچىلماق

Midas	//maidəs/n.	مىداس (ئىسىم)
greedy	//gri:di/a.	ئاچكۆز
else	//els/ad.	ئوخشاش، باشقا
gold	//gəuld/n.	ئالتۇن
decide	//di'said/v.	قارار قىلماق
punish	//pʌniʃ/vt.	جازالىماق
become	//bi'kʌm/vt.	بولماق، ئايلانماق
overjoyed	//əʊvə'dʒɔid/	ئىنتايىن خۇشال
turn to (or into)		ئايلانماق
dress	//dres/n.	كىيىم، كۆڭلەك
delighted	//di'laitid/a.	قاتتىق خۇشال
keep	//ki:p/ (kept, kept/kept/)	ساقلىماق
sun	//sʌn/n.	قۇياش
bright	//braɪt/a.	يورۇق، روشەن، چاقناپ
rose	//rəʊz/n.	تۇرغان
sorry	//sɒri/a.	ئەتىراپىدا
as soon as		ئەتىراپىدا
colour	//kʌlə/n.	رەڭ
milk	//milk/n.	سۈت
immediately	//i'mi:dʒətli/ ad.	دەرھال
change into		... گە ئايلاندۇرۇش
run up to		... گە يۈگۈرەش
fond	//fɒnd/a.	ياخشى كۆرىدىغان
be fond of		... نى خالىماق، ... نى
		ياخشى كۆرمەك

ياكى ... Once upon a time there lived شەكلىمۇ قوللىنىلىدۇ.
ئۇيغۇر تىلىدىكى «بۇرۇن بۇرۇندا» ياكى «بۇرۇن بۇرۇندىكى»،
تېرىق تولۇمدىكى، يېتىم بۇلۇڭدىكى «...» دېگەن شەكىللەرگە
ئوخشاش.

GRAMMAR

NOTES TO THE DIALOGUE

1. It's real pleasure to see my roses grow and come into bloom.
ئۆزۈم تېرىغان ئەتىرگۈللەرنىڭ ئۆسۈۋاتقانلىقىنى ۋە
ئېچىلغانلىقىنى تاماشا قىلىش ھەقىقەتەن كۆڭۈللۈك.
«گۈل ئېچىلىش» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.
2. I find it most relaxing to look after roses after a long day's work.
مەن ئۇزۇن بىر كۈنلۈك خىزمەتتىن كېيىن قايتىپ
ئەتىرگۈللۈرۈمنى بېقىشنى تولۇمۇ ھۇزۇرلۇق ئىش دەپ قارايمەن.
جۈملىدىكى it شەكلەن تولدۇرغۇچى بولۇپ، ھەقىقىي
تولدۇرغۇچى پېئىلىنىڭ تۇراقسىز شەكىللىك سۆز
بېرىكىمىسى to look after roses .
تۆۋەندىكى جۈملىدىمۇ it شەكلەن تولدۇرغۇچى بولىدۇ:
I think it important to study English.
مەن ئىنگلىز تىلىنى ئۆگىنىشنى مۇھىم دەپ قارايمەن.
3. Do come and see my roses one of these days.
يېقىنقى بىر نەچچە كۈن ئىچىلدە چوقۇم كېلىپ
ئەتىرگۈللۈرۈمنى كۆرۈڭ.

look after	/lʊk/ɑː/	قارىش، بۆلمەك، كۆڭۈل باقماق
pink	/pɪŋk/ɑː	شاپتۇل چېچىكى، سۇس
pale	/peɪl/ɑː	تاتارغان، سۇس
yellow	/'jeləu/ɑː	سېرىق
smell	/smel(smelt, smelt/smelt/)	پۇرىماق
sweet	/swi:t/ɑː	پۇراقلىق، خوشپۇراق، تاتلىق
mad	/mæd/ɑː	ساراڭلارچە
be mad about		... گە مەپتۇن بولماق
seem	/si:m/vi.	ئوخشىماق، قارىماققا
wonder	/'wʌndə/n.	ھەيرانلىق، مۆجىزە
no wonder		... شۇ ئىكەندە
name	/neɪm/vt.	ئاتىماق، ئات قويماق

NOTES TO THE TEXT

1. The Golden Touch
بۇ بىر نەرسىنى تۇتسىلا ئالتۇنغا ئايلاندۇرايدىغان قابىلىيەتنى كۆرسىتىدۇ. يەنى ئالتۇنغا ئايلاندۇرۇش سېھرى.
2. Long, long ago there lived in Greece a king whose name was Midas.
Long, long ago there lived ... بۇ ئەپسانە ۋە چۆچەكلەرنىڭ
بېشىدا دائىم قوللىنىلىدىغان شەكىل. بەزىدە ... Once there lived

سان جەھەتتە باشلامچى امۇزىدىكى شەخىس ۋە سان بىلەن بىردەك بولۇشى كېرەك. مەسىلەن: «ئىككى ئايال بار» دېيىش ئىشقا چاتمايدۇ. (1) who ئادەمنى كۆرسىتىپ بېقىندى جۈملىدە ئىگە بولىدۇ. مەسىلەن:

An old friend of mine who is in the army came to see me yesterday.

ئارىمىيىدە تۇرۇۋاتقان بىر دوستۇم تۈنۈگۈن مېنى كۆرگىلى كەلدى.

The woman who spoke at the meeting was Mrs. Bush. مەسىلەن: «بۇ ئايال ئۇچۇر ئېلان قىلغان» دېيىش ئىشقا چاتمايدۇ. (2) whom ئادەمنى كۆرسىتىپ بېقىندى جۈملىدە تولىدۇرغۇچى بولىدۇ. مەسىلەن:

The man (whom) you want to see has come.

سەن كۆرۈشەكچى بولغان ئادەم كەلدى.

Mr. Smith (whom) you met just now is a friend of mine.

مېنىڭ دوستۇم. (3) whose ئادەم، ياكى شەيئىنى كۆرسىتىپ بېقىندى جۈملىدە ئېنىقلىغۇچى بولىدۇ. مەسىلەن: «بۇ ئايال نوبىل پۇرمىنىڭ ئايالى» دېيىش ئىشقا چاتمايدۇ. (4) I know a lady whose husband is a Nobel Prize winner.

مەن ئايالنى تونۇيمەن. مەن ئايالنىڭ ئەرلىكىنى بىلىمەن.

I saw some trees whose leaves were black with disease.

مەن كېسەل تېگىپ يوپۇرماقلىرى قارىدىكى كەتكەن دەرىخىلەرنى كۆردۈم.

which (4) نەرسىلەرنى كۆرسىتىپ بېقىندى جۈملىدە ئىگە بولىدۇ. مەسىلەن:

بۇ جۈملىدىكى do ئىنتوناتسىيىنى كۈچەيتىش رولىنى ئوينايدۇ. مەسىلەن: «بۇ ئايال» دېيىش ئىشقا چاتمايدۇ. مەسىلەن: «بۇ ئايال» دېيىش ئىشقا چاتمايدۇ.

GRAMMAR

ئېنىقلىغۇچى بېقىندى جۈملە ئېنىقلىغۇچى بېقىندى جۈملە سۈپەتلىك خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولۇپ، باش جۈملىدىكى ئىسىم ياكى ئالماشنى ئېنىقلاپ كېلىدۇ. ئېنىقلانغان سۆز باشلامچى سۆز بولۇپ، ئېنىقلىغۇچى بېقىندى جۈملە ئۇنىڭ ئاخىرىدا كېلىدۇ. ئېنىقلىغۇچى بېقىندى جۈملە ئادەتتە مۇناسىۋەت ئالماشنى ياكى مۇناسىۋەت رەۋىشى بىلەن باشلىنىپ كېلىدۇ. مەسىلەن: «بۇ ئايال» دېيىش ئىشقا چاتمايدۇ. «come into bloom» دېيىش ئىشقا چاتمايدۇ.

This is the English teacher who will give us a speech tomorrow afternoon.

بۇ ئايال ئەتى چۈشتىن كېيىن بىزگە نۇتۇق سۆزلەپ بېرىدىغان ئىنگلىز تىلى ئوقۇتقۇچىسى.

I'll never forget the day when I met him.

مەن ئۇنىڭ بىلەن ئۇچراشقان كۈننى ھەرگىز ئۇنتۇمايمەن.

who will give us a speech tomorrow afternoon.

بۇ ئايال ئەتى چۈشتىن كېيىن بىزگە نۇتۇق سۆزلەپ بېرىدىغان ئىنگلىز تىلى ئوقۇتقۇچىسى.

1. مۇناسىۋەت ئالماشنى ئېنىقلىغۇچى بېقىندى جۈملە ھېسابلىنىدۇ. مەسىلەن: «بۇ ئايال» دېيىش ئىشقا چاتمايدۇ.

2. who, whom, whose, which, that ئىنگلىز تىلىدا مۇناسىۋەت ئالماشنى قاتارلىقلار مۇناسىۋەت ئالماشنى ھېسابلىنىدۇ. مۇناسىۋەت ئالماشنى بېقىندى جۈملىدە ئىگە بولغاندا كەينىدىكى خەۋەر پېئىل شەخس ۋە مۇناسىۋەت ئالماشنى ھېسابلىنىدۇ. مەسىلەن: «بۇ ئايال» دېيىش ئىشقا چاتمايدۇ.

where (2) ئورۇننى بىلدۈرىدۇ. ئۇنىڭ باشلامچى سۆزى ئادەتتە ئورۇننى بىلدۈرىدىغان ئىسىم بولىدۇ. مەسىلەن:

This is the place where I was born.

بۇ مەن تۇغۇلغان جاي.

The house where we used to live is now a nursery.

بىز بۇرۇن ئولتۇرغان بۇ ئۆي ھازىر يەسلى.

why (3) دائىم باشلامچى سۆز reason

نىڭ كەينىدە بولىدۇ. مەسىلەن:

I don't know the reason why she looked sad today.

ئۇنىڭ بۈگۈن نېمىشقا پەرىشان كۆرۈنىدىغانلىقىنى بىلمەيمەن.

The reason why he said that is quite clear.

ئۇنىڭ نېمىشقا ئۇنداق دېيىشىنىڭ سەۋەبى ئائىزھات:

1. ئېنىقلىغۇچى بېقىندى جۈملىنى ئىشلىتىشتە دىققەت

قىلىدىغان نۇقتا ئېنىقلىغۇچى بېقىندى جۈملىنى ئىشلەتكەندە جۈملە

قۇرۇلمىسىنىڭ بىر پۈتۈنلىكىگە دىققەت قىلىش كېرەك. لازىملىق

تەركىبلەرنىڭ بىرىمۇ چۈشۈپ قالماستىكى، كېرەكسىز

تەركىبلەرنىڭ بىرىمۇ قوشۇلۇپ قالماستىكى لازىم. تۆۋەندىكى

جۈملىلەرنى سېلىشتۇرۇپ كۆرۈڭ:

Wrong: The man who came yesterday.

(بۇ جۈملە مۇكەممەل ئەمەس، ئىككىسى بار خەۋىرى يوق.)

چۈنكى who came yesterday ئېنىقلىغۇچى بولۇپ، ئىككىسى

ئېنىقلاپ كېلىدۇ. (خەۋەر بولالمايدۇ.)

Right: The man who came yesterday was an old friend

of mine.

Wrong: This is the book which I borrowed it last week.

(جۈملىدە it ئارتۇق تەركىب. چۈنكى which بولسا borrowed

تولدۇرغۇچى بولىدۇ. تولدۇرغۇچى بولغاندا دائىم چۈشۈپ قالىدۇ. مەسىلەن:

A dictionary is a book which gives the meaning of words.

لۇغەت سۆزنىڭ مەنىسىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدىغان كىتاب.

Here is the book (which) the teacher mentioned

yesterday.

بۇ تۈنۈگۈن مۇئەللىم تىلغا ئالغان كىتاب.

that (5) ئادەمنىمۇ، نەرسىنىمۇ كۆرسىتىپ، بېقىندى

جۈملىدە ئىگە ياكى تولدۇرغۇچى بولىدۇ. تولدۇرغۇچى بولغاندا

دائىم چۈشۈپ قالىدۇ. مەسىلەن:

She is the only one among us that knows French.

ئارىمىزدا فرانسۇزچە بىلىدىغىنى پەقەت ئۇلا.

There are many films (that) I'd like to see.

مەن كۆرۈشنى خالايدىغان بىر مۇنچە كىنو بار.

2. مۇناسىۋەت رەۋىشى

ئىنگىلىز تىلىدا when, where, why قاتارلىقلار مۇناسىۋەت

رەۋىشى ھېسابلىنىدۇ. مۇناسىۋەت رەۋىشى جۈملىدە ھالەت بولىدۇ.

when (1) ۋاقىتنى بىلدۈرىدۇ. ئۇنىڭ باشلامچى سۆزى ئادەتتە

ۋاقىتنى بىلدۈرىدىغان ئىسىم بولىدۇ. مەسىلەن:

I still remember the year when I came to this school.

بۇ مەكتەپكە كەلگەن يىل يەنىلا ئىسىمدە.

He can never forget the days when he was with her.

ئۇ ھەرگىزمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولغان كۈنلەرنى

ئۇنتۇمايدۇ.

WORD STUDY

Take vt.

1. ئالماق
She took a few books and went away.
ئۇ بىر نەچچە كىتابنى ئېلىپ كەتتى.
Take the chairs out of the room.
بۇ ئورۇندۇقلارنى ئۆيدىن ئېلىپ چىقىڭلار.
2. ئېلىپ بارماق
Don't forget to take the notebook with you.
خاتىرە دەپتىرىڭىزنى ئېلىپ بېرىشنى ئۇنتۇپ قالماڭ.
Are you going to take your mother to the concert?
ئاپىڭىزنى كونسېرتقا ئېلىپ بارامسىز؟
They took me to see their new flat.
ئۇلار مېنى يېڭى ئۆيىنى كۆرسەتكىلى ئېلىپ باردى.
3. چىقماق (پويىزغا، ماشىنىغا)
We're going to take the six o'clock train for Aksu.
بىز سائەت ئالتىدە ئاقسۇغا ماڭدىغان پويىزغا چىقىمىز.
If you want to go to the South Gate, you can take
Bus No. 3 or Bus No. 101.
ئەگەر سىز نەنپىنغا بارسىڭىز، 3-ياكى 101-يول ئاپتوبۇسغا
چىقىشىڭىز بولىدۇ.
4. يېمەك، ئىچمەك
Do you usually take coffee in the afternoon?
سىز ئادەتتە چۈشتىن كېيىن قەھۋە ئىچەمسىز؟
The doctor told him to take the medicine three

- نىڭ تولدۇرغۇچىسى، it تولدۇرغۇچى بولالمايدۇ.
2. which, whom بېقىندى جۈملىدە ئالدى قوشۇلغۇچىنىڭ تولدۇرغۇچىسى بولغان چاغدا، ئالدى قوشۇلغۇچى ئادەتتە which, whom نىڭ ئالدىدا كەلسىمۇ ياكى قوشۇلغۇچىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان پېئىللىق تۇراقلىق سۆز بىرىكىمىدە ئالدى قوشۇلغۇچى پەقەتلا ئەسلى ئورنىدا كېلىدۇ. which, whom نىڭ ئالدىدا كەلسە بولمايدۇ. which, whom نىڭ ئالدىدا ئالدى قوشۇلغۇچى كەلگەندە ئۇنى قىسقارتىۋېتىشكە بولمايدۇ. مەسىلەن:

The house in which he once lived is now a museum.
(=The house (which) he once lived in is now a museum.)

ئۇ بۇرۇن تۇرغان ئۇ ئۆي ھازىر مۇزېي.

Please tell me the one from whom you borrowed the English novel. (=Please tell me the one (whom) you borrowed the English novel from.)

سىز، ماڭا بۇ ئىنگلىزچە روماننى كىمىدىن ئارىيەت ئالغانلىقىڭىزنى ئېيتىپ بېرىڭ.

This is the magazine (which) you are looking for.

بۇ سىز ئىزدەۋاتقان ژۇرنال. (look for پېئىللىق تۇراقلىق سۆز بىرىكىمىسى).

The child (whom) she takes care of is ill.

ئۇ قاراۋاتقان بۇ بالا ئاغرىپ قالدى. (take care of پېئىللىق تۇراقلىق سۆز بىرىكىمىسى).

Take this coat away and bring me mine.

بۇ پەلتۇنى ئېلىپ كېتىڭ، مېنىڭكىنى ئېلىپ كېلىڭ.

2. باشلاپ كەلمەك

What brought you here?

نېمە سىزنى بۇ يەرگە ئېلىپ كەلدى؟

Her illness brought me to the hospital.

ئۇنىڭ ئاغرىقى مېنى دوختۇرخانىغا باشلاپ كەلدى.

PROVERBS

Hope for the best and prepare for the worst.

ئەڭ ياخشىسىنى ئۈمىد قىل، ئەڭ ناچىرىغا تەييار تۇر.

A little learning is a dangerous thing.

چالا تەرجىمان ئادەم ئۆلتۈرەر (ئاز بىلىش خەتەرلىكتۇر).

Nothing hurts like the truth.

دوست يېغلىتىپ ئېيتار (راست سۆز قۇلاققا خوشياقماس).

EXERCISES

I Answer the following questions:

1. Who was Midas? What kind of man was he?
2. What did he ask of the gods one day?
3. What happened next morning?
4. Did he keep a beautiful garden? What happened when he went there? Was he glad that the flowers

times a day.

دوختۇر ئۇنىڭغا بۇ دورىنى بىر كۈندە ئۈچ قېتىم ئىچىشنى

تاپلىدى.

5. (ۋاقتىنى) ئالماق

It took us only ten months to finish the building.

بۇ بىنانى پۈتتۈرۈش بىزنىڭ ئون ئايلا ۋاقتىمىزنى ئالدى.

6. ئادەت خاراكتېرلىك قوللىنىش

They are taking a walk on the sports ground.

ئۇلار تەنتەربىيە مەيدانىدا سەيلە قىلىپ يۈرىدۇ.

take a bath يۇيۇنماق

take a rest دەم ئالماق

take care of كۆڭۈل بۆلمەك

take place يۈز بەرمەك

7. take off سالماق

It was hot. He took off his coat.

ھاۋا ئىسسىق ئىدى، ئۇ پەلتۇسىنى سالدى.

8. take on تۈسكە كىرمەك

The town is taking on a new look.

بۇ بازار يېڭى تۈسكە كىرىۋاتىدۇ.

Bring vt.

1. ئېلىپ كەلمەك

The sun brings life to the earth.

قۇياش يەر شارىغا ھاياتلىق ئېلىپ كېلىدۇ.

Eddie brought me some books yesterday.

ئېدى تۈنۈگۈن ماڭا بىر قانچە كىتاب ئېلىپ كەلدى.

III Fill in each blank with a suitable relative pronoun or relative adverb:

1. Have you found the boy   gave the gold ring back to you?
2. I want to see and thank the woman   son helped me a lot.
3. Where have you put the box   I bought yesterday?
4. People like to live in a place   there is fresh air and little noise.
5. The reason   we should study foreign languages is very clear.
6. The girl   I met yesterday is a well-known singer.
7. Our children love the story   is now being told on the radio.
8. He is the very worker   picture we saw in the newspaper last night.

IV Combine the following pairs of sentences by means of relative pronouns or relative adverbs.

1. We are not allowed to do so.
Tell me the reason.
2. The girl student is very young.
She won the game.
3. She bought the bicycle last week.
The bicycle has been lost.

changed into gold?

5. What happened at breakfast? How did he feel when he found he could not eat or drink gold?
6. What happened to Midas's daughter when he kissed her?
7. What did he think of the Golden Touch now? What did he decide to do then?
8. What did the gods tell him to do?
9. Did his daughter come to life at once? What lesson did Midas learn?

I Analyze the following sentences, then translate them into Uighur:

1. Is this the book you want?
2. Is there anyone else in your class who would like to go with us?
3. I often think about the days when he was with us.
4. We plan to visit the village where we worked last summer.
5. Who is the man who is talking with your parents?
6. The letter (which) I received just now was from a friend of mine.
7. What is the name of that little girl whose mother is a nurse?
8. The reason why he got up so early was that he wanted to catch the first bus.

to Peter there.

VI Form questions after the given models, then answer them.

(A)

—What do you do when you have a question to ask in class?

—I raise my hand.

1. be thirsty, go and get something to drink
2. feel cold, put on more clothes
3. clothes get dirty, clean (or wash) them

(B)

—It's time for lunch, isn't it?

—Yes. Let's go to the dining-hall.

1. morning exercises, go out and do them
2. oral practice, begin
3. a meeting, go to Room 205

VI Put the following into Uighur:

I'm going to tell you the story of the ant and the grasshopper. It's a cold winter's day and an ant is bringing out some grains of corn that he gathered in the summer as he wants to dry them. A grasshopper, who is very hungry, sees him and says, "Give me a few grains of corn. I am dying of hunger."

"But," says the ant, "What were you doing in the

4. The school is a big one.
The school stands near the river.

5. The town has become a famous city.
He grew up in the town.

6. Have you answered the letter?
You got that letter last week.

7. I'll never forget the day.
On that day I joined the Party.

8. Do you know the boy?
His father is a commanding officer.

9. I spent my childhood in Karmay.
I have never been there again since I left.

10. He is setting off for Beijing to meet his son.
He has not seen the boy for years.

V Put the following word-groups into sentences:

Model: the factory they built in 1980.

The factory they built in 1980 has been a great help to them.

This is the factory they built in 1980.

They took us to see the factory they built in 1980.

1. the question Yalkun asked
2. the poem she recited
3. the girl who sat next
4. the story he told
5. the novel I told you about
6. the pictures you took

K Reading Material:

"Mr. FOX IS DEAD"

Mr. Rabbit was a very bad little beast; he was always doing things that made other persons angry and they wanted to catch him. But it was very hard to catch Mr. Rabbit.

One day Mr. Wolf said to Mr. Fox, "We will catch Mr. Rabbit and eat him tonight. You go to your home and get into bed. I shall say that you are dead. Then Mr. Rabbit will come near you to look at you, and you will jump up and catch him." Mr. Fox ran home and got into bed. Mr. Wolf went to Mr. Rabbit's house. He stood at the door and called, "Mr. Rabbit, Mr. Rabbit."

"What is it?" said Mr. Rabbit.

"Have you heard about poor Mr. Fox? It is so sad!"

"No," said Mr. Rabbit, "I have not heard anything about Mr. Fox."

"He is dead!" said Mr. Wolf.

Mr. Wolf went away. Mr. Rabbit went to Mr. Fox's house to see what he could see. He looked in through the window, and there he saw Mr. Fox on the bed with his eyes shut, looking like a dead fox. Mr. Rabbit thought, "I must see if he is dead or not. For if he is not dead, he will catch me when I go near to him."

Summer? Didn't you store up some corn?"

"No," replies the grasshopper, "I was too busy. I had no time to go and look for food."

"What did you do, then?" asks the ant.

"I sang all day," answers the grasshopper.

The ant looks up in surprise and says to the grasshopper, "If you sang all summer, you can dance all winter."

VIII Put the following sentences into English.

1. كەچۈرۈڭ، سىزگە لازىملىق زۇرنالىنى ئېلىپ كېلىشىنى ئۈتۈپ قاپتىمەن.
2. سىزنىڭ بىزگە دەيدىغان يەنە باشقا گەپلىرىڭى بارمۇ؟
3. بۇ بىز ئېكسكۇرسىيە قىلغان زاۋۇتلارنىڭ ئەڭ ئېسىلى ئىكەن.
4. سىز مەن بۇ يەردىن كەتكەندىن بۇيان يۈز بەرگەن ئۆزگىرىشلەرنى سۆزلەپ بېرىڭ.
5. كىنو ھازىرلا باشلىنىدۇ، بىر يەرگە كېتىپ قالماڭلار.
6. بىز تېخىمۇ كۆپ ئوقۇغۇچىنىڭ كېلىپ بىزنىڭ بۇ ئىشىمىزغا ياردەم بېرىشىنى قارار قىلدۇق.
7. ئورۇندۇقلار يېتىشمەيدۇ، بىز بېرىپ بىر نەچچىنى ئېلىپ كېلەيلى.
8. يىغىننىڭ ۋاقتى توشتى. تېلېۋىزورنى ئۇچۇرۋىتەيلى.

Lesson Seven

TEXT

AT RAILWAY STATION

(After Mark Twain)

Once, a long time ago, I went to a railway station. I planned to take the night train to New York and go on a journey with a friend. Many people were on the platform and they were all pushing onto the long passenger train. It was already full. I asked the man at the booking office if I could have two tickets. He answered sharply, "No!" I felt hurt. It was important for me to have the tickets.

I found a railway official and asked him if I could get a place somewhere in a sleeping-car, but he said sharply, "No! You can't. The train is full. Don't trouble me any more." I felt very hurt indeed. I said to my friend, "They talk to me like this because they don't know who I am. If they knew ...", But my friend said: "Don't be foolish. Do you think it would help you to get a seat on the train? There are no empty seats."

Mr. Rabbit went into Mr. Fox's house; he looked at Mr. Fox and said, "Mr. Wolf says that Mr. Fox is dead, but he does not look like a dead fox. You can always know if a fox is dead, for dead foxes always open their mouths."

Mr. Fox heard this, and he thought, "I will show him that I am dead," So he opened his mouth.

When Mr. Rabbit saw Mr. Fox open his mouth he knew that Mr. Fox was not dead. Mr. Rabbit jumped up and ran out of the house as quickly as he could.

1. fox /fɒks/ n. تولاك

2. rabbit /'ræbɪt/ n. توشقان

3. person /'pɜːsn/ n. ئادەم

4. wolf /wʊlf/ n. بۆرە

5. sad /sæd/ ئېچىنشلىق

6. shut /ʃʌt/ (shut, shut) vt. ياپماق

“Really,” I said, and I gave him twice as much as I usually give to a porter. “Who am I then?”

“You’re Mr. McClellan, of course, the Mayor of New York,” he said and disappeared.

DIALOGUE

LOOKING FOR A FLAT

A: Can I help you?

B: Yes, I’m looking for a flat.

A: To buy or to rent?

B: Oh, to rent.

A: How much do you want to pay?

B: About six hundred a month.

A: Well, I’ve got one here in Beijing Road. It’s two hundred and sixty a month.

B: How big is it?

A: It’s got a kitchen-diner, a bathroom and one bedroom.

B: Well, actually, I’d prefer something a bit bigger if that’s possible.

A: Yes, I think so. Here’s an interesting one. It’s opposite the park.

B: How much is it?

A: It’s six hundred and twenty-five a month. It’s the

I went up to the same official and said very politely that my name was Mark Twain. But he only replied:

“I told you not to trouble me any more.”

I said to my friend: “He may not have heard my name.” But my friend said that the official had heard my name quite clearly, but that he didn’t care, that was all.

Just then I noticed that a young porter in a sleeping-car was looking at me. He breathed something in the train conductor’s ear, and the conductor came over to me, removed his cap and said very politely.

“Can I help you, sir? Do you want a place in a sleeping-car?”

“Yes, I certainly do,” I said. The porter took our cases and we got into the sleeping-car. The porter saw that we were comfortably settled in our places. Then he said, “Now, is there anything you want, sir?”

When the porter left I smiled at my friend and said: “Well, what do you say now?”

My friend looked ashamed.

“Well,” he said, “you were right. I’m sorry I said all those things to you on the platform. I was foolish, not you. I’m glad I came here with you.”

Just then the porter came to door again and said: “Oh, sir, I recognized you at once when I saw you. And I told the conductor so.”

seat	/si:t/ n.	ئورۇن
empty	/'empti/ a.	بوش، قۇرۇق
politely	/pə'leitli/ ad.	ئەدەپ بىلەن، سىپايىد-لىق بىلەن
reply	/ri'plai/ vt.	جاۋاب بېرىش
clearly	/'kliəli/ ad.	چۈشىنىشلىك، ئېنىق
porter	/'pɔ:tə/ n.	ھامال
breath	/breθ/ n.	نەپەس
conductor	/kən'dʌktə/ n.	بېلەتچى
remove	/'ri:mʊ:v/ vt.	* ئېلىۋەتمەك
case	/keis/ n.	ساندۇق
comfortably	/'kʌmfətəbli/ ad.	راھەت ھالدا، خۇشال ھالدا
ashamed	/ə'ʃeimd/ a.	ئىزا تارتقان، خىجىل بولغان
recognize	/'rekəgnaiz/ vt.	تونۇماق
twice	/twais/ vt.	ئىككى قېتىم، ئىككى ھەسسە
mayor	/meə/ n.	شەھەر باشلىقى
disappear	/'disə'piə/ v.	يوقالماق

WORDS AND EXPRESSIONS TO THE DIALOGUE

flat (بىر يۈرۈش) /flæt/ n.

I biggest flat we've got in this area.
 B: What's it like?
 A: Well, there are two bedrooms, a sitting room, a kitchen and a bathroom.
 B: It sounds very interesting. Can I go and see it?
 A: Of course, sir. Can I have your name and address?

WORDS AND EXPRESSIONS TO THE TEXT

railway	/'reilwei/ n.	تۆمۈر يول
station	/'steifən/ n.	بېكەت، ئىستانسا
journey	/'dʒə:ni/ n.	سايھەت
go on a journey		سايھەت قىلماق
platform	/'plætfɔ:m/ n.	سۇپا، سەھنە
onto	/'ɒntu/ prep.	... نىڭ ئۈستىدە
passenger	/'pæsɪndʒə/ n.	يولۇچى
already	/ɔ:l'redi/ ad.	ئاللىقاچان
full	/ful/ a.	لىق، پۈتۈنلەي، توق
booking	/'bʊkiŋ/ n.	بېلەت زاكاز قىلىش
sharply	/'ʃɑ:pli/ ad.	كەسكىن، تېز
hurt	/hɜ:t/(hurt, hurt/hɜ:t/)/ vt.	يارىلانماق، ئازار يېمەك
official	/'ə'fiʃəl/ n.	خىزمەتچى، خادىم
sleeping-car		كارىۋات (پويىزدا)

پۈتكەن شەكلى بىلەن بىللە قوللىنىلسا «مۇمكىن (چوقۇم)»
قاتارلىق مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ. ئۆتكەن مەلۇم بىر ھەرىكەت ياكى
ھالەت توغرىسىدا ھۆكۈم قىلىدۇ.

She may have gone.

ئۇ بەلكىم كېتىپ قالدى.

She must have studied English before.

ئۇ بۇرۇن چوقۇم ئىنگلىز تىلىنى ئۆگەنگەن.

3. The porter saw that we were comfortably settled in
our places.

بۇ ھامال بىزنىڭ ئۆز ئورۇنلىرىمىزدا راھەت
ئولتۇرۇشىمىزغا كۆڭۈل بۆلدى.

بۇ جۈملىدىكى saw «كۆرمىك» دېگەن مەنىنى ئەمەس،
make sure (چوقۇم ... قىلماق)، take care (كۆڭۈل بۆلمەك)
قاتارلىق مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

See that you won't be late again.

يەنە كېچىكىپ قالماسلىققا دىققەت قىلىڭ.

Will you see that my room is cleaned while I'm out?

مەن سىرتقا چىقىپ كەتكەندە ئۆيۈمنى تازىلاشقا (تازىلىتىشقا)
مەسئۇل بولامسىز؟

4. ... I gave him twice as much as I usually give to a
porter.

مەن ئۇنىڭغا ئادەتتە ھاماللارغا بېرىدىغان ھەقنىڭ ئىككى
ھەسسىچىلىك پۇل بەردىم.

rent	/rent/ vt.	ئىجارىگە ئالماق
road	/rəud/ n.	يول
kitchen-diner		تاماقخانا
bathroom	/'bɑ:θrum/ n.	مۇنچا
bedroom	/'bedrum/ n.	ياتاق ئۆي
actually	/'æktʃuəli/ ad.	ئەمەلىيەتتە، ھەقىقەتە
a bit		تەن ئاز
possible	/'pɒsəbl/ a.	مۇمكىن، ئېھتىمال
opposite	/'ɒpəzɪt/ a.	نەسىپى، قارىمۇ-قار-شى
area	/'æəriə/ n.	رايون
sound	/saund/ vi.	ئاۋاز، ئاڭلىماقتا
address	/ə'dres/ n.	ئادرېس

NOTES TO THE TEXT

1. If they knew ... بىلسە ...
بۇ جۈملە If they knew my name ... غا باراۋەر. ئەمەلىيەتتە
باشقىلار بىلمەيدۇ. بۇ يەردىكى پېئىل بەدىئىي توقۇلما
ئىنتوناتسىيەسىنى بىلدۈرىدۇ.
  2. He may not have heard my name.
ئۇ بەلكىم ئىسمىمنى ئاڭلىمىغاندۇ.
- (must, may) قاتارلىق) تۈسلۈك پېئىللار پېئىللارنىڭ

كۆچۈرمە جۈملىنى ئۆزلەشتۈرمە جۈملىگە ئايلاندۇرغاندا زامان، ئالماش، ھالەت قاتارلىقلار مۇۋاپىق ئۆزگىرىدۇ. بۇلارنىڭ ئۆزگىرىشى ئاساسەن تۆۋەندىكى جەدۋەلدىكىدەك بولىدۇ:

	كۆچۈرمە جۈملە	ئۆزلەشتۈرمە جۈملە
كىشىلىك ئالماش	I we	he ياكى she they
كۆرسىتىش ئالماش	this these	that those
زامان	ئادەتتىكى ھازىرقى زامان ئىزچىل ھازىرقى زامان پۈتكەن ھازىرقى زامان پۈتكەن ئىزچىل ھازىرقى زامان ئادەتتىكى ئۆتكەن زامان پۈتكەن ئۆتكەن زامان ئادەتتىكى كەلگۈسى زامان	ئادەتتىكى ئۆتكەن زامان ئىزچىل ئۆتكەن زامان پۈتكەن ئۆتكەن زامان پۈتكەن ئىزچىل ئۆتكەن زامان پۈتكەن ئۆتكەن زامان ئۆتكەن كەلگۈسى زامان
ۋاقىت ھالىتى	can may must now today this week (month, etc.) yesterday tomorrow last year next season four weeks the day after tomorrow	could might must then that day that week (month, etc.) the day before the next (following) day the year before the next season four weeks before two days later
ئورۇن ھالەت	here	there
پېئىل	come bring	go take

NOTES TO THE DIALOGUE

1. a flat

بۇ خىل ئۆي ياتاق ئۆي، مېھمانخانا، مۇنچا، ئاشخانا قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بىر يۈرۈش ئۆي، ئامېرىكىدا apartment دېيىلىدۇ.

2. a kitchen-diner

بۇ ئاشخانا بىلەن تاماقخانىنى بىلدۈرىدۇ.

GRAMMAR

I كۆچۈرمە جۈملە ۋە ئۆزلەشتۈرمە جۈملە (I) باشقىلارنىڭ سۆزىنى ئۆز پېتى تىلغا ئالغاندا قوللىنىلغان جۈملىنى كۆچۈرمە جۈملە دەپ ئاتايمىز. باشقىلارنىڭ سۆزىنى ئۆزلەشتۈرۈپ بايان قىلغان جۈملىنى ئۆزلەشتۈرمە جۈملە دەپ ئاتايمىز. ئۆزلەشتۈرمە جۈملە كۆپ ھاللاردا تولدۇرغۇچى بېقىندى جۈملىنى ھاسىل قىلىدۇ. مەسىلەن:

She said, "We have plenty of time to do the work."
ئۇ: «بۇ ئىشنى قىلىشتا بىزنىڭ يېتەرلىك ۋاقتىمىز بار»
دېدى. (كۆچۈرمە جۈملە)

She said that they had plenty of time to do the work.
ئۇ ئۆزلىرىنىڭ بۇ ئىشنى قىلىشتا يېتەرلىك ۋاقتى بارلىقىنى
ئېيتتى. (ئۆزلەشتۈرمە جۈملە)

ئۆگەندۇق» دېدى.

He said (that) they had learnt five English songs by the end of the year before.

ئۇ ئالدىنقى يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە ئۆزلىرىنىڭ بەش ئىنگلىزچە ناخشا ئۆگەنگەنلىكىنى ئېيتتى.

“Our train will arrive in five minutes,” I said.

«پويىزىمىز بەش مىنۇتتىن كېيىن يېتىپ بارىدۇ» دېدىم.

مەن.

I said (that) our train would arrive in five minutes.

مەن پويىزنىڭ بەش مىنۇتتىن كېيىن يېتىپ بارىدىغانلىقىنى

ئېيتتىم.

Her mother said, “You can come here yourself.”

ئۇنىڭ ئاپىسى: «سىز بۇ يەرگە ئۆزىڭىز كېلەلەيسىز» دېدى.

Her mother said (that) she could go there herself.

ئۇنىڭ ئاپىسى ئۇنىڭ ئۇ يەرگە ئۆزى بارالايدىغانلىقىنى

ئېيتتى.

“I’ll come and see you again this evening, Rose,”

he said.

«روز، بۈگۈن كەچ يەنە سىزنى كۆرگىلى كېلىمەن» دېدى

ئۇ.

He told Rose (that) he would go and see her again

that evening.

ئۇ روزغا شۇ كۈنى كەچتە يەنە ئۇنى كۆرگىلى بارىدىغانلىقىنى

ئېيتتى.

“You must bring this book with you tomorrow,”

كۆچۈرمە جۈملە بايان جۈملە بولسا ئۇنى ئۆزلەشتۈرمە جۈملەگە ئايلاندۇرغاندا that بىلەن باشلانغان تولدۇرغۇچى بېقىندى جۈملە بولىدۇ. جۈملىدىكى that چۈشۈپ قالسىمۇ بولىدۇ. مەسىلەن:

He said, “I’m very busy.”

ئۇ: «مەن ناھايىتى ئالدىراش» دېدى.

He said (that) he was very busy.

ئۇ ئۆزىنىڭ ناھايىتى ئالدىراشلىقىنى ئېيتتى.

“She is preparing her lessons,” I said.

«ئۇ دەرسلىرىنى تەييارلاۋاتىدۇ» دېدىم مەن.

I said (that) she was preparing her lessons.

مەن ئۇنىڭ دەرسلىرىنى تەييارلاۋاتقانلىقىنى دېدىم.

The student said, “I have finished my homework.”

بۇ ئوقۇغۇچى: «مەن تاپشۇرۇقۇمنى ئىشلەپ بولدۇم» دېدى.

The student said (that) he had finished his home-

work.

بۇ ئوقۇغۇچى ئۆزىنىڭ تاپشۇرۇقۇمنى ئىشلەپ بولغانلىقىنى

ئېيتتى.

“I bought the book yesterday,” Juret said.

«بۇ كىتابنى تۈنۈگۈن سېتىۋالدىم» دېدى جۈرئەت.

Juret said (that) he had bought the book the day

before.

جۈرئەت ئالدىنقى كۈنى بۇ كىتابنى سېتىۋالغانلىقىنى ئېيتتى.

He said, “We had learnt five English songs by the

end of last year.”

ئۇ: «بىز ئۆتكەن يىل يىل ئاخىرىغىچە بەش ئىنگلىزچە ناخشا

she said.

«سىز ئەتە بۇ كىتابنى چوقۇم ئېلىپ كېلىڭ» دېدى ئۇ.

She said (that) he must take that book with him the next day.

ئۇ ئۇنىڭغا ئەتىسى ئۇ كىتابنى چوقۇم ئېلىپ بېرىشى كېرەكلىكىنى ئېيتتى.

ئىزاھات:

1. كۆچۈرمە جۈملە ئەگەر ئوبيېكتىپ ھەقىقەتنى بىلدۈرسە، ئاددىي ھازىرقى زامان ئۆزگەرمەيدۇ. مەسىلەن:

He said, "Necessity is the mother of invention."

ئۇ: «ئېھتىياج كەشپىياتنىڭ ئانىسى» دېدى.

He said (that) necessity is the mother of invention.

ئۇ ئېھتىياج كەشپىياتنىڭ ئانىسى ئىكەنلىكىنى ئېيتتى.

2. كۆچۈرمە جۈملىدىكى ئاددىي ئۆتكەن زامان ئەگەر بىر

كونكرېت ۋاقىت ھالەت بىلەن كەلسە ئاددىي ئۆتكەن زامان ئۆزگەرمەيدۇ. مەسىلەن:

The teacher said, "Columbus discovered America in

1492."

مۇئەللىم: «كولۇمبۇ 1492-يىلى ئامېرىكىنى بايقىغان»

دېدى.

The teacher said that Columbus discovered America in 1492.

مۇئەللىم كولۇمبۇنىڭ 1492-يىلى ئامېرىكىنى بايقىغانلىقىنى

ئېيتتى.

I پۈتكەن ئۆتكەن زامان

1. پۈتكەن ئۆتكەن زاماننىڭ قۇرۇلمىسى

پۈتكەن ئۆتكەن زاماننىڭ قۇرۇلمىسى «ئۆتكەن بۆلەك سۆز + ياردەمچى پېئىل had» بولىدۇ.

2. ئىشلىتىلىشى

1) ئۆتكەن زاماندىكى مەلۇم بىر ۋاقىت ياكى ئىش-ھەرىكەتتىن بۇرۇن تاماملانغان ئىش-ھەرىكەتنى بىلدۈرگەندە قوللىنىلىدۇ. دائىم before, by قاتارلىق ئالدى قوشۇلغۇچىلاردىن تۈزۈلگەن ئىبارىلەر ياكى ھالەت بېقىندى جۈملىلەر ئارقىلىق ئىپادىلىنىدۇ. مەسىلەن:

By the end of last term we had learnt about 1000 words.

ئۆتكەن مەۋسۈمنىڭ ئاخىرىغىچە بىز مىڭدەك سۆز ئۆگەندۇق.

He had finished his homework before supper.

ئۇ كەچلىك تاماقتىن بۇرۇن تاپشۇرۇقلىرىنى ئىشلەپ بولدى.

When we got to the station, the train had already left.

بىز پويىز ئىستانسىسىغا يېتىپ بارغاندا پويىز ئاللىقاچان كېتىپ بوپتۇ.

2) ئۆتكەن زاماندىكى مەلۇم بىر ۋاقىتتا باشلىنىپ يەنە

ئۆتكەنكى مەلۇم ۋاقىتقىچە داۋاملاشقان ئىش-ھەرىكەتنى بىلدۈرگەندە

قوللىنىلىدۇ. دائىم since ۋە for دىن تۈزۈلگەن ئىبارىلەر ياكى

since بىلەن باشلانغان بېقىندى جۈملىلەر ئارقىلىق ئىپادىلىنىدۇ.

ئۇلار كۈتۈپخانىغا كەتتى.

Go and get your coat.

بېرىپ پەلتويىڭزنى ئەكىلىۋېتىڭ.

2. ھەرىكەت قىلماق

As the earth goes around the sun, we have spring, summer, autumn and winter.

يەرشارى قۇياشنى ئايلىنىپ ھەرىكەت قىلغاندا باھار، ياز، كۈز، قىش بولىدۇ.

3. تۇتاشماق

The road goes to London.

بۇ يول لوندونغا تۇتىشىدۇ.

4. بارماق، ماڭماق

Take Bus No. 3; it goes to the People's Square.

3-يول ئاپتوبۇسىغا ئولتۇرسىڭىز ئۇ خەلق مەيدانىغا بارىدۇ.

5. بىللە ئىستېمال قىلماق، پار كەلتۈرمەك

I'd like some coffee to go with the cake.

مەن تورت بىلەن بىللە ئىستېمال قىلىش ئۈچۈن ئازراق قەھۋە ئالماقچىمەن.

Mary wants a pair of new shoes to go with her new clothes.

مارىي يېڭى كىيىمىگە پار قىلىش ئۈچۈن بىر جۈپ يېڭى ئاياغ ئالماقچى.

6. go on داۋاملاشماق

On the sports field a race is going on.

مەيداندا يۈگۈرۈش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلۈۋاتىدۇ.

مەسىلەن:

She had taught English for two years before she came to this college.

ئۇ بۇ ئىنىستىتۇتقا كېلىشتىن بۇرۇن ئىككى يىل ئىنگلىزچە دەرس ئۆتكەن.

She said that they hadn't seen each other since 1998. ئۇ ئۇلارنىڭ 1998-يىلىدىن بۇيان كۆرۈشۈپ باقمىغانلىقىنى ئېيتتى.

ئەمما كۆپ ھاللاردا ئۆتكەن ۋاقىت كۈنتېكىستتا ئىپادىلىنىپ تۇرىدۇ. شۇڭا ۋاقىت ھالەت ئىشلىتىلمىسىمۇ بولىدۇ. مەسىلەن:

I didn't go to the film. I had seen it.

مەن كىنوغا بارمىدىم. مەن ئۇنى كۆرگەن.

He showed us the dictionary he had bought.

ئۇ بىزگە ئۆزى سېتىۋالغان لۇغىتىنى كۆرسەتتى.

The wind was still blowing, but the rain had stopped. شامال يەنىلا چىقىۋاتاتتى، ئەمما يامغۇر توختاپ قالدى.

WORD STUDY

Go vi.

1. كەتمەك، بارماق

Where are you going? سىز نەگە بارىسىز؟

They went there by train. ئۇلار ئۇ يەرگە پويىزدا باردى.

They have gone to the library.

۹. ئاستىراق ماڭايلى، شۇنداق قىلساق قالغانلار بىزگە
يېتىشىۋالدى.

PROVERBS

The biter is sometimes bit.

ئورنى كىم كولىسا ئۆزى چۈشىدۇ.

Between friends all is common.

دوستلار ئۆتتۈرسىدا ھەممە نەرسە ئورتاق.

Like father, like son. ئالا ئىنەكنىڭ بالىسى چالا قۇيرۇق.

EXERCISES

I Answer the following questions:

1. Where did Mark Twain go once a long time ago?
2. What were the people doing on the platform?
3. Why were they all pushing onto the long passenger train?
4. What did Mark Twain do at the booking office?
5. How did Mark Twain feel when he heard the official' answer?
6. What did Mark Twain say to his friend?
7. What did his friend say then?
8. Did a young porter notice Mark Twain?

Go on, I'm listening.

داۋاملاشتۇرۇڭ، مەن ئاڭلاۋاتىمەن.

Come vi.

1. كەلمەك، يېتىپ كەلمەك

The girls will come here tomorrow.

بۇ قىزلار ئەتە بۇ يەرگە يېتىپ كېلىدۇ.

They came back by train the day before yesterday.

ئۇلار ئۈلۈشكۈن پويىز بىلەن قايتىپ كەلدى.

May I come with you?

سىز بىلەن بىللە بارسام بولامدۇ؟

Come and have a look at the photo.

كېلىپ بۇ سۈرەتكە قاراپ بېقىڭ.

2. كىلىك/ كىلىق/ كىلىق/ كىلىق/ كىلىق

Peter comes from America.

3. تەڭ ئامېرىكىلىق.

The total comes to 100 dollars.

4. چىقماق يۈز دوللار.

The picture didn't come out well.

بۇ رەسىم ياخشى چىقماپتۇ.

5. come across ئۇچراشماق

Perhaps I shall come across him in Guangzhou.

بەلكىم مەن ئۇنىڭ بىلەن گۇاڭجۇدا ئۇچرىشىمەن.

6. come up with يېتىشىۋالماق

Let's go slowly so that the others may come up

with us.

4. Are there any _____ in the hall? (بوش ئورۇن)
5. It is _____ to learn English well. (بىزگە نىسبەتەن ناھايىتى مۇھىم)
6. Will you _____ the classroom is cleaned after class? (مەسئۇل بولماق)
7. He asked her _____ her dictionary. (ئىشلەتكىلى بولامدۇ)
8. It all _____ whether or not we have enough money. (باغلىق)
9. Now, is there _____, sir? (مەن سىزگە نېمە قىلىپ بېرەلەيمەن)
10. He _____ when he saw her. (ئۇنى دەرھال تۇنۇۋالدى)

V Put the following into indirect speech:

1. "We are quite satisfied with your work," the teacher told his pupils.
2. "I've been away from home for over ten years," she said.
3. "We won't be free tonight," the students said.
4. "I'm expecting a letter from my mother," Betty said.
5. Tom said: "I'm glad you did a good job, John."
6. Dilber said: "I'm sorry I made such a bad mistake."

9. What did his friend say after they go into door sleeping-car?
10. What did the porter do when he came to the door again?
11. Did Mark Twain get onto the train because the porter knew him?

I Give the four forms of the following verbs:

Model: go goes went gone going

pay	chat	feel	take	know	worry
lie	grow	wash	mean	catch	see
run	plan	spend	throw	put	stand

II Put the following into English:

1. بۇرۇن بۇرۇندا . 2. ئىككى ھەسسەدەك كۆپ
3. ساياھەت قىلماق . 4. ئەلۋەتتە
5. قارىماققا خىجىل بولغاندەك . 6. قۇلاققا پىچىرلىماق
7. دەرھال . 8. ئەدەپلىك
9. يولۇچىلار پويىزى . 10. ئەخمەق بولماق

IV Complete the following sentences:

1. What _____ next weekend? (پىلانلىماق)
2. He left his pen _____. (سىنىپنىڭ مەلۇم بىر جايىدا)
3. The hall is _____. (ئادەمگە لىق توشقان)

(cannot wait), for we _____ (be going to) have a meeting in the evening. So we _____ (say) we _____ (come again on Thursday.

(B)

That day we _____ (walk) thirty miles without a stop. At last we _____ (get) to the village. It _____ (get) dark. A cold wind _____ (blow). Near the village we _____ (see) a little girl. We _____ (ask) her where the village head _____ (live), hoping that he _____ (put) us up for the night. The girl _____ (say) she _____ (be) only too glad to take us there. When we _____ (find) the village head, we _____ (learn) that the girl _____ (be) his daughter.

VIII Put the following sentences into English.

1. پوپىز خىزمەتچىسى كېلىپ ماڭا ياردەملەشتى.
2. ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ ماڭا دوستى بىلەن كەچلىك پويىزغا ئولتۇرۇپ لەنجۇغا بارىدىغانلىقىنى ئېيتتى.
3. ئۇ تامغا بىر نەچچە پارچە يېڭى رەسىم چاپلىماقچى بولغانلىقىنى ئېيتتى.
4. پېتىرنىڭ ئاچىسى ئۇنى ئەتىسى تارىخ مۇزېيىغا ئاپىرىدىغانلىقىنى ئېيتتى.
5. ئۇ ماڭا ئۇ ژۇرنالىنى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە تېز ئەكىلىپ بېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى.
6. بىز ئۇلارنىڭ يەنە بىر دوختۇرخانا سالغانلىقىنى ئاڭلاپ خۇشال

7. The monitor said: "I hope such things will never happen again."
8. "This is the finest film I've ever seen," said Jack.

VI Construct short dialogues after the following model beginning each with one of the sentences given below:

Model: A: I'm looking for my dictionary.

B: What did you say?

A: I said I was looking for my dictionary.

C: What did A. tell you, B?

B: He told me he was looking for his dictionary.

1. I am copying my notes.
2. We have been very busy these days.
3. I didn't do very well in the test.
4. We'll go there for a short visit next month.

VI Fill in the blanks with verbs in the proper tenses.

(A)

Yesterday afternoon we _____ (go) to see Henry. He _____ (be) in hospital for five days. We _____ (wonder) if he _____ (be) better. But the nurse _____ (won't let us in. She _____ (say) Henry _____ (just have) an operation and _____ (fall) asleep. She _____ (ask) us to wait till he _____ (wake) up. However, we _____

So the elephant and the monkey went to the river, but the water was swift and the monkey was afraid.

“Get on my back,” said the elephant proudly. “I shall carry you. I am big and strong, and I am not afraid to swim across a swift river.”

Soon they got to the other bank. There stood the tree.

It was so tall that the fruit hung high above them.

The elephant tried to break the tree down, but it was too strong. He tried to reach the fruit with his trunk, but it was too high.

“Wait a minute, I can climb,” said the monkey proudly. He ran quickly up the tree, and threw the rich, ripe fruit to the ground. The elephant put it in his big mouth.

Then they crossed the river again, and gave the owl some of the fruit they had picked. “Now,” they said, “which is better — to be strong, or to be quick?” “Can anyone tell which is better?” asked the owl. “Neither of you could get the fruit alone. It took both the elephant’s strength and the monkey’s quickness to get it.”

- بولۇپ كەتتۇق. (be going to) have a meeting
7. دوختۇر سىزنىڭ بىر كۈندە ئىككى ۋاخ دورا يېيىشىڭىنى
ئېيتقان، سىز نېمىشقا ئۇنداق قىلىدىڭىز؟
8. بېلەت سېتىش ئورنىدىكى ئادەم مەندىن قانچە بېلەت
ئالدىغانلىقىمى سورىدى. (walk) thirty miles without

XI Reading Material:

A TALE FROM INDIA

Once upon a time an elephant and a monkey had a quarrel.

The elephant was proud because he was so strong. “Look how big and strong I am!” he said. “I can pull a tree down, can you?”

Now the monkey was proud because he was so quick. “Look how fast I can run and climb!” he said. “Can you climb a tree?”

At last they went to a wise old owl. “We cannot agree,” they said. “Tell us what you think about it. Which is better—to be strong, or to be quick?”

The owl said to them, “Do just as I tell you, and then I shall find out which is better. Do you see that great fruit tree across the river? Go and pick the fruit and bring it to me.”

Lesson Eight

TEXT

THE OLD MAN AND THE SEA

On the coast of Cuba lived an old fisherman. He was thin. His skin was very brown, and his hands were marked by pulling heavy fish. Every part of him seemed old except his eyes. These were cheerful and the same colour as the sea.

For eighty-four days the old man did not catch any fish. People said that he was unlucky. But the old man still loved the sea. He was still strong and a good fisherman. On the eighty-fifth day the old man sailed farther out to sea. He sailed to where the water was very deep. Then he felt his fishing-line being pulled by a big fish.

The fish was so powerful that it pulled the boat after it. It took the small boat far out to sea. The old man could no longer see the land.

"Fish" he said aloud, "I'll stay with you until I am dead."

1. tale /teɪl/ n. ھېكايە، رىۋايەت،
2. upon /ə'pɒn/ prep. ئۈستىدە ...
3. elephant /'elɪfənt/ n. پىل
4. monkey /'mʌŋki/ n. مایمۇن
5. proud /praʊd/ a. پەخىرلىك
6. strong /strɒŋ/ a. كۈچلۈك
7. pull /pʊl/ vt. تارتماق، يۇلماق
8. quick /kwɪk/ a. تېز، چەبدەس
9. wise /waɪz/ a. ئەقىللىق، بىلىملىك
10. owl /aʊl/ n. مۈشۈكياپلاق
11. across /ə'krɒs/ prep. كېسىپ ئۆتمەك
12. swift /swɪft/ a. تېز
13. proudly /'praʊdli/ ad. مەغرۇر ھالدا
14. carry /'kæri/ vt. ئېلىپ بارماق
15. hang /hæŋ/ (hung/hʌŋ/) vt. ئاسماق
16. above /ə'baʊv/ prep. ئۈستۈن ...
17. break /breɪk/ vt. بۇزماق
18. reach /ri:tʃ/ vt. يەتمەك
19. trunk /trʌŋk/ n. خارتۇما
20. ripe /raɪp/ a. پىشقان
21. strength /streŋθ/ n. كۈچ
22. quickness /'kwɪknɪs/ n. تېزلىك

The next morning the fishermen in the village gathered round the small boat. They measured the big bone of the fish. It was eighteen feet long. "What a fish it was," someone said. "There has never been such a fish."

DIALOGUE

FEELING SICK

A: You look rather pale. Aren't you feeling well?

B: Not very. I was sick most of the night. I didn't sleep very well.

A: What seems to be the matter? Is it the flu?

B: No, I think it's something I ate. We ate at that new restaurant last night, and I must have eaten something that didn't agree with me.

A: Was it that new restaurant over on Fourth Street?

B: As a matter of fact, it was. Why do you ask?

A: Because Ablikim ate there last week and had the same kind of problem. He was sick the next day, too.

B: That's interesting. Maybe the health authorities should investigate the place.

B: That's what I think. Two people! With similar problems in such a short time can't just be coincidence!

The old man pulled the line a little tighter, but he did not dare to pull it suddenly. The fish might jump and escape. Or it might dive down into the sea and pull the boat after it. But the fish was strong and brave. It pulled the boat on and on.

When the fish rose at last to the top of the water, the old man saw that it was two feet longer than his boat. The old man had seen many great fish, but this one was the greatest fish he had ever seen. It was also the most beautiful.

On the morning of the third day, the end came. The old man was tired and full of pain. He threw his harpoon into the heart of the great fish. The fish rose high out of the water, showing all its power and beauty. The next moment it was dead.

Slowly and painfully, the old man tied fish to the side of the boat. Then he turned back and sailed towards the distant shore. He sailed well and he looked often at the huge fish.

Then the first shark came. The old man killed it, but he lost his harpoon and all his rope. Two hours later two more sharks came. The old man fought them with his oar and his knife. Then he used a stick. But he knew he was beaten. When he sailed into the little harbour and pulled his boat on shore, no fish was left. Only the huge white backbone.